

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1927.

Första kammaren.

Nr 20.

Lördagen den 2 april f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Föredrogs den av herr *Bergström, Albert*, väckta motionen nr 340, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förläggning av 1:a flygkåren till Västerås m. m.

Herr **Bergström, Albert**: Jag ber på förekommen anledning att få återtaga föreliggande av mig väckta motion.

Denna anhållan bifölls, varefter motionen återtogs av motionären.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtanden nr 15 och 16.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 6, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3.

Kungl. Maj:t hade under punkten 3 av sjätte huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition föreslagit riksdagen att dels från och med den 1 juli 1927, med utslutande av den å väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ordinarie stat uppförda befattningen såsom byrådirektör och ledamot i lönegraden B 28, i samma stat upptaga tre befattningar såsom byråchef och ledamot i lönegraden B 30; dels godkänna under punkten framlagd stat för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att tillämpas från och med budgetåret 1927—1928; dels och höja det ordinarie förslagsanslaget till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, nu 167,500 kronor, med 960 kronor till 168,460 kronor.

*Anslag
till väg- och
vattenbyggnadsstyrelsen.*

I samband härmed hade utskottet förehåft till behandling en inom första kammaren av herr *A. von Sneidern* m. fl. väckt motion, nr 12, däri hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition, i vad den avsåg förändring till byråchefstjänst av den nuvarande byrådirektörstjänsten i kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

Anslag
till väg- och
vattenbygg-
nadsstyrelsen.

(Forts.)

a) i riksstaten för budgetåret 1927—1928 uppföra det ordinarie förslagsanslaget till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med oförändrat belopp 167,500 kronor;

b) att herr von Sneiderns m. fl. berörda motion (I:12) måtte anses besvarad med vad utskottet i motiveringen anfört.

Herr statsrådet **Meurling**: Herr talman, mina herrar! På ifrågavarande punkt har utskottet i så måtto tillmötesgått Kungl. Maj:ts framställning, att den byrådirektör, för vilken Kungl. Maj:t begärt uppförande av en byråchefsbeftattning, i stället erhållit ett personligt lönetillägg, motsvarande det belopp som av Kungl. Maj:t begärts. Då därigenom i sak uppnåtts den rättvisa med avseende å ersättningen för hans arbete, som av Kungl. Maj:t avsetts, har jag icke vid detta tillfälle anledning att vidare ingå på saken.

I detta sammanhang ber jag att få frambära ett tack för den utomordentligt välvilliga behandling, som huvudtiteln överhuvud taget fått, och meddela, att jag för min del icke har någon anledning att göra erinringar mot de smärre justeringar, som av utskottet på vissa punkter gjorts.

Med avseende å den avvikelse, som förekommer i punkt 37, angående iordningställande av det Rosenhaneska huset, ber jag däremot få anmäla, att jag anser mig nödsakad att i sinom tid uppträda mot utskottets förslag på denna punkt för att förorda det av reservanterna framställda yrkandet, som innebär ett bifall till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 4—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 9 och 10.

Lades till handlingarna.

Punkterna 11 och 12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 13.

Om
anordnande av
en nödhamn
vid Ytterviken.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till understödjande av brobyggnader och, företrädesvis mindre, hamnbyggnader samt upprensning av åar och farleder för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 1,000,000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling upptagit en inom första kammaren av herr *N. Gabrielsson* väckt motion, nr 10, däri hemstälts, att riksdagen måtte besluta att i huvudsaklig överensstämmelse med av ingenjören *Gustav Berglund* uppgjort förslag och för en beräknad kostnad av 82,500 kronor anordna en nödhamn vid Ytterviken å nordvästra sidan av Holmön i Västerbottens län samt att för påbörjande av arbetet å densamma för budgetåret 1927—1928 anslå ett belopp av 20,000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på åberopade grunder hemställt,

a) att riksdagen måtte till understödjande av brobyggnader och, företrädes-

vis mindre, hamnbyggnader samt upprensning av åar och farleder för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 1,000,000 kronor;

Om
anordnande av
en nödhamn
vid Ytterviken.
(Forts.)

b) att herr Gabrielssons motion I: 10 icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr **Gabrielsson**: Herr talman, mina herrar! Jag har i denna fråga icke begärt ordet för att göra annat yrkande än utskottet gjort, men jag ber i alla fall att få konstatera, att anledningen till, att utskottet icke kunnat vara med om att förorda bifall till motionen, är den, att icke några myndigheter blivit hörda i frågan. Nu hoppas jag emellertid, att om det göres framställning från intressenterna i detta företag, det måtte beviljas ett statsbidrag för byggande av den föreslagna nödhamnen invid Holmön. Jag vill också framhålla, att det måste vara ett stort allmänt intresse att saken föres framåt, när man ser att enbart ifrån Muonio och Torneå gränsälvar årligen framforslas 7,439,910 kubikfot virke. Om man då ser på slutresultatet av vad som passerat dessa farleder, är det icke mindre än 22,856,000 kubikfot virke. Om man utgår ifrån, att detta representerar ett värde av cirka 1,000,000 kronor, och att de, som skola begagna dessa farleder, räkna med en riskmarginal av blott 1 procent, skulle det utgöra cirka 100,000 kronor om året. Då man vet, att staten har stora arealer skogar i övre Norrland och således måste ha intresse för, att riskmomentet härvidlag blir minskat, hoppas jag, att när frågan kommer upp änyo, myndigheterna skola hava intresse för saken.

Det har framhållits i en av de ledande tidningarna i Norrland, att om detta förslag bifölles, toges ett första steg mot att göra Norrland till en koloni. Men, mina herrar, det är ju så, att uppe i övre Norrland finnas icke blott statens skogar utan också stora arealer tillhörande enskilda, och då måste det alltså vara ett intresse, att ägarna till dessa enskilda skogar få så mycket som möjligt betalt för dem. Således är det enligt min mening icke alls här fråga om att försöka draga ned råvarorna från övre Norrland söderut, i större utsträckning än vad hittills skett, utan det är fråga om att de, som äga skogarna där, skola få så mycket som möjligt betalt för virket.

Jag har velat framhålla detta, för att dessa synpunkter måtte beaktas, när frågan åter kommer upp.

Häri instämde herr *Enhörning*.

Herr **Kvarnzelius**: Herr förste vice talman! För min del har jag mycket starka sympatier för den motion, som herr Gabrielsson i detta avseende väckt, och den som tagit del av motionen och sett, hur mycket virke som passerar dessa farleder, får ett mycket starkt intryck av, att man måste göra vad som är möjligt för att bereda trygghet vid bogseringen av dessa virke för att icke virkesflottarna slås sönder. Emellertid är det ju gammal kutym, att riksdagen icke på grund av enskild motionärs framställning vidtager några positiva åtgärder, och det ha vi icke velat göra i detta liksom inte heller i ett par följande fall, där det även anförts goda skäl för de yrkanden, som motionsvis framställts, nämligen i fråga om fiskehamnarna. Emellertid får man hoppas att, vilken regering man än har, den med uppmärksamhet följer dessa förhållanden och så fort de ekonomiska möjligheterna tillåta det även beaktar dessa krav.

För närvarande tror jag icke, att det är möjligt att avvika ifrån vad statsutskottet har här föreslagit, och jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkten 14—16.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.*

Punkten 17.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att för anläggning av utfartsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 225,000 kronor.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft vissa inom riksdagen väckta, till utskottet remitterade motioner.

I tvenne likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 86, av herrar *O. Bergqvist* och *C. I. Asplund* och den andra inom andra kammaren, nr 157, av herr *N. E. Nilsson* i Antnäs m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att dels för budgetåret 1927—1928 höja det under sjätte huvudtiteln uppförda anslaget till anläggning av utfartsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland, nu 225,000 kronor, med ett belopp av 100,000 kronor till 325,000 kronor, i syfte att anslaget måtte användas jämväl till utlämnande — enligt i tillämpliga delar samma bestämmelser, som gällde för utlämnande av statsbidrag till anläggande av utfartsvägar — av statsbidrag till anläggande av odlingsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland, dels ock medgiva, att anslagets benämning ändrades till »anläggande av utfartsvägar och odlingsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland».

Vidare hade i en inom andra kammaren av herr *P. Bergström* i Bäckland m. fl. väckt motion, nr 33, yrkats, att riksdagen måtte besluta höja det i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln begärda beloppet 225,000 kronor för anläggning av utfartsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland för budgetåret 1927—1928 till 300,000 kronor.

Ytterligare hade i en inom andra kammaren av herrar *A. Anderson* i Råstock och *E. Lundgren* väckt motion, nr 137, hemställts, att riksdagen måtte besluta, att klämman till punkt 17 i sjätte huvudtiteln 1927 skulle erhålla följande avfattning:

att för anläggning av utfartsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland samt Örebro län anvisa ett extra reservationsanslag av 225,000 kronor.

Slutligen hade i en inom andra kammaren av herrar *L. J. Carlsson-Frosterud* och *A. Norsell* väckt motion, nr 208, yrkats, att för anläggning av utfartsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland måtte för budgetåret 1927—1928 anvisas ett extra reservationsanslag av 275,000 kronor.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande förslag och de av herrar *Bergqvist* och *Asplund*, *Nilsson* i Antnäs m. fl., *Bergström* i Bäckland m. fl., *Anderson* i Råstock och *Lundgren* samt *Carlsson-Frosterud* och *Norsell* i ämnet väckta motionerna (I: 86, II: 33, 137, 157 och 208), måtte för anläggning av *utfartsvägar* i Norrland, Dalarna, Värmland och norra delarna av Örebro län för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 275,000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kvarnzelius*, *Bergqvist*, *Pers*, *Wallés*, *Asplund*, *Anderson* i Råstock, *Wiklund*, *Törnkvist* i Karlskrona, *Eriksson* i Stockholm och *Andersson* i Höör, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hem-

ställa, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande förslag och de av herrar Bergqvist och Asplund, Nilsson i Antnäs m. fl., Bergström i Bäckland m. fl., Anderson i Råstock och Lundgren samt Carlsson-Frosterud och Norsell i ämnet väckta motionerna (I: 86, II: 33, 137, 157 och 208), måtte för anläggning av *utfarts- och odlingsvägar* i Norrland, Dalarna, Värmland och norra delarna av Örebro län för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 275,000 kronor.

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)*

Herr **Bergqvist**: Herr talman! I den nu föredragna punkten är det fråga om anslag till *utfartsvägar* i Norrland, Dalarna och Värmland. I samband med Kungl. Maj:ts framställning i ärendet har av mig m. fl. väckts en motion, att användningen av detta anslag måtte få utsträckas även till anläggande av s. k. *odlingsvägar* samt att anslagssumman till följd därav måtte med visst belopp höjas.

Frågan om *odlingsvägar* är ju icke ny. Den har varit före i riksdagen vid flera tillfällen. Sålunda väckte nuvarande statsrådet Hellström år 1918 en motion, däri han framhöll betydelsen av dessa vägar, och detta ledde till en skrivelse, till följd varav det uppdrogs åt kolonisationskommittén att närmare utreda frågan. Kolonisationskommittén har också kommit med ett betänkande, i vilket den helt och hållet erkänner nyttan och behovet av s. k. *odlingsvägar*. Även från andra håll har detta behov bekräftats, och utskottet erkänner i detta sitt utlåtande, att frågan gäller en nyttig och viktig sak, ehuru utskottet anser, att detta ändamål bör främjas i någon annan ordning än den, som av motionärerna föreslagits. Man säger här i utlåtandet: »Det torde icke kunna förnekas, att förevarande fråga om statsunderstöd för *odlingsvägar* mindre framstår som ett kommunikationsspörsmål än som en jordbruksangelägenhet, närmast jämförlig med de övriga understödjande åtgärder i form av *odlingslån* och *avdikningsanslag* m. m., som redan för närvarande förekomma.» Det synes alltså vara utskottets mening, att ett anslag för här ifrågakvarande ändamål icke borde anvisas på sjätte huvudtiteln utan i stället på nionde huvudtiteln. Emellertid hava kolonisationskommittén, som efter kolonisationskommittén haft denna frågas utredning om hand, uttalat en helt annan mening.

Med *odlingsvägar* förstås sådana vägar, som skulle leda från den gamla bygden till förefintliga *odlingsmarker*, såsom utdikade myrmarker och bysamfälligheter etc., som lämpa sig för odling. Nu säga kolonisationskommittén, att om det gäller redan utdikade marker, där avdikningen redan är avslutad, så är det omöjligt att kunna förbinda detta anslag med själva utdikningsanslaget alldenstund utdikningsförrättningen redan är färdig. Vidare framhålla kolonisationskommittén, att om det också gäller sådana marker som ännu icke äro utdikade, så är det i alla fall icke lämpligt att detta anslag, som gäller *odlingsvägar*, sammankopplas med utdikningsanslaget. Olika förrättningar fordras för å ena sidan torrläggningen samt å andra sidan *odlingsvägarna*, och i ett sådant företag, där en *odlingsväg* bör anläggas, är det icke sagt, att det blir endast de, som hava del i utdikningsföretaget, som bliva delägare, utan det kan bli även andra, och då skulle det upprättas olika längder för dessa olika företag.

Vidare säga kolonisationskommittén, att vägarbetena och torrläggningen äro fackligt sett av olika natur, krävande olika sakkunskap. Kolonisationskommittén hava därför kommit till den uppfattningen, att det lämpligaste är, att ett eventuellt anslag till *odlingsvägar* får utgå ifrån anslaget till *utfartsvägar*, och de framhålla, att gränsen mellan dessa slag av vägar är ganska flytande, enär med *odlingsväg* även kan förstås en väg till mark, där man redan har börjat en nybyggnadsanläggning, men ännu icke fått den färdig, och att vägen ju i ett sådant fall skulle bli ungefär liktydig med en *utfartsväg*.

Avslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)

Det har också framhållits, att det kunde medföra rätt så stora och oberäkneliga konsekvenser att medgiva, att anslaget finge användas till odlingsvägar, och man har sagt, att det bör på förhand uppgöras en plan, så att man vet hur långt företaget syftar. Jag tror icke, att detta vore den rätta vägen att befrämja odlingen, där det enskilda initiativet måste vara så starkt medverkande som här är fallet. Man har ju i många delar av övre Norrland uppgjort planer, lagt ut kolonisationsområden och anlagt kolonat, och man har kostat på denna sak mycket stora summor, men resultatet har dock icke blivit i alla delar efter förväntan. Nu anser jag för min del och mina medmotionärer med mig, att det också kunde vara lämpligt att försöka en annan väg genom att taga det enskilda initiativet till hjälp och sålunda söka de bästa odlingsmarkerna i närheten av gammal bygd, där bygden kunde på ett naturligt, organiskt sätt utveckla sig efter de förhållanden som förefinnas, och jag kan icke tänka mig, att om man slår in på ett försök i denna väg, detta skulle behöva medföra några betänkliga konsekvenser. Ty i samma mån man gjorde erfarenheter, finge man väl rätta de blivande anslagen därefter och eventuellt indraga dem, ifall försöket icke utfölle till belåtenhet. Jag tror därför, att kravet på en på förhand uppgjord plan icke får tillmätas allt för stor betydelse.

Jag skulle också vilja framhålla, att det i denna tid, när man klagat över arbetslöshet och stor arbetslöshet faktiskt råder, vore ett välbetänt företag att bereda tillfälle för flera armar att få ägna sig åt arbete på jorden. Många bondsöner, som nu icke kunna stanna kvar i sin hemtrakt utan måste ge sig ut i industriarbete och sådant, skulle i stället kunna få stanna hemma och där kunna göra mycken nytta genom odling av jorden och själva finna rotfäste i sin hembygd.

Nu har vid punkten anförts en reservation, som ansluter sig till den framlagda motionen. Denna reservation har icke helt och hållet upptagit motionens yrkande utan nedsatt det belopp, som i motionen yrkats, med 50,000 kronor. Jag anser dock, att genom denna reservation ett betydelsefullt steg i rätt riktning skulle bliva taget, och jag har därför för min del också anslutit mig till densamma med frångående av det yrkande, som förelåg i motionen.

Jag ber att med påpekande av dessa omständigheter, herr talman, få yrka bifall till reservationen.

Herr Lindblad: Jag skall be att i största korthet få yrka bifall till utskottets hemställan.

Att såsom här är föreslaget på grund av enskilda motioner fatta beslut i en principfråga av sådan räckvidd som den föreliggande, kan väl icke anses vara riktigt. Ännu hava icke vederbörande myndigheter hunnit tänka sig in i, vilka konsekvenser ett beslut i den riktning, motionärerna önska, skulle medföra, och då synes det mig, som om utskottet funnit det riktiga genom att för tillfället hemställa om avslag på den gjorda framställningen.

Jag skall därför be, herr talman, att få yrka avslag på de väckta motionerna och bifall till utskottets hemställan.

Herr von Stockenström: Då 1925 års kolonisationssakkunniga fingo i uppdrag att yttra sig i den föreliggande frågan, intog jag där den ståndpunkten, att anslag till utfartsvägar och odlingsvägar borde utgå under samma rubrik, och jag skall nu be att i allra största korthet få motivera denna min ståndpunkt.

Jag har då först och främst ansett, att det är svårt att särskilja utfartsvägar och odlingsvägar. Typerna så att säga flyta ihop; vad som ena året är att betrakta som en ren odlingsväg kanske ett följande år fått karaktären av utfartsväg. Om vi tänka oss en väg från en by eller ett hemman upp till ett

område, som är under uppodling, har den givetvis karaktären av en odlingsväg, men om nästa år detta odlingsområde börjar bebyggas och där uppstår ett eller annat kolonat eller eget hem, då får ju denna väg omedelbart karaktären av en ren utfartsväg, i samma bemärkelse som de vägar, som gått från det gamla hemmanet ned till större kommunikationsleder. Det förefaller mig ytterligt svårt att draga upp någon gräns mellan dessa olika typer av vägar, och det är ju ingen hemlighet, att man i en länsstyrelse redan nu tolkat bestämmelserna så, att man ansett sig åtminstone i någon liten utsträckning kunna använda det redan utgående anslaget även till odlingsvägar.

Det har sagts, att odlingsvägarna skulle tillgodose ett rent jordbruksintresse och icke ett kommunikationsintresse och att det skulle gälla rent enskilda vägar. Men detta kan man ju säga, att även utfartsvägarna göra, och det synes mig även här vara mycket svårt att draga upp gränsen mellan ett rent jordbruksintresse och ett rent kommunikationsintresse. En väg, som går från ett litet enstaka hemman eller en by till en större väg, tillgodoser ju i viss mån ett krav på den allmänna samfärdseln, men i främsta rummet tillgodoses ju hemmanets eller byns jordbruksintresse, och samma blir förhållandet med odlingsvägarna. Jag tycker därför icke, att man kan säga, att man går in för någonting alldeles nytt, om man skulle ge sig till att utsträcka anslagets användning även till odlingsvägar.

Nu kan det ju sägas att anslaget inte är vidare stort — höjningen gäller endast 50,000 kronor — och den har ju förresten ingen i utskottet satt sig emot. Men jag vill påpeka, att bidraget utgår endast med i medeltal 30 procent av totalkostnaden, så att det resultat man får innebär i realiteten ett mycket större värde, genom att stora bidrag till arbetet få lämnas från enskilt håll.

Man har nu inom kolonisationssakkunnigas majoritet stannat för att anslaget borde utgå gemensamt för utfarts- och odlingsvägar. Jag förstår, att det mycket väl kan föreligga skäl för, att man hellre skulle taga upp ett anslag till odlingsvägar under nionde huvudtiteln, men då skulle man införa en alldeles ny rubrik, ett alldeles nytt anslag, och det förefaller mig, som om det vore enklast och det föreliggande intresset skulle bli tillgodosett, genom att man ginge den enkla och som det synes mig praktiska vägen att endast sammanföra dessa båda punkter, utfartsvägarna och odlingsvägarna.

Jag behöver icke gå in på frågan om behovet av odlingsvägar, ty att det är stort, äro ju alla ense om, och jag vill sluta med att uttala den övertygelsen, att man genom att göra denna lilla ändring, som reservanternas här yrka på, skulle i sin mån gagna det allmänna intresset av rikets kolonisation.

På dessa skäl ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr statsrådet Meurling: Det har såväl i Kungl. Maj:ts proposition som i statsutskottet framhållits, vilken oerhörd vikt som ligger på detta särskilda vägsanslag, anslaget till enskilda utfartsvägar. I de strävanden, som under de senaste åren gjort sig gällande att kunna få de mycket högt ställda kraven på den allmänna vägfonden nedskurna till bättre överensstämmelse med de finansiella möjligheterna, har man ju haft egentligen två vägar att gå: för det första att på automobilskattemedlen överföra kraven på anslag till de ny- och om-lägningsarbeten som av dem kunna bekostas, och för det andra att genom höjning av anslaget till utfartsvägar få en annan inriktning på det allmänna vägväsendet än för närvarande är fallet. Ur denna synpunkt vore det, det framgår tydligt av den föreliggande utredningen, synnerligen önskvärt, att anslaget till utfartsvägar kunnat högst avsevärt höjas utöver det belopp, till vilket man nu ansett sig kunna gå. Jag är därför synnerligen tacksam för,

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)*

Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)

att statsutskottet ansett sig kunna föreslå en höjning av detta anslag från 225,000 till 275,000 kronor, och under denna förutsättning har jag naturligtvis för min del icke heller någon erinran emot, att anslaget tillämpningsområde utsträcker även till norra delen av Örebro län.

Nu har emellertid framkommit även frågan om tillgodoseende här av ett delvis nytt ändamål, nämligen odlingsvägar. Såsom den siste ärade talaren erinrade kan det ju icke förnekas, att det finnes ett stort samband mellan odlingsvägar och utfartsvägar. Åtskilliga av de utfartsvägar som anläggas komma givetvis att tillgodose avsevärda kolonisationsintressen, men man kan dock icke neka till, såsom här nyss har påpekats, att man härigenom kommer in på områden, som åtminstone i vissa delar och med avseende å sina rätt stora konsekvenser äro nya. Det stora kolonisationsintresset kommer givetvis att kräva åtgärder, som rimligen icke kunna på något sätt tillgodoses inom den ram, varom här är fråga. Med den knapphet i fråga om detta anslag, som nätt och jämnt tillgodoser behovet för utfartsvägarna, tror jag också, att det skulle komma att visa sig vara utan någon som helst praktisk betydelse att däri inlägga ett nytt och så betydelsefullt och vidsträckt område som dessa kolonisationsvägar. Om dock så skulle bliva fallet och man således försökte att inom detta anslag ge en avsevärd plats för det nya ändamålet, skulle förhållandet i stället bliva, att det nuvarande anslaget till utfartsvägar faktiskt komme att genom denna åtgärd minskas. Skall man inom ramen av ett anslag å 275,000 kronor, som dessutom nu skall få ett utvidgat geografiskt tillämpningsområde, även inlägga ett nytt ändamål, tror jag, att hela denna mycket välvilliga behandling av utfartsvägsfrågan egentligen kommer att resultera i, att utfartsvägsintresset kommer att bliva lidande.

Under sådana förhållanden tror jag, att det är bättre att något dröja med denna fråga och reda ut dess konsekvenser samt undersöka, huruvida man icke för detta ändamål kan få något verkligt gagneligt och av betydelse, nämligen särskilt anslag till ett kommande år.

Herr Gabrielsson: Såsom framgår av utskottets utlåtande, har jag inom den förberedande utredningen, när ärendet behandlades hos kolonisationssakkunniga, haft en från majoriteten avvikande mening. Jag har därvid ansett, att denna fråga är av mycket stor betydelse men att den likväl icke är, såsom i motionen och reservationen framhållits, en fråga, som bör sammankopplas med frågan om de allmänna vägarna. Jag har därför hemställt, att man för detta ändamål skulle begära ett anslag under nionde huvudtiteln av 100,000 kronor, som skulle användas direkt för odlingsvägar. Odlingsvägar av den typ, som jag anser lämplig, behöva icke vara av samma goda kvalitet som utfartsvägar. Det förhåller sig ju nämligen så, att det finns flera byar och hemman, som börja odla ett stycke mark på längre eller kortare avstånd från fastigheterna. För att de skola kunna nyttja dessa odlingar behöves det vägar. Jag har ansett, att dessa vägar icke behöva vara bättre, än att man nödtorftigt kan taga sig till ort och ställe med sina redskap, köra gödsel, foder och den spannmål, som där möjligen kan skördas. En utfartsväg är ju avsedd att underhållas för all framtid och bör vara av den beskaffenhet, att man kan ställa större fordringar på den i trafikhänseende. Jag har därför ansett, att denna fråga skulle vinna på, att man finge anslaget under nionde huvudtiteln och sålunda betraktade den mera såsom en jordbruksfråga.

Inom kolonisationskommittén, som jag på sin tid tillhörde, hemställde vi om anslag för ifrågavarande ändamål och då var det meningen, att det skulle upptagas i samband med utdikningar. Nu är ju den frågan bragt ut världen så tillvida, att anspråken på anslag ur utdikningsfonden för utdikningar avse

sådana belopp, att det icke är någon möjlighet att därifrån erhålla även anslag till odlingsvägar. Jag anser emellertid, att man skulle vinna mera, om man uttalade sig för, att dessa vägar äro av så stor betydelse för jordbruket, att anslaget härtill borde komma under nionde huvudtiteln och att man sålunda finge ett särskilt anslag för ändamålet.

Detta är i korthet vad jag velat säga beträffande min uppfattning om denna sak. Ehuru jag sålunda mycket gärna skulle hava velat förorda den motion, som framburits av herr Bergqvist beträffande anslaget höjning till 325,000 kronor, måste jag likväl ansluta mig till utskottets utlåtande.

Herr Nothin: Herr talman, mina herrar! Jag hade knappast ämnat påkalla kammarens uppmärksamhet i den nu föreliggande frågan, men anser mig dock böra med några ord framlägga min egen erfarenhet på området.

Som bekant utgår för närvarande statsbidrag till de väganläggningar, som beslutas i samband med lantmåteriförrättningar och som därav föranledas. Detta är anledningen till, att jag upprepade gånger haft under prövning ansökningar om anslag till väganläggningar. Många gånger hava omständigheterna varit sådana, att lantmåteristyrelsen tyvärr varit nödsakad avslå den föreliggande framställningen på den grund, att den väganläggning, varom fråga varit, visserligen varit synnerligen behöflig men likväl icke kunnat anses påkallad av lantmåteriförrättningen därför att behovet redan förut förefunnits lika starkt. I vissa ömmande fall har lantmåteristyrelsen till och med måst hos Kungl. Maj:t föreslå, att Kungl. Maj:t ville av nåd medgiva, att bidrag ändå finge utbetalas; och jag får tacksamt erkänna, att sådana framställningar vunnit bifall i den mån de redan varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Härmed är min ståndpunkt klar, nämligen att ett mycket starkt behov av statsunderstöd förefinnes i detta fall. Det förhåller sig visserligen så, att anläggning av odlingsvägar i många fall icke är en fråga av den storlek och omfattning, att någon särskild förrättning för fastställande av statsbidrag bör påkallas, men det finns å andra sidan många fall, då så är förhållandet. Jag erinrar mig ett fall från Dalarna. Det var fråga om en odlingsväg till en fäbodvall, som låg på en eller annan mils avstånd från byn. Lantmåteristyrelsen ansåg sig i detta fall nödsakad att avstyrka bifall till en hos Kungl. Maj:t gjord framställning, därför att den icke överensstämde med gällande regler; men att ett stort behov av understöd förelåg är otvivelaktigt.

Nu har det sagts, att denna fråga icke bör sammankopplas med den om utfartsvägarna. Det är väl emellertid ingenting som hindrar, att om riksdagen skulle gå med på reservanternas mening och bifaller deras yrkande, Kungl. Maj:t sedermera överväger frågan om huruvida anslaget bör uppdelas i två skilda poster och vad som avses såsom anslag till odlingsvägar överföres till nionde huvudtiteln. Riksdagen behöver ju genom ett bifall till föreliggande reservation icke föregripa ett sådant ståndpunktstagande, och jag ber för min del att få varmt förorda bifall till reservanternas hemställan.

Herr Bergqvist: Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har framhållit, att anslaget för utfartsvägar är för litet. Ja, det medgives, men det har ju legat i regeringens hand att begära större anslag. Detta har nu emellertid icke skett, och jag vågar åtminstone sätta i tvivelsmål, huruvida det blivit höjt, om denna motion icke funnits såsom en hävstång, som föranlett, att det inom utskottet blev ett slags kompromiss till förmån för en annan motion, som enbart gick ut på att detta anslag skulle höjas.

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)*

Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)

Vidare sade herr statsrådet, att vi här komma in på ett alldeles nytt område. Även detta medgives, men hur skulle det gå, om man aldrig skulle våga ge sig in på nya områden? Då komme ju utvecklingen att avstanna, och jag vet ju mycket väl, att detta ingalunda är den framstegsvänliga regeringens önskan.

Så sades vidare, att 50,000 kronor icke skulle hava någon betydelse. Nej, beloppet betyder inte så mycket för det stora behov som föreligger, men det är dock en ringa början, och visar sig denna början god, kan detta leda till vidare utveckling av saken.

Herr Gabrielsson intar en helt annan ståndpunkt än jag. Han anser, att anslaget bör överföras till en annan huvudtitel. I avseende härpå ber jag få erinra om vad jag i mitt föregående anförande yttrat.

Det är ju givet, att jag, som huvudsakligen sysslat med andliga odlingsvägar, naturligtvis icke kan på det rent materiella området jämföra mig med den sakkunnige; men det rinner tjockt bondeblood i mina ådror, och jag är icke alldeles utan förståelse för vad jorden kräver. Därför anser jag det vara min rätt att i detta fall även föra den materiella odlingens talan och jag tror, att odlingsvägar kunna bli av stor betydelse för främjande av jordens uppodling.

Nu sade herr Gabrielsson, att dessa odlingsvägar kunna vara av enklare beskaffenhet än utfartsvägarna. Ja, det beror på, hur man ser saken; men såsom vi motionärer se den, torde dessa vägar lämpligen icke böra anläggas så mycket enklare, ty de skola verka till bebyggelse och sålunda så småningom förvandlas till utfartsvägar, såsom även framhållits av en ärad talare, och då böra de redan från början anläggas på ett sådant sätt, att de kunna bli utfartsvägar för nya bosättningar. De vägar, som nu kallas odlingsvägar, böra sålunda bli utfartsvägar för folk, som slå ned sina bopålar på längre eller kortare avstånd från den gamla bygden.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr **Kvarnzellius**: Jag begärde ordet i anledning av vad herr Gabrielsson yttrade. Om jag fattade honom rätt, är han icke emot, att det beviljas ett anslag till odlingsvägar, men man vill hava anslaget under en annan huvudtitel och anser, att mera skulle vara vunnet, om anslaget uppfördes under nionde huvudtiteln. Detta är alldeles riktigt. De erfarenheter, jag förvärvat, hava nämligen givit vid handen, att det är betydligt lättare att få igenom stora anslag på nionde huvudtiteln, än om ärendena gå till statsutskottet. Detta har också varit en av anledningarna till, att jag ansett det vara säkrare att gå den väg, som motionärerna föreslagit och vi reservanter anslutit oss till. För min del anser jag, att vägärendena redan nu äro alltför splittrade på olika utskott, och i varje fall är det icke klokt att ställa det så, att man får vissa anslag för vägar till jordbruksutskottet och vissa till statsutskottet. Det är ju alldeles självklart, att man måste sträva efter att hålla ihop dessa anslagsfrågor, så att de kunna bedömas i ett sammanhang och man sålunda kan överblicka det hela.

Jag vill emellertid ännu en gång säga, att jag mycket väl förstår herr Gabrielssons ståndpunkt. Jag tror, att han på lång sikt vinner mera om odlingsvägsanslag prövas av jordbruksutskottet. Emellertid har jag den uppfattningen, att det är önskvärt, att det anslag, som nu ifrågasättes, kommer till användning så fort som möjligt. Det är nämligen icke utan betydelse, att man får successivt pröva sig fram på detta område, i den mån det yppar sig möjlighet att såmedelst öka landsbygdens uppodling och bebyggande. För min del tror jag det vara ett praktiskt sätt att ytterligare underlätta befolkningens möjligheter till utkomst på landsbygden, om man hjälper till med anläggandet av odlingsvägar.

Det är, såsom herr von Stockenström sade, svårt att skilja på en utfartsväg eller en odlingsväg, ty den senare kan mycket snart bliva en utfartsväg.

Om jag dömer efter förhållandena i Kopparbergs län, förhåller det sig ju där så, att där fordom funnits ett mycket vitt utgrenat fåbodsystem. Emellertid har under de senare årtiondena detta gått tillbaka. Det är andra omständigheter som göra, att man inte ger sig upp till fåbodarna under sommaren, och de där förefintliga byggnaderna, som äro rätt bra, riskera att komma alldeles på förfall. På samma gång förhåller det sig ju så, att jordhungern är stor, befolkningen ökas, och nya familjer bildas. Antingen ha de då att stycka inägojorden eller försöka komma ut på annat jordområde. Om befolkningen finge trygghet för att erhålla väg till sina fåbodar, om de finge bättre kommunikationsmöjligheter till bysamhällena, så skulle det vara ökade möjligheter att skapa egna hem på fåbodvallarna. Där kan det bli plats för flera, och det kan bli många nya egna hem, ty det är flera jordägare, som ha sina fåbodar gemensamma däruppe, och på detta sätt skulle man ge en kraftig stöt framåt för egnahemsrörelsen på ett sätt, som skulle vara realiserbart betydligt lättare än då det gäller att taga obruten mark där det icke finns ett enda hus av något slag och förvandla den till egnahem. Här finns det ladugårdar och bostadslägenheter, som kunna tagas i anspråk för bondpojkar, när de skola flyga ut ur boet, blott det finns garanti för, att de få hjälp till en väg till nybygget.

Det är företrädesvis ur dessa synpunkter, som jag har tilltalats av det uppslag, som kolonisationskommittén kommit med. Man kan icke säga, att denna fråga är jämförlig med frågor som i allmänhet framföras av enskilda motionärer. I förevarande fall hava motionärerna tagit upp ett väl genomarbetat och synnerligen väl genomtänkt förslag, framlagt av kolonisationskommittén, och såvitt jag förstår löser denna fråga på ett från början enkelt men praktiskt sätt. De två reservanterna bland de sakkunniga, herr Mannerfelt och en ledamot av andra kammaren, ha sagt, att det är en så stor fråga, att den bör tagas upp i ett mycket större sammanhang. Men varför kan man icke börja litet smått och se, om det är praktiskt att gå denna väg? Det förefaller mig mera överensstämmande med den allmänna riksdagspolitik, som plägar göra sig gällande.

Nu sade herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, att om man upplåter detta anslag till odlingsvägar, kan man befara ett så starkt intrång på utfartsvägarnas krav, att de få stå tillbaka. Ja, det är ju de prövande myndigheterna, som skola avväga detta. Det kommer in framställningar om anslag till utfartsvägar och till odlingsvägar, och då kan jag icke se, att det är någon olägenhet, om vederbörande myndighet skulle en eller annan gång finna, att det är större nytta att ge ett anslag till en odlingsväg än till en utfartsväg. Jag kan icke se, att det kan göras någon invändning mot detta, och jag kan icke underlåta att instämma i vad herr Bergqvist sade, att om kommunikationsministern varit så intresserad för utfartsvägarna, kunde han ju hava tagit till ett större anslag.

Jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr **Hallin**: Herr talman! Då jag inom utskottet har anslutit mig till majoritetens ståndpunkt och här i kammaren ämnar rösta för densamma, vill jag emellertid tillkännagiva, att jag har ganska stora sympatier för motionärernas uppslag och i varje fall större, än vad man skulle kunna tro av det anförande, som hölls av den talare, som först försvarade statsutskotts-majoritetens ståndpunkt. Det framgår ju dessutom av utskottets utlåtande, att sympatier där ingalunda saknats för uppslaget.

När jag emellertid icke vill redan nu gå in för en utvidgning av anslaget till utfartsvägar till att omfatta en ny typ, s. k. odlingsvägar, är det företrädesvis av den anledningen, att detta spörsmål, ehuru upplagt av kolonisa-

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)*

Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)

tionssakkunniga, likväl ännu icke hunnit bliva så övervägt, att jag för min del på grund av enskild motion redan i år skulle kunna gå med på förslaget. Man får ju hysa den förhoppningen, trots det tämligen kyliga uttalande, som nyss gjordes av herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, att när frågan är fullt utredd, den då skall tagas upp med större sympati från regeringens sida, i all synnerhet som inom regeringen finnes ett så starkt norrlandsintresse representerat.

Vad beträffar den huvudtitel, under vilken anslaget skall upptagas, spelar för mig denna fråga en jämförelsevis underordnad roll. Huvudsaken är, att de nybyggare, som det är fråga om att hjälpa, överhuvud taget erhålla någon hjälp i detta avseende. Vi äro ju under nuvarande förhållanden för en ganska lång tid framåt nödsakade att begränsa vårt järnvägsbyggnadsprogram uppe i Norrland. Det förefaller mig då vara en mycket sympatisk åtgärd att på detta sätt och med så pass obetydligt anslag, åtminstone i jämförelse med de stora järnvägsanslagen, kunna för de norrländska länen gå in för en något utvidgad, enklare vägtyp, såsom här är fallet.

Som frågan emellertid nu ligger, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Det förefaller mig, som om reservantern i denna fråga hade något för bråttom. Riksdagen brukar ju sällan besluta i ett ärende, som ligger under utredning hos regeringen, och så är ju fallet med detta ärende. Det håller på att utredas. Regeringen har även tillskrivit vissa myndigheter för att få del av deras uppfattning i saken, men den har själv ännu icke hunnit fatta sin ståndpunkt. Det förefaller mig, som om riksdagen borde vara försiktig vid detta ärendes avgörande, som, ifall ett beslut i överensstämmelse med reservanternas förslag i dag skulle fattas, kunde få konsekvenser, som man för tillfället icke kan överblicka.

Herr Kvarnzellius lämnade en beskrivning på vissa odlingsvägar. Det synes mig, som om denna beskrivning vittnade om, att odlingsvägarna voro mogna till utfartsvägar. I så fall bli hans krav, i vad de avse den delen av hans yttrande, ändå tillgodosedda.

Jag vill, i det stadium, i vilket frågan nu befinner sig, uppmana till försiktighet. Jag tror därför, att det är klokast att för tillfället stanna för utskottets förslag, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Herr Pers: Herr talman! Gentemot den siste ärade talaren vill jag säga, att föreliggande fråga torde vara av så enkel beskaffenhet, att riksdagen verkligen kan inlåta sig på ett försök att i lagen inflicka bestämmelsen, att anslaget även må komma odlingsvägarna till del. Här ha de ledamöter av kammaren, som äro väl insatta i frågan, uttalat sig för en sådan utvidgning. Och det är ibland en bättre väg att försöka sig fram och se, hur en lag verkar, än att vänta till dess en stor utredning har förebragts. Denna stora utredning låter vänta på sig, och när den en gång kommer fram äger man, om man gör detta försök, erfarenhet om, hur det i detta avseende verkat. Den försiktighet, som talaren förordade, kan alltså lika väl ligga i ett antagande av det förslag, som reservantern framställt, som i att nu fatta ett beslut om att invänta utredningen.

Jag vill hemställa till kammaren att taga fasta på den sympati för reservanternas förslag, som uttalades av herr Hallin. Risker att taga förslaget är icke stor, tvärtom är det en lika försiktig utväg, som att taga utskottets förslag.

Herr talman! Jag ansluter mig till reservationen.

Herr Gabrielsson: Herr talman! Statsutskottets ärade ordförande yttrade något om, att vid avgörandet av frågan om dessa odlingsvägar en risk föreläge att få vägfrågor även inför jordbruksutskottet, såsom uppförda på jordbruksdepartementets stat. Emellertid är förhållandet, att vi redan ha sådana vägfrågor, t. ex. sådana, som behandlas av lantmäteristyrelsen, och det förekommer även ganska ofta vid frågor om statsbidrag i samband med utflyttning, att det också anslås statsmedel för att bygga vägar till sådana utflyttade fastigheter.

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)*

Jag har för min del alltid sett frågan om odlingsvägar såsom hörande ihop med själva odlingen; för att kunna tillgodogöra sig odlingen behöver man ju en väg för att komma dit. För övrigt har jag vid flera föregående tillfällen förklarat denna min syn på saken.

Nu är det så, att här föreligga ansökningar om anslag till utfartsvägar, som avse i Norrbottens län 2,250,000 kronor, i Västerbottens län 2,113,000 kronor och i Jämtlands län 631,000 kronor. Skall man från det av statsutskottet förordade anslaget, som är tämligen blygsamt i förhållande till de inkomna ansökningarna, även använda medel till odlingsvägar, skulle man nog inte få alltför mycket till utfartsvägar, som jag dock anser vara av vida större betydelse. Det är sålunda icke därför att jag ej vill, att man skall understödja dessa odlingsvägar, som jag ansluter mig till utskottets förslag, utan därför att jag anser, att om man sammankopplar dem med utfartsvägarna, som mera böra liknas vid allmänna vägar, främjar man icke den sak man här vill främja.

Vidare sade också statsutskottets ordförande, att det vid vissa egnahemsanläggningar och utflyttningar redan finnas hus byggda och att det då är av vikt att få en väg dit. Men då är ju saken klar! Äro odlingarna redan bebyggda kan man enligt nu gällande bestämmelser få medel av anslaget till utfartsvägar. Och i så fall kan man även kräva, att vägen blir av högre kvalitet.

Herr Pålsson: Herr talman! Det kunde nog anses vara en nåd att stilla bedja om att herrar landshövding Kvarnzelius och biskop Bergqvist flyttade sina härskarsäten längre söderut. Då kunde det finnas hopp om att även dessa landsdelar kunnat behörigt gynnas av staten. Den pondus, som dessa herrar äga, kan nog förmå oss att votera många tusentals kronor till ting, som vi vid lugn eftertanke icke skulle velat gynna med anslag.

Det är, anser jag, mera hjärteskäl än sakskäl, som här tala. Då detta anslag icke är större än 275.000 kronor och behovet av utfartsvägar i Norrland är stort en följd av år framåt, räcker väl anslaget endast med nöd åt dessa. I händelse man även skulle få odlingsvägarna in under detta anslag, räcker det inte alls. Ett användande av anslaget även till nya odlingsvägar förutsätter en ökning av det belopp, som nu anslås.

Inför sådana utsikter om ökat anslag till ändamål, som minst sagt kan vara omtvistat, kan jag verkligen icke vara med om att stödja reservationen, utan jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Asplund: Herr talman! Nog skulle det väl ändå vid avgörandet av frågan om anslag till ifrågavarande ändamål vara märkvärdigt, om man ginge så långt, att man skulle bryta ut anslaget till skiftesvägar ur det stora anslaget till skiften och lägga hela detta anslag under statsutskottet. Det är ju otänkbart, att på detta sätt två utskott skulle behandla detta anslag.

Herr Gabrielsson förklarade, att det mycket väl går an att för nybyggen få bidrag ur anslaget till utfartsvägar. Javäl, men endast om de äro bebodda. Men för att en fåbodvall, som skall omvandlas till ett jordbrukshem, eller en

Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)

nybyggd stuga vid en odling i skogen skall bli bebodd, måste väl i varje fall en väg finnas, om ej vid själva utflyttningen dit möblerna skola bäras på ryggen. Det här föreslagna anslaget är så litet, att det säkerligen aldrig kan bli tal om att bevilja medel ur detsamma annat än till odlingar, som stå nära en ögonblicklig bosättning i och för åstadkommande av ett nytt jordbrukshem. Då det sålunda här endast är fråga om att bereda möjlighet att anlägga en väg omedelbart före själva utflyttningen, anser jag, att det icke finns något skäl att göra någon stor skillnad på utfartsvägar och de andra vägarna, som jag kanske hellre hade bort kalla för nybyggesvägar än odlingsvägar. I varje fall bör en sådan väg till själva sin anläggning vara likvärdig med en utfartsväg. Det är bortkastade pengar, om man icke ser till, att själva grunden till vägen blir tillräcklig för att sedan använda den som utfartsväg.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Nothin: Herr talman! En talare yttrade för en stund sedan, att försiktigheten bjöde, att man väntade med ett ståndpunktstagande. Jag kan dock icke inse vad det är för fara, om riksdagen nu antar reservanternas förslag. Detta skapar ingen ovillkorlig rätt för vederbörande jordägare att erhålla statsbidrag, utan är endast avsett att öppna en möjlighet för Kungl. Maj:t att giva sådant bidrag, när omständigheterna därtill föranleda.

Det har vidare sagts att det är känslökäl, som dikterat reservanternas ståndpunkt. Emellertid är det klart, att när personer från olika delar av landet framföra sina meningar måste de väsentligen grunda sig på, vad som ligger inom den personliga erfarenhetens område, men det är då också givet att vissa av de talare, som här avstyrkt reservanternas ståndpunkt, själva icke ha någon erfarenhet om det föreliggande behovet. Jag anser, att vitsord bör tillerkännas dem, som kunna omvittna, att ett verkligt behov föreligger, framför dem vilka ej känna till dylika fall av egen erfarenhet.

Jag skall här nämna ett exempel ur min erfarenhet. Det finns uppe i övre Dalarne en by vid Oresjön med omkring ett hundratal delägare. Ungefär hälften av åkerjorden ligger på ena sidan av sjön vid landsvägen, och där bo nästan alla delägarna. Den andra delen av åkerjorden ligger på andra sidan om ett sund, som är cirka hundra meter brett. För att komma till dessa åkrar måste man köra runt sjön, vilket utgör en omväg på mellan 7 och 8 kilometer, under det att man, om det funnes bro över sundet, skulle kunna komma över på ett par minuter. Vad detta betyder för brukandet av jorden säger sig självt. Det är inga känslökäl som dikterar den, som vill hjälpa dem till att erhålla ett anslag.

Nu pågår ett så kallat provskifte å detta skifteslag och därmed torde i detta särskilda fall frågan kunna få sin lösning på annat sätt.

Herr Tjällgren: Herr talman! Jag ämnar icke i nämnvärd mån förlänga debatten, men eftersom herr Gabrielsson hittills är den ende från Norrlandsbanken, som yrkat bifall till utskottets förslag, har jag ansett det lämpligt tillkännagiva, att även jag kommer att ansluta sig till detta förslag, i händelse det blir votering. När jag gör det, är det huvudsakligen av det skäl, som anförts av herr Johan Nilsson i Malmö. Jag anser det icke vara riktigt lämpligt att föregripa en sak, som ligger under utredning.

Herr Pers ville fästa kammarens uppmärksamhet på, att herr Hallin uttalat vissa sympatier för reservationen. Ja, det är riktigt, men herr Hallin står ju i alla fall på utskottsmajoritetens sida, och om jag hörde rätt, yttrade herr Hallin också, att han komme att rösta för utskottet.

Jag ber, herr talman, att med dessa korta ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Rosén: Herr talman! Jag ber närmast i anledning av herr Nothins anförande att få framhålla, att finns det icke andra och mera ömmande skäl för att i detta anslag inrycka även odlingsvägarna än det av honom anförda, vill jag vördsamt hemställa till kammaren att icke gå på reservanternas linje. Jag känner hundratals byar med i något fall ända upp till hundra delägare, som sakna väg till sina hem, och som ha en eller två eller flera mil till närmaste väg. Det är mera ömmande än om man saknar en vägstump från hemmet till en del av sin åkerjord. Och skola nu odlingsvägarna ryckas in under detta anslag förutser jag, att det kommer att dröja länge innan de väglösa byarna få sina utfartsvägar.

Jag tror, att den sammankoppling, som man här står i begrepp att göra, är farlig, åtminstone för den landsdel, som ursprungligen var avsedd att vara ensam om dessa anslag, nämligen övre Norrland, ehuru användningen av anslaget år efter år till förfång för Norrland utvidgats till att omfatta även andra delar av vårt land. Ingen har anfört bättre exempel på olämpligheten av de här föreslagna anordningarna än herr Kvarnzelius, som tycktes mena, att statsbidrag till detta anslag skulle kunna utgå även för det fall, att en son utflyttar till en avsöndring från sin faders egendom. I det län, som jag närmast känner till, tror jag, att det varken i denna eller nästa generation kan inträffa, åtminstone med nu utgående anslag, att ett bidrag kan utgå till en dylik utfartsväg.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Jonsson*.

Herr Bergqvist: Herr talman! Man har sagt, att det bakom reservationen endast skulle ligga känsloskäl. Jag måste beteckna detta såsom en fullständig missuppfattning. Det är lika orätt att säga det som att säga, att det legat känsloskäl bakom kravet t. ex. på Skånes uppodling. När man vill få en landsända odlad, är det av rent praktiska och ekonomiska skäl och av omtanke om framtiden och de generationer, som då komma. Detta är vad som här ligger till grund, och icke några sentimentala känslor. I samband med detta må man tillbakavisa talet om »ömmande fall». När man vill främja jordens uppodling är det icke fråga om ömmande fall, utan det är fråga om, att man vill sätta det egna landet i sådant stånd, att det kan ge den bästa avkastningen åt det folk, som bor i landet.

Jag ömmar också för dem, som sitta vid sidan om vägen. Jag vill här verkligen ha framhållit, att jag tilltror mig äga åtminstone lika stor kännedom om övre Norrland som min vän i bänken till höger, statsrådet Rosén. Vad det allra översta Norrland beträffar, är jag måhända till mycket stora delar den av oss båda, som är ensam om lokalkännen. Men icke förty, anser jag, att man utan att darra på målet kan förorda en utvidgning av bestämmelserna för detta anslag, så att det blir möjligt att använda en del av detsamma även till odlingsvägar. Det är ju alls icke fråga om, att detta skall ske på måfå och efter godtycke, utan det skall ske efter prövning av vederbörande myndigheter och av Kungl. Maj:t, vadan man icke behöver hysa några farhågor för att gå in på den väg, som motionärerna och reservanterna föreslagit.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Kvarnzelius m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

*Anslag till
utfartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)*

Anslag till
ufartsvägar
i Norrland
m. m.
(Forts.)

Herr *Bergqvist* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 6 punkten 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Kvarnzellius* m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkterna 18—20.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anslag till
fiskehamns-
byggnader.

Punkten 21.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen dels medgiva, att för bedrivande av arbeten å till fiskehamnsgruppen I hörande hamnbyggnader finge av de till företag inom fiskehamnsgruppen II anvisade anslag användas ett belopp av 50,000 kronor, dels ock för samma ändamål för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två lika lydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 87, av herr *L. G. Bodin* m. fl. och den andra inom andra kammaren, nr 136, av herr *Th. Gardell* i Gans m. fl., vari yrkats, att riksdagen måtte besluta, att fiskehamnsbyggnad vid *Gnisvärd* måtte påbörjas under innevarande år samt utföras på statens bekostnad i enlighet med på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens försorg år 1926 uppgjord arbetsplan och att riksdagen för nämnda ändamål måtte för nästa budgetår anvisa ett anslag av 66,000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag och med avslag å de av herr *Bodin* m. fl. och herr *Gardell* i Gans m. fl. i ämnet väckta motionerna (I: 87 och II: 136) måtte

a) medgiva, att för bedrivande av arbeten å till fiskehamnsgruppen I hörande hamnbyggnader finge av de till företag inom fiskehamnsgruppen II anvisade anslag användas ett belopp av 50,000 kronor;

b) för samma ändamål för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herrar *Nilsson* i Gränebo och *Persson* i Fritorp, vilka ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till de i ämnet väckta motionerna rörande fiskehamnsbyggnad vid *Gnisvärd*.

Herr **Bodin**: Herr talman! Vid 1911 års riksdag, då statens fiskehamnsbyggnader för de närmaste åren planlades, behjärtades också Gotlands stora behov av fiskehamnar, i det att beslut fattades om byggande av fem sådana

hamnar på Gotland. En av dessa var Lutterhorn, som emellertid enligt 1921 års riksdagsbeslut utbyttes mot Gnisvärd.

De fiskehamnsakkunniga, som tillsattes av 1922 års riksdag, föreslogo stora inskränkningar i statens fiskehamnsbyggnader, vilket särskilt drabbade Gotland, i det att tre av de föreslagna fem hamnbyggnaderna slopades vid 1923 års riksdag. På Gotlands ostkust ansågs de sakkunniga, att en hamn borde byggas vid Herrevik, vilket godkändes av riksdagen, och denna hamn är nu färdigbyggd. På Gotlands västkust föreslogs en fiskehamnsbyggnad vid Gnisvärd, som ansågs vara den lämpligaste platsen på denna sida av ön.

Man hade väntat att i årets statsverksproposition få se ett förslag till byggande av fiskehamnen i Gnisvärd, men något sådant förslag hade icke upptagits, änskönt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjort framställning härom. Som skäl till denna underlåtenhet framhölls i statsverkspropositionen, att fisket vid Gotland nu erhållit en god stödjepunkt i fiskehamnen vid Herrevik. Jag är ense med Kungl. Maj:t därom, att Herreviks hamn säkerligen kommer att bli av mycket stor betydelse för fisket på Gotlands ostkust, men däremot kan jag icke inse att fiskarna på västra kusten kunna ha någon som helst nytta av denna hamn på östra kusten.

De sakkunniga myndigheter, som yttrat sig över förslaget, ha framhållit Gnisvärds hamn med det stora antal fiskebåtar och det 40-tal fiskare, som där finnas, såsom synnerligen behöflig för västra sidan av Gotland. Dessa fiskare kämpa nu med stora svårigheter på grund av det miserabla skick, i vilket ifrågavarande hamn befinner sig. Vid lågvatten kunna båtarna ej flyta in genom hamninloppet till följd av den grunda och stenuppfyllda infartsleden. Det är därför att befara, att fisket här i en nära framtid helt måste upphöra, om ej snara åtgärder vidtagas för hamnens iståndsättande. Man kan därför ej förvåna sig över Gnisvärdsfiskarnas bekymmer och besvikelse inför utsikten, att deras hamnfråga skall bli uppskjuten på obestämd tid. Beredas ej fiskarna tillfälle att genom bättre hamnars anläggande skaffa tidsenliga båtar och redskap, föreligger risken, att de tvingas överge sin för landets livsmedelsförsörjning och ekonomi så ytterst viktiga näring och förr eller senare öka de arbetslösa redan alltför stora skaror. Utskottet har visserligen uttalat sig välvilligt och sagt, att det vore önskvärt, att Gotlands västkust skulle få en hamn vid Gnisvärd, men utskottet har i alla fall avstyrkt förslaget.

Vad kostnaderna angå, så har av förlidet år genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens försorg företagna undersökningar framgått, att en skyddad och tillräckligt rymlig hamn vid Gnisvärd kan byggas för en betydligt lägre kostnad än den av fiskehamnsakkunniga beräknade, som belöpte sig på 433,000 kronor. Hamnen kan nu efter senaste beräkningar byggas för 132,000 kronor, och man torde tryggt kunna lita på denna senares beräkning, då det visat sig, att en besparing av omkring 100,000 kronor uppstått vid hamnbygget vid Herrevik.

Dessa båda fiskehamnar på Gotland komma ej att kosta mer än 651,000 kronor tillsammans, en avsevärt mycket mindre summa än som av fiskehamnsakkunniga beräknats. Jag anser det emellertid nödvändigt, att hamnbygget i Gnisvärd igångsättes under den närmaste tiden, medan ännu maskiner och material efter hamnbygget i Herrevik finnas kvar, då dessa direkt kunna komma till användning i Gnisvärd.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! För min del har jag mycket starka sympatier för det förslag, som i reservationen blivit framfört. Jag anser, att det är synnerligen välmotiverat att det kommer till stånd en fiskehamn på

Anslag till
fiskehamns-
byggnader.
(Forts.)

Gotlands västkust, och jag tycker, att ärendet är så väl förberett, att det mycket väl borde kunna bli föremål för ett positivt beslut i riksdagen. Jag ville emellertid icke skilja mig från flertalet av mina kamrater i utskottet, men jag har förbehållit mig att här i kammaren få ge uttryck åt mina sympatier för förslaget. Som motionärerna torde finna, är utskottets motivering synnerligen välvillig, och det är all anledning att hoppas, att Kungl. Maj:t med anledning av den välvilliga motiveringen så snart som möjligt, när de ekonomiska betingelserna medge det, tar upp frågan.

Vad som gör, att jag särskilt nu anser, att det hade varit lämpligt att fatta ett positivt beslut, är den omständigheten, att den hamnanläggning vid Herrevik på andra sidan ön, som nu snart är färdig, lämnar ett betydande antal arbetare lediga som skulle kunna flyttas över till den ifrågasatta hamnanläggningen, och därjämte skulle det arbetsmaterial, som nu finns vid Herrevik, genast ha kunnat komma till praktisk användning. Det skulle sålunda ha varit ekonomiskt fördelaktigt att låta det ena hamnbyggnadsföretaget avlösa det andra.

Jag vill sålunda, även jag, uttala den förhoppningen, att fiskarna i Gnisvärd så fort som möjligt skola få sin fiskehamn. Jag tror det är väl motiverat. Men med hänsyn till min ståndpunkt i utskottet måste jag ändå yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson, Petrus: Behovet av en fiskehamn även på Gotlands västkust torde vara ådagalagt, och Gnisvärd har ju därvid bl. a. av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillstyrkts såsom den lämpligaste platsen för utbyggnad av en fiskehamn på Gotlands västra kust. Kungl. Maj:t har emellertid icke ansett lämpligt att vid årets riksdag framlägga förslag om utbyggande av denna hamn, och departementschefen har såsom motivering härför anfört, att då hamnen vid Herrevik på östra sidan av ön nu var färdigbyggd, hade Gotland ändå fått en hamn för utsjöfisket. Emellertid torde det nog för var och en stå klart, att de fiskare, som bo på västra sidan av ön, ej kunna använda sig av fiskehamnen vid Herrevik. Det hade säkerligen därför hälsats med stor tillfredsställelse av fiskarna vid Gnisvärd, om departementschefen till innevarande års riksdag framlagt förslag om utbyggande av denna hamn. Av praktiska skäl anser jag även, att det skulle ha varit fördelaktigt, om man redan nu påbörjat hamnarbetena vid Gnisvärd, varigenom man fått användning för de maskiner och redskap, som för närvarande äro i bruk vid utbyggandet av hamnen vid Herrevik. Ur ekonomisk synpunkt borde det bli billigare, än om man nu kanske skall frakta över dessa redskap till en fiskehamn på fastlandet för att vid en senare tidpunkt åter forsla dem tillbaka till Gotland. De arbetare, som äro sysselsatta med utbyggandet av hamnen vid Herrevik, skulle även då ha kunnat tagas i användning för hamnen vid Gnisvärd. Så vitt jag kan finna, hade man även härigenom bidragit till att få en jämn och kontinuerlig plan vid fullföljandet av arbetet med fiskehamnarnas utbyggande.

Statsutskottet har emellertid, såsom föregående talare yttrat, uttalat sig mycket välvilligt för denna hamnbyggnad, och statsutskottets ärade ordförande uttalade sig så välvilligt, att jag nästan väntade, att han halvt om halvt skulle ha förordat reservationen. Skälet varför han ej så gjorde var ju emellertid, som han påstod, att han inte ville skilja sig ifrån sina kamrater, vilket synes vara svagt. Om emellertid riksdagen nu inte skulle bifalla reservationen, vill jag likväl hoppas, att regeringen till en kommande riksdag icke skall underlåta att framlägga förslag om utbyggande av hamnen vid Gnisvärd.

Jag tillåter mig likväl, herr talman, att yrka bifall till reservationen, men vill därvid samtidigt yrka på att i utskottets kläm den ändringen vidtages,

att orden »avslag å» utbytas mot »bifall till», så att det kommer att heta: »— — — med bifall till de av herr Bodin m. fl. och herr Gardell i Gans m. fl. i ämnet väckta motionerna», etc., samt att beloppet 100,000 kronor måtte ändras till 166,000 kronor, ävensom att motiveringen utformas i överensstämmelse härmed.

Anslag till
fiskehamns-
byggnader.
(Forts.)

Herr **Boberg**: Jag skall be att få instämna med den siste ärade talaren och på samma gång framhålla, att denna fråga är inte bara en ekonomisk fråga utan också en humanitär. Om känslan någon gång skall få göra sin rätt gällande, borde det väl vara i ett fall som detta. Dessa fiskare hämta sin skörd på en mycket orolig slätt, och många av dem få släppa till livet under utövande av ett yrke, som är lika nödvändigt som lantmännens för landets näring. Om de därför genom statens omsorg erhöle en hamn, dit de kunde styra in, då havet är i uppror och hotar dem med död, vore det ju ganska lyckligt.

Jag ber därför, att de kammarens ledamöter, som äro närvarande, ville be-
hjärta den svåra ställning, som Gotlands fiskare på västra kusten nu be-
finna sig uti. Då utskottets ärade ordförande dessutom för sin del var myc-
ket välvilligt stämd mot detta förslag, samt det icke gäller mer än 132,000
kronor och 100,000 kronor dessutom redan finnas besparade efter arbetet i
Herrevik, tycker jag, att riksdagen redan nu borde fatta beslut i överensstäm-
melse härmed.

Jag ber att få yrka bifall till det förslag, som herr Petrus Nilsson fram-
ställt.

I herr Bobergs yttrande instämde herr *Rune*.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen
yttrade, att i avseende på den nu ifrågavarande punkten yrkats dels att vad
utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Nilsson, Petrus*, att riks-
dagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag och de av herr *Bod-
din m. fl. och herr Gardell i Gans m. fl. i ämnet väckta motionerna (I: 87 och
II: 136)*, måtte

a) medgiva, att för bedrivande av arbeten å till fiskehamnsgruppen I hö-
rande hamnbyggnader finge av de till företag inom fiskehamnsgruppen II an-
visade anslag användas ett belopp av 50,000 kronor;

b) för samma ändamål för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reserva-
tionsanslag av 166,000 kronor.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt berörda
yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hem-
ställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bodin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given
varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 6 punkten
21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Petrus Nilssons under överläggningen gjorda yr-
kande.

Anslag till
fiskehamns-
byggnader.
(Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Anslag till
stats-
understödda
fiskehamnar.

Punkten 22.

I denna punkt hade utskottet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag medgiva, att såsom bidrag till iståndsättande och förstärkning av hamnen vid Abbekås i enlighet med av departementschefen i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden den 4 januari 1927 förordad förslag finge användas det av riksdagen till iståndsättande av nämnda hamn för år 1908 anvisade anslaget å 15,000 kronor;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å en av herr Törnkvist i Karlskrona i ämnet väckt motion (II:132), i vad densamma skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag, såsom bidrag till statsunderstödda fiskehamnar för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 150,000 kronor.

I herr *Törnkvists* i Karlskrona berörda motion hade hemställts, att riksdagen måtte a) medgiva, att av anslaget till statsunderstödda fiskehamnar ett belopp av högst 40,000 kronor finge användas under budgetåret 1927—1928 för iordningställande av tilläggsplatser för fiskebåtarna vid Torsö fiskläge i Blekinge, samt b) såsom bidrag till statsunderstödda fiskehamnar för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 190,000 kronor.

Enligt en vid förevarande punkt avgiven reservation hade herrar *Wallen*, *Asplund*, *Bergström*, *Anderson* i Råstock, *Carlsson-Frosterud*, *Olsson* i Kullenbergstorp, *Törnkvist* i Karlskrona, *Kristensson*, *Persson* i Fritorp och *Eriks*son i Stockholm ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med en hemställan, att riksdagen måtte

a) medgiva, att såsom bidrag till iståndsättande och förstärkning av hamnen vid Abbekås i enlighet med ett av departementschefen i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden den 4 januari 1927 förordad förslag finge användas det av riksdagen till iståndsättande av nämnda hamn för år 1908 anvisade anslaget å 15,000 kronor;

b) med bifall till herr Törnkvists i ämnet väckta motion (II:132) medgiva, att av anslaget till statsunderstödda fiskehamnar finge under budgetåret 1927—1928 användas ett belopp av högst 40,000 kronor för iordningställande av tilläggsplatser för fiskebåtarna vid Torsö fiskläge i Blekinge;

c) såsom bidrag till statsunderstödda fiskehamnar för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 190,000 kronor.

Herr Wallen: Herr talman! Tio ledamöter av statsutskottet ha vid denna punkt fogat en reservation, till vilken jag för min del ber att få yrka bifall. Jag vill inte förneka, att icke statsutskottets majoritet haft goda skäl för sin ståndpunkt, och jag har tidigare också ställt mig på den. Emellertid har jag vid ett närmare studium av frågan kommit till den uppfattningen,

att här föreligger ett synnerligen behjärtansvärt fall, som jag anser kräver riksdagens särskilda uppmärksamhet.

Det gäller här att bereda fortsatta möjligheter till utkomst för en rätt talrik fiskarbefolkning på blekingekusten. Vid Torsö fiskläge i Blekinge har sedan generationer tillbaka innanför ett knippe holmar funnits en av naturen danad fiskehamn. Denna har befolkningen utnyttjat, men tyvärr har under senare tid detta varit omöjligt på den grund att hamnbotten igenslammats. Fiskebåtarna måste därför nu förankras ute på fjärden, där havet ligger på, och kvinnor och barn, som skola bistå vid vittjandet av näten, måste fara ut i småbåtar och få här ofta under synnerligen stora svårigheter utföra sitt arbete. Fiskarbefolkningen har genom detta förhållande dessutom lidit rätt svåra förluster på grund av att deras båtar sönderslagits under ogynnsam väderlek.

De nu nämnda svårigheterna äro genom undersökningar vitsordade, och bl. a. har vid en tidigare behandling av frågan här i riksdagen dåvarande kommunikationsministern, statsrådet Lübeck, framhållit det synnerligen behjärtansvärda i fiskarbefolkningens värdjan till statsmyndigheterna om bistånd i sitt svåra läge. Enligt vad jag förvissat mig om hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen inkom redan 1916 framställning därom, och styrelsen har synnerligen varmt förordat, att åtgärder måtte vidtagas, samt har liggande ett fullständigt utrett och utarbetat förslag i fråga om iordningställande av hamnen — slutande på ett belopp av 45,000 kronor. Nu har genom gåvor av enskilda, men även genom tillskott av fiskarbefolkningen samt anslag av den synnerligen skattebetyngda kommunen där nere, åstadkommits ett belopp av 5,000 kronor. Till bestyrkande av att utredning verkligen har förekommit i ärendet, skall jag här — jag ämnar icke läsa upp alla dessa papper, ty det är en rätt diger lunta — ändock tillåta mig att återge ett par skrivelser, som växlats mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vederbörande länsstyrelse.

Första skrivelsen är daterad den 25 maj 1925 och lyder:

»Till Kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Länsstyrelsen får härmed för Eder benägna vidare åtgärd överlämna

1:o) en den 14 nästlidne april hit inkommen, till Konungen ställd ansökan om åtgärder för förbättring av fiskehamnen i Torsö jämte till samma framställning hörande, av Eder hamnavdelning uppgjort förslag och kostnadsberäkning rörande hamnförbättringen i fråga;

2:o) utdrag av länsstyrelsens protokoll den 4 i denna månad vid sammanträde i Torsö med ordsbefolkningen; samt

3:o) kopia av en av landstingsmannen Elof Hällgren i Hällevik hos kommunalfullmäktige i Mjällby socken väckt motion samt utdrag av kommunalfullmäktiges protokoll den 4 i denna månad uti ifrågavarande ärende.

För egen del vill länsstyrelsen instämma uti det uttalade önskemålet om hamnfördjupningens förläggning närmare Koskärvet, varest en hamnbassäng för fiskebåtarna synes fördelaktigare än i närheten av den s. k. sandledaren, dock att kostnaden för företaget härigenom icke må utökas. Med hänsyn till befolkningens begränsade ekonomiska möjligheter och kommunens redan nu hårda skattetryck (för närvarande per bevillningskrona 11 kronor 15 öre i kommunalskatt, 2 kronor 68 öre i landstingsskatt och 42 öre i vägskatt) vill länsstyrelsen därjämte på det kraftigaste framhålla önskvärdheten av, att kostnaden för ifrågavarande hamnförbättring må bestridas enbart av statsmedel, enär i annat fall kan befaras, att denna för ordsbefolkningen ytterst viktiga fråga icke skall kunna få någon lösning.»

*Anslag till
stats-
understödda
fiskehamnar.
(Forts.)*

Anslag till
stats-
understödda
fiskehamnar.
(Forts.)

Den sista kortare skrivelsen, daterad den 31 augusti 1925, lyder:

»Återställande handlingarna i ärende angående förbättring och fördjupning av hamnen vid Torsö får länsstyrelsen härmed överlämna protokoll vid förnyat sammanträde med ordsbefolkningen den 13 i denna månad.

Länsstyrelsen vill framhålla, att fiskarbefolkningens önskemål i denna fråga synas vara synnerligen blygsamma, och kunde de tillmötesgå genom förenkling i arbetsplanen och därigenom nedbringande av kostnaderna vore det önskvärdt.

För fiskarna gäller det huvudsakligen att få något skydd för sina större båtar, vilka såsom förhållandena nu äro ligga utsatta för stormar och så gott som öppen sjö, vilket också årligen förorsakar dem avsevärda förluster.»

Jag har velat andraga dessa skrivelser för bestyrkande av påståendena om att ärendet har undergått vederbörlig behandling. Härtill vill jag blott meddela, att jag i går här i riksdagen hade nöjet att sammanträffa med landshövding Hagströmer, som ytterligare betonade det högst behjärtansvärda och angelägna uti en snar hjälp för denna befolkning i dess synnerligen prekära läge.

Nu har utskottets majoritet framhållit det vanskliga i att riksdagen på en enskild motion skall bevilja anslaget. Denna i och för sig mycket naturliga ståndpunkt är ju dock icke, som alla veta, undantagslös. Jag kan ju i det fallet få åtnöja mig med att erinra om, hurusom för endast några veckor tillbaka biskop Bergqvist lyckades förmå riksdagen, ehuru det var enskilda motioner, att antaga bifall till tvenne punkter i 8:e huvudtiteln, som utskottet yrkat avslag på, men där biskop Bergqvist reserverat sig. Det gällde ju visserligen då norrlandsförhållanden, men det synes mig som om den befolkning, det här gäller, också har anspråk på vår omsorg. Riksdagen har många gånger behjärtat den norrländska jordbrukarbefolkningens behov av vägar i ödebygderna, och vi ha ju också nyss behandlat en sådan sak. Var och en har ju sin börda att bära, och det är måhända inte så gott för riksdagen att tillfredsställa alla. Emellertid vill jag dock ha sagt, att jag tror, att rättvisa och billighet kräva, att statsmakterna nu ägna litet större uppmärksamhet än vad hittills skett åt dem, som äro hänvisade till att under möda och fara söka sin utkomst vid våra svenska kuster.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Kvarnzelius**: Såsom den föregående ärade talaren sade, hade statsutskottet icke ansett sig vilja på enskild motionärs framställning tillstyrka ett anslag för ändamålet. Förhållandet är det, att den här motionen har förelagat vid 1924 och 1926 års riksdagar och nu i år i tämligen oförändrad form. Vid tidigare behandling av detta ärende har med styrka framhållits inom statsutskottet, att man ansåge, att det minsta, man kunde begära, vore en meningsyttring ifrån ortsmyndigheterna och ett tillstyrkande uttalande ifrån Konungens befallningshavande. Utskottet har emellertid svävat i fullständig okunighet om, att någon som helst åtgärd vidtagits från ordsbefolkningens eller länsstyrelsens sida. Först sedan statsutskottet har behandlat ärendet, kommer man och upplyser oss om, att det ligger en utredning om saken i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det förefaller mig, som om det icke kunde anses vara obilligt begärt, om motionären i sin motion på något som helst sätt hade åtminstone omnämmt denna sak. Vi hade då inom statsutskottet kunnat finna anledning att infordra dessa handlingar. Jag vill inte säga, att utskottet därigenom skulle ha kommit till en annan ståndpunkt, men givetvis hade utsikterna för bifall till motionen varit större. För min del vill jag säga, att jag inte alls har något emot, ifall man kan utverka statsmedel för att hjälpa denna

fiskarbefolkning, men jag tycker, att man inte borde ställa den i en sådan särställning, att man bara därför att det här är en sympatisk motionär skall endast på hans ord bifalla framställningen. Jag tycker, att han får finna sig i det förhållandet, att deras intressen behandlas på samma sätt som andras. Jag är övertygad om, att ifall Kungl. Maj:t anser sig böra taga upp ärendet till nästa år, kommer ingen inom statsutskottet att sätta sig emot ett anslag i detta fall. Men icke kan man väl nu, så omedelbart efter det kammaren med betydande röstövertikt — efter vad man kunde bedöma av uppresningen — avvisat förslaget om att bevilja medel till Gnisvärds fiskehamn, intaga en annan ståndpunkt i fråga om detta ärende, som är betydligt mindre väl utrett och motiverat än vad beträffar Gnisvärd.

Det är på dessa grunder, herr förste vice talman, som jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Clemedtson: Att här försöka anlägga några sentimentala synpunkter torde icke löna sig, och jag ber därför för min del, herr talman, endast att få återropa vad som har förekommit i saken under föregående år.

Nu sade utskottets ärade ordförande, att ifall Kungl. Maj:t till ett kommande år upptar denna fråga, torde det inte vara någon i statsutskottet, som då skulle komma att motsätta sig en önskvärd lösning. Jag ber då att här i detta sammanhang få upprepa vad en ledamot av statsutskottet sade vid denna frågas behandling i fjol, nämligen att det icke är troligt, att ytterligare ett år kommer att förflyta, innan man kommer till en lösning av frågan. Ja, herr talman, här går det ena året efter det andra, och vi nere i Blekinge ha den uppfattningen, att från myndigheters och andra intressens sida göres allt, vad rimligen kan begäras, men trots detta har Kungl. Maj:t icke tagit upp frågan. Anledningen härtill kan jag icke bedöma.

En talare framhöll i denna kammare i fjol, att med avseende på sådana här fiskehamnsanläggningar inträffade det stundom, att på det nedlagda kapitalet bleve inkomsten i fråga om fisket icke mer än fyra eller fem procent. Det var då ej tal om inkomsterna å själva hamnen såsom sådan. Herr talman och kammarens ärade ledamöter! Jag ber med anledning därav få säga, att här föreligger säkerligen icke ett sådant fall. Här är det i stället fråga om en jämförelsevis liten och obetydlig utgift från statens sida till en mycket stor fiskarbefolkning. Den räknar omkring 300 personer och har 8 å 10 stora farkoster. På ort och ställe har jag gjort mig förvissad om, att deras krav äro synnerligen behjärtansvärda.

Jag skall, herr talman, inte upptaga tiden med att säga något mer, utan jag anhåller att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Walles: Ja, jag vill bara säga, att det åligger möjligen också den avdelning, som behandlat ärendet, att göra sig något underrättad om frågans nuvarande läge och om vilka förändringar, som ha inträffat, sedan den tidigare här behandlats. Jag tror för min del, att om de handlingar och de upplysningar, som nu föreligger, hade varit kända inom utskottet, hade det nog blivit en annan utgång.

Vad nu återigen beträffar talet om att här föreligger allenast enskild motion, tycker jag, att det är litet egendomligt av statsutskottets ärade ordförande att omnämna den saken, då vi ju bägge två nyss varit i det läget, att vi som reserveranter yrkat bifall till enskilda motioner. Jag tycker därför, att det talet inte skulle väga alltför tungt — åtminstone icke i hans mun.

Jag anser, att här skall man se saken på det sättet, att även om det skulle brista något i formen, skola vi se på det reella. Det är ett faktum att här gäl-

*Anslag till
stats-
understödda
fiskehamnar.
(Forts.)*

Anslag till
stats-
understödda
fiskehamnar.
(Forts.)

ler det en rätt stor befolkning — man har nämnt siffran 300 — som har synnerligen svårt och inte genom egna medel på något sätt kan hjälpa sig fram. Efter råd och lägenhet ha de gjort vad de kunnat, och de ha lyckats få fram detta belopp av 5,000 kronor, som är en tiondel av den summa, som erfordras. Mer kunna de icke åvägabringa. Det visar dock i alla fall, att de ha gjort vad de kunnat med sina små resurser, och jag tycker, att man skall ta någon hänsyn därtill.

Vi ha ju, som jag förut nämnde, ställt oss mycket välvilliga gentemot den norrländska befolkningens förhållanden — och det med rätta, tycker jag. Emellertid synes det mig, att här är ett likartat fall, där vi även böra lämna vårt bistånd så gott vi kunna.

Herr Östergren: Herr talman! Utskottet anför som huvudsakligt skäl för avslag, att det här blott är fråga om en enskild motion och att ärendet bör förberedas av statsmyndigheterna och på den vägen vinna sin lösning.

Vad beträffar kostnaderna för iordningställande av den lilla fiskehamn Torsö, det här är fråga om, vill jag säga, att enligt mitt förmenande äro kostnaderna ur statens synpunkt ganska obetydliga, medan det nedlagda kapitalet däremot kommer att bli av mycket stor betydelse för en ganska stor befolkning på Mjälbyområdet vid denna kust. Det gäller här ett anslag från statens sida på endast 40,000 kronor. Resterande omkring 5,000 kronor äro, såsom här förut framhållits, garanterade av ortsbefolkningen. Det har också påpekats, att kommunen därnere, trots att den är fattig, har offrat vad i dess förmåga står för att kunna få arbetet igång. Att de kommunala myndigheterna själva ej gjort någon större framställning till statsmyndigheterna, utan nöjt sig med att genom enskild motion låta frågan komma fram i år, torde väl kanske bero på något missförstånd eller en förlitan på, att motionären skulle förnya sin motion detta år. Därför har kanske icke den framställning till myndigheterna gjorts, som eljest från kommunens sida säkerligen skulle ha skett för frågans realiserande.

Låt oss nu ta i betraktande fiskarbefolkningens läge. De få ta upp sina stora fiskebåtar ganska tidigt på hösten, d. v. s. när stormarna börja. Båtarna ligga då i obrukbart skick. Därför att man icke har några hamnar, där båtarna kunna vara skyddade, måste båtarna under en stor del av den tid, då höststormarna rasa, ligga fullt obrukbara. Därmed försämrar ju befolkningens ekonomi, men även hela samhällets ekonomi — det kan man säga — tar skada därav.

Jag vill i likhet med herr Walles uttala den önskan, att första kammaren inte skall hänga upp sig på de formaliteter, som utskottet här åberopat, nämligen dels att ärendet icke kommit fram genom regeringens försorg, dels att icke nödiga handlingar tillhandahållits utskottet. Här har i dag dock visats, att sådana handlingar finnas sedan flera år tillbaka. Dessa handlingar klarlämna på ett mycket utförligt sätt denna fråga och visa, att även statsmyndigheterna ha uttalat sina stora sympatier för frågans realiserande. Jag anser därför, att frågan är så pass utredd och klar, att det lilla belopp, det här gäller, bör beviljas, för att befolkningen icke längre skall behöva vänta på den lilla hjälp, som här är ifrågasatt.

Jag ber att med detta lilla anförande få vädja till kammaren om bifall till reservationen.

Herr Kvarnzelius: Jag får med anledning av herr Walles' yttrande, då han sade, att det ålåg vederbörande avdelning inom utskottet att infordra handlingar, säga, att detta är riktigt under den förutsättningen, att avdelningen vet,

att det finns några handlingar att infordra, men i detta fall har avdelningen svävat i okunnighet om detta förhållande. Jag försäkrar herrarna, att vi i annat fall icke skulle ha underlåtit att infordra dessa handlingar. Men när herr Östergren betecknar det såsom en formalitet, att icke utskottet vill gå med på motionärens förslag, trots det att utredning föreligger, vill jag säga, herr Östergren, att om en utredning föreligger — varom utskottet icke haft någon kännedom — så är det väl icke obilligt begärt att utskottet finge ta del av densamma, ty det är ju därpå utskottet sedan skall grunda sin åsikt, om det bör tillstyrka motionärens förslag. När sådan utredning efter vad det nu upplysts föreligger, vore det riktigtast, ifall herrarna verkligen vilja använda detta ärende till annat än att bara år efter år motionera om det, att begära, att kammaren återremitterade ärendet till utskottet. Då skulle ju utskottet få anledning att taga del av dessa utredningar, och kanske då också utskottsmajoriteten — ehuru jag icke kan garantera det — skulle kunna finna sig böra tillstyrka vad motionären föreslagit. Så som ärendet nu ligger, anser jag det vara orimligt att begära, att kammaren skulle bifalla motionen.

Jag har ingen anledning att här yrka på återremiss av ärendet, utan jag vidhåller fortfarande mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr Walles: Jag ber att få taga fasta på vad statsutskottets ärade ordförande nu sade angående ett yrkande om återremiss och hemställer därför, att ärendet måtte återremitteras till statsutskottet.

Herr Leander: Jag har begärt ordet för att instämma i yrkandet på återremiss. I övrigt må det tillåtas mig uttala, att det förefaller litet besynnerligt, att inte utskottet haft reda på, att en utredning föreligger, alldenstund motionären själv sitter i utskottet. Det måtte då vara en stor försummelse av honom att icke upplysa därom. Jag inbillar mig, att fjärde avdelningen inom statsutskottet, som haft detta ärende till förberedande behandling, om avdelningen varit mycket ivrig att få veta, huruvida det fanns en utredning, den också kunnat få vetskap därom, ty det är icke så förfärligt långt avstånd mellan statsutskottet och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Statsutskottet har ju gott om vaktmästare och hade nog kunnat skicka en sådan till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för att införskaffa dessa handlingar. Nu har denna fråga år efter år förelegat, och på grund därav tror jag, att statsutskottet ändå icke har svävat alldeles i okunnighet i avseende på huruvida en utredning blivit verkställd. Det må emellertid vara med den saken huru som helst, för riksdagen är det bäst att så fort som möjligt bevilja detta anslag. Riksdagen får nämligen ingen ro, förrän den sagt ja till framställningen. Denna återkommer annars år efter år, ty det behov, som motionen önskar tillgodose, är verkligen stort.

Jag ber, herr talman, att få yrka ärendets återremitterande till utskottet.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr förste vice talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, dels på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt, dels på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Walles m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen, dels ock därpå att punkten skulle visas åter till utskottet; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse den förstnämnda propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Walles* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits återremiss, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

*Anslag till
stats-
understödda
fiskehamnar.
(Forts.)*

Anslag till stats-
understödda
fiskehamnar.
(Forts.)

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 6 punkten 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, visas punkten åter till utskottet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

Punkterna 23 och 24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 25.

Lades till handlingarna.

Punkterna 26—36.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 37.

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen dels för ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 159,000 kronor, dels ock för påbörjande av dylika arbeten m. m. i gamla kungshuset för samma budgetår anvisa ett extra reservationsanslag av 20,000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt,

a) att Kungl. Maj:ts förslag om anslag för reparations- och ändringsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset ej måtte av riksdagen bifallas; samt

b) att Kungl. Maj:ts framställning om anslag för påbörjande av dylika arbeten m. m. i gamla kungshuset ej heller måtte vinna riksdagens bifall.

Reservation hade anförts av herrar *Kvarnzelius* och *Wiklund*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag, måtte

a) för ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 159,000 kronor;

b) för påbörjande av dylika arbeten m. m. i gamla kungshuset för samma budgetår anvisa ett extra reservationsanslag av 20,000 kronor.

Herr statsrådet Meurling: Herr talman, mina herrar! Som jag förut meddelat, måste jag i denna punkt vända mig mot statsutskottet. Det förslag, som utskottet framlagt till lokalfrågornas ordnande för de tre ämbetsverk, varom det här är fråga, är enligt min mening förenat med så stora olägenheter,

att jag icke kan underlåta att vädja till kammaren att följa reservanternas och Kungl. Maj:ts i den föreliggande frågan.

Angående behovet av vidgade lokaler för de tre ämbetsverk, som det här är fråga om, behöver jag ju icke nämnda många ord. I det fallet föreligger ju full överensstämmelse mellan den framställning, som gjorts från Kungl. Maj:ts sida, och de observationer, som statsutskottets ledamöter själva gjort vid besök på platsen. Både kammarkollegium och statskontoret hava ju ytterst knappa utrymmen. Inom de rum, som tjäna såsom arbetslokaler för deras befattningshavare, råder en, jag skulle vilja säga, mångenstädes olidlig trängsel. Det har visat sig, att kammarkollegium, för att kunna tillgodose sina nödvändigaste behov av utrymmen, kräver ytterligare åtta rum, och jag kan nämna, att det vid uppgörandet av denna beräkning icke tagits hänsyn till så pass vanliga behov som t. ex. särskilt mottagningsrum, särskilt biblioteksrum och dylikt. Med dessa saker har det helt och hållet fått anstå vid uppgörandet av denna utvidgningsplan.

Vad statskontoret angår, befinner det sig för närvarande i det läget, att icke mindre än 64 befattningshavare få arbeta i tjuogoett rum. Vad sådana förhållanden betyda för arbetets nöjaktiga bedrivande är icke svårt att förstå. Vården av de arkivalier, som där finnas att arbeta med, blir naturligtvis ganska underhållig, och en mängd arbetstid och arbetskraft går bort på grund av det illa organiserade arbetet. Värst har dock under alla förhållanden hovrätten det, och jag skulle vilja påstå, att det är få, om ens något verk med de kvalificerade uppgifter, som hovrätten har att fylla, som överhuvud behöva finna sig i så usla arbetsförhållanden, som för denna hovrätt för närvarande är fallet. Jag ber att få nämna några exempel.

De 19 fiskalerna i hovrätten, varav 15 äro ordinarie och således oftast inkallade, få tillsammans betjäna sig av två rum med ett yttinnehåll av sammanlagt 56 kvadratmeter. Det finns å kansliet tjänstgörande 60 å 70 e. o. notarier, som gemensamt till sin disposition ha två rum med sammanlagt 71 kvadratmeters yta. Arkivariens expedition har en ytareal av 33 kvadratmeter, och i detta utrymme få på domsdagarna allmänhetens och pressens representanter trängas om varandra under pågående arbete, under pågående kollationering o. s. v. Pressrepresentanterna få ofta försöka koncentrera sig i de tämligen undångömda fönsternischerna för att kunna bedriva sitt arbete något så när i ro, och ibland, när det är särskilt trångt om utrymmet, få de begagna det nära intill liggande lilla lunchrummet för att få arbeta i ro. Biblioteket är inrymt i ett rum med 23 kvadratmeters golvyta, och det torde för närvarande vara så belastat, att det icke finns möjlighet helt enkelt att utöka biblioteket. Det är rätt karakteristiskt, att det i detta verk har behövts, att presidenten uppsatt ett anslag, vari de extra ordinarie notarierna anmodas att så mycket som möjligt, i den mån arbetets art medger detta, undvika att belasta ämbetsverkets lokaler utan arbeta hemma i sina egna bostäder. Till dessa förhållanden kommer slutligen den splittring, som hovrättens arbete blivit utsatt för, i det att ett par extra divisioner äro förlagda till annan byggnad, nämligen till det Rosenhaneska huset, som det nu är fråga om att iordningställa. Krigshovrätten är som bekant förlagd till Fredrikshof. Det är uppenbart, att även om dessa tvenne avskilda delar äro de, som med minsta obehag kunna avskiljas, måste dock en sådan splittring av arbetet vara till olägenhet med hänsyn till möjligheten att utnyttja de centrala organ, som man i viss mån måste ha att gemensamt anlita.

Visserligen är det sant, att hovrätten icke har höjt några starka klagorop i denna fråga, och i det fallet har den liknat Diogenes, som lät sin stolthet titta ut genom hålen på sin trasiga mantel, men för dem, som ha hand om hovrättens arbete, måste det stå klart, att dessa förhållanden icke kunna försättas. Vilken som helst enskild arbetsgivare, som skulle ha att organisera en arbetsuppgift

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.
(Forts.)

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.
(Forts.)

och därför använda en stor personal, skulle säkerligen icke stå till svars med att ha det ordnat så som det nu är ordnat vid ett av rikets främsta ämbetsverk, nämligen hovrätten; att låta hundratals tjänstemän, som det här verkligen är fråga om, arbeta under så pass med hänsyn till tid och rum olyckliga förhållanden, kan icke vara ekonomiskt riktigt.

Hur vill nu statsutskottet avhjälpa dessa olägenheter? Jo, enligt min mening framlägger utskottet här en lösning, som i vissa avseenden lämnar olägenheterna ohulpna och i andra avseenden snarare ökar desamma. Vad beträffar kammarkollegium, skulle detta ämbetsverk genom den föreslagna ordningen icke erhålla någon som helst utvidgning av sina lokaler. Statsutskottet har anfört, att det anser, att detta verk såsom det minst beträngda fortfarande skulle nöja sig med de nuvarande förhållandena och har lämnat verkets krav ohörda.

Vad hovrätten angår, så skulle den splittring, som för närvarande måste genomföras i dess arbete, genom statsutskottets förslag icke bli avhjälpt utan än ytterligare ökad. Det är ju så, som jag nyss nämnde, att två extra divisioner av hovrätten förlagts till det Rosenhaneska huset. Detta har till nöds låtit sig göra, därför att det är fråga om två divisioner, som behandlat de s. k. vademålen och som kunna arbeta tämligen fristående. Men i samma ögonblick det gäller att dit överflytta även de ordinarie divisioner, som handlägga alla olika slag av mål och deltaga i pleniarbetet, blir naturligtvis arbetet olidligt tungt. Inom hovrätten finns det ju dock vissa centralorgan, som jag nyss nämnt, såsom sekreterare-, arkivarie- och aktuarieexpeditionerna, och dessa måste gemensamt utnyttjas av alla divisioner. Det kan ju då icke anses vara en väl organiserad arbetsordning att hava dessa förlagda i olika hus.

Statsutskottet har här anfört, att det skulle kunna finnas vissa möjligheter att överflytta vissa okänsligare delar till det Rosenhaneska huset, och utskottet har pekat på möjligheten av en överflyttning av särskilt advokatfiskalen till detta hus. Det är då att erinra, att även ett överflyttande av advokatfiskalen givetvis innebär en viss olägenhet för verket. Dessutom disponerar advokatfiskalen för närvarande endast tvenne rum, och därför kan icke någon vidare lättnad uppstå genom ett sådant arrangemang. Man har vidare talat om att man skulle kunna till det Rosenhaneska palatset överflytta åtskilliga av skrivbiträdena, men det är tämligen uppenbart, att saken ligger så till, att för de extra divisioner, som arbeta i det Rosenhaneska palatset, kunna de två skrivbiträden, som äro anställda hos dem, lämpligen förläggas i det Rosenhaneska huset, men för divisionerna i övrigt måste förflyttandet av skrivbiträdena till annat hus än där expeditionen sker, innebära en olämplig anordning. Ett överflyttande av några av fiskalerna och notarierna till det Rosenhaneska huset för att där bedriva mera fristående arbete är givetvis föga lämpligt, då dessa ständigt och jämnt behöva vara till hands för att deltaga i vissa pågående arbeten.

Under det att hovrätten således genom denna lösning får sina lokalförhållanden än mera splittrade, inträffar för statskontoret, att detta genom statsutskottets förslag till lösning av frågan får en splittring genomförd, som det för närvarande icke har. Statskontoret är för närvarande förlagt enbart i det gamla kungshuset, men genom bifall till statsutskottets förslag skulle även detta verk bli utsatt för en splittring i det att även en del av statskontoret skulle förläggas till det Rosenhaneska huset. Det har talets om att man borde kunna finna någon del inom statskontoret, som med mindre olägenhet skulle kunna förläggas till annan byggnad än där kontoret i övrigt är förlagt, och det är givet, att flyttningen av några sådana delar skulle bereda mindre olägenheter. I det fallet tänker man sig, att fondbyrån och ombudsmannaexpeditionen skulle kunna förläggas till det Rosenhaneska huset, men även detta innebär ju i alla fall en högst betydande försvåring av arbetssättet. Det innebär en försvärad tillgång till de gemensamma arkiven, det innebär en besvärlig

och ofta vansklig förflyttning av värdehandlingar vid gemensamma föredragningar, och det innebär en onödig omgång vid anlitan- de av de för verket nödvändiga kassavalven. Jag vill också här påpeka att man, därest en sådan flyttning ägde rum, skulle behöva i det Rosenhaneska huset inreda ett nytt kassavalv med därav föranledda ändringar, vilket givetvis innebär onödiga kostnader. Alla dessa ökade olägenheter: den ökade splittringen för hovrätten och den nya splittringen för statskontoret, synas mig vara ganska meningslösa. Det är nämligen min övertygelse, att när dessa delar av verken förläggas i det Rosenhaneska huset, skall man visserligen för ögonblicket kunna blunda för att något behöver göras åt lokalerna där, men man kommer i alla fall inom en mycket kort tidsfrist icke att kunna undgå de kostnader man räknar med för att få det Rosenhaneska huset ombyggt till hyggliga och moderna lokaler. Någon besparing i kostnadshänseende genom denna nya uppdelning lär man mycket snart komma underfund med att man icke åstadkommer.

Man frågar sig då, vad orsaken varit till att statsutskottet föreslagit denna anordning i stället för den av Kungl. Maj:t angivna, till vilken jag strax skall komma. Ja, det angives ju av statsutskottet vissa motiv härför, vilka jag skall be att närmare få beröra. Statsutskottet erinrar då först om att arkivfrågan ännu är olöst och att man har anledning reflektera på huruvida icke det Rosenhaneska huset skulle kunna användas för riksarkivets räkning. Om man läser igenom den utredning, som i denna fråga gjorts, får man ett mycket starkt intryck av att denna fråga egentligen icke behöver vidare diskuteras, då det Rosenhaneska husets absoluta olämplighet som lokal för riksarkivet är uppenbar. Den föregående riksarkivarien anför på något ställe i denna utredning, att det Rosenhaneska huset har sin gamla egendomliga konstruktion med bristande förbindelseleder och dylikt och att arbetet inom riksarkivet har sina givna former, vilka äro absolut oförenliga. Riksarkivarien har därför upprepade gånger förklarat, att ett upplåtande av Rosenhaneska huset till riksarkivet måste av honom betraktas såsom fullkomligt ändamålslost. Det kan icke utnyttjas för detta ändamål, och skall man nödvändigtvis inkoppla det i riksarkivorganisationen, bör det ske och kan icke gärna ske på annat sätt än i samband med förvärvet av det Norstedtska huset och användande av det Rosenhaneska huset för de enklaste slag av magasinutrymmen. Men då kommer huset icke till någon lämplig användning. De lokaler, som finnas i det Rosenhaneska huset, kunna göras om till goda arbetslokaler men de äro nu knappast några goda arkivlokaler, vilket var och en lär kunna förvissa sig om, ifall han går igenom alla de olika utrymmena i huset. Det står ju även i överensstämmelse med riksdagens förut uttalade önskan, att lokaler, som lämpligen kunna användas till tjänste- och expeditjonsrum, icke måtte bli utnyttjade såsom arkivlokaler. Man har talat om att ett användande av det Rosenhaneska huset för andra utrymmen än för riksarkivets räkning skulle göra frågan om en nybyggnad för riksarkivet aktuell. Jag tror knappast, att man under de förutsättningar jag nyss nämnt kan behöva riskera, att så skulle behöva vara förhållandet. Nybyggnadsfrågan för riksarkivet är säkerligen en fullkomligt fristående fråga, som icke på något sätt löses genom upplåtande av det Rosenhaneska huset, med den dåliga förutsättning det har för detta ändamål. Snarare torde man kunna säga — med hänvisning till den motivering, som givits av riksarkivarien — att ett upplåtande av det Rosenhaneska huset till riksarkivet skulle göra frågan om inköp av Norstedt & Söners hus aktuell, därför att det tycks vara den enda framkomliga vägen att utvidga detsamma.

Statsutskottet har vidare erinrat om den föreliggande processreformen. Jag är givetvis icke i något avseende i stånd att bedöma de utsikter, som föreligga för processreformens snara genomförande. Det förefaller emellertid, som om statsutskottet självt i den punkten icke hyste så förfärligt starka förväntningar,

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.
(Forts.)

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.
(Forts.)

eftersom det hänvisar till möjligheten av att processreformen skulle bli undanskjuten under avsevärd tid framåt. Jag tror också, att denna hänvisning i detta sammanhang är ganska riktig. Det kan väl icke vara rimligt att för en fråga, om vars slutliga lösning man nu i alla fall kan säga så litet bestämt, undanskjuta ett ordnande av arbetsförhållandena för dessa tre ämbetsverk; och ett iordningställande av det Rosenhaneska huset för statskontoret skulle icke under några förhållanden åstadkomma några lokaler, som ej skulle vara fullt användbara för andra ändamål än dem, som nu kunna skönjas.

Det ligger måhända mera realitet i frågan om Svea hovrätts delning. Jag vet icke, hur den frågan ligger, men här föreligger ju en möjlighet, att frågan om norrlandshovrättens inrättande får en snar lösning. Detta lär väl emellertid, efter vad jag kunnat inhämta av handlingarna, icke komma att innebära mer än några få divisioners avskiljande ifrån den nuvarande hovrätten. Det betyder, att motsvarande utrymmen i det nuvarande gamla kungshuset skulle frigöras, men den ringaste eftertanke säger ju, att ett sådant lösgörande av utrymmen i det nuvarande gamla kungshuset skulle frigöras, men den ringaste eftertanke säger ju, att ett sådant lösgörande av utrymmen i det gamla kungshuset vore ur flera avseenden mycket önskvärt. Redan nu har kammarkollegiets utvidgningsbehov måst inskränkas till det minsta möjliga, och man skulle, om det bereddes nya utrymmen i det gamla kungshuset, kunna något rikligare tillgodose vad kammarkollegium behöver. Även hovrätten har tilltagit sina utvidgningsbehov synnerligen knappt i sin framställning. Skulle intet av dessa ändamål tillgodoses, finns i alla fall den möjligheten att särskilt fränkilja de rum, som bli lediga vid utflyttandet av några divisioner där nere, och att använda dessa utrymmen för andra statliga ändamål. Jag kan i det avseendet nämna, att vi för närvarande för icke mindre än 360,000 kronor årligen förhyra lokaler i främmande fastigheter för statsändamål. Det finns inom detta stora område icke någon som helst svårighet att i det gamla kungshuset fylla ett eventuellt utrymme.

Statsutskottet har såsom en resumé för sin slutliga ståndpunkt anført, att den hållning, som statsutskottet intagit i frågan om en provisorisk lösning, skulle hålla en rationell lösning av frågan öppen. Jag kan icke se, att i det nuvarande läget detta innebär någon fördel. För mig framstår såsom ett mycket starkt önskemål att nu åstadkomma en rationell lösning: att den frågan kan hållas öppen för framtiden, förefaller mig icke kunna i sakens nuvarande läge tagas såsom intäkt för ett bifall till förslaget.

Jag ber i detta hänseende få erinra om vad de av Kungl. Maj:t föreslagna åtgärderna innefatta. Kungl. Maj:ts förslag bereder erforderlig ökning av utrymmet för alla de ämbetsverk, varom här är fråga. Det bereder samtliga ämbetsverk sådana lokaler, att de få arbeta centraliserat inom en och samma byggnad; all hittillsvarande splittring borttages, och ingen ny splittring införes på någon punkt; alla de utrymmen, som för närvarande finnas i dessa byggnader, utnyttjas rationellt och på ett sätt, som icke behöver betraktas såsom ett provisorium.

Statskontoret får fullt lämpliga lokaler i det Rosenhaneska huset, vilket alldeles precis passar för dess utrymmesbehov. Den ringa del av Rosenhaneska huset, som verkligen lämpar sig till arkivlokaler, utnyttjas också för arkivändamål genom att dit förlägges den del av krigsarkivet, som för närvarande saknar lokaler. Därigenom utnyttjar man på ett gott sätt de möjligheter som finnas att dit förlägga någon mindre del av arkivet.

Kammarkollegium får på sin nuvarande plats i gamla kungshuset den ökning med åtta rum, som kollegiet behöver för att tillgodose de mest trängande behoven, och vad slutligen hovrätten angår, får den icke allenast den ökning, som den nu behöver för att få sina arbetsförhållanden uppordnade, utan den får även den nuvarande splittringen helt och hållet borttagen i stället för ökad.

Den får således möjlighet att återigen flytta tillbaka sina två extra divisioner ifrån det Rosenhaneska huset till det gamla kungshuset, där de centrala organen ligga; den får likaledes möjlighet att ifrån Fredrikshof flytta tillbaka krigshovrätten och genom detta nå det naturliga sambandet med denna såsom en division av Svea hovrätt. Genom denna förflyttning av krigshovrätten från Fredrikshof lösgör man där det lokalutrymme, som den använt, för ändamål, som utrymmena bättre kunna utnyttjas för. Men icke nog med detta, utan man slipper också att i Fredrikshof ha en särskild expeditionsvakt, som naturligtvis nu är nödvändig på grund av den nuvarande splittringen. Jag kan i det sammanhanget påpeka, att detta innebär en ren besparing i avlöning av 2,800 kronor för den extra expeditionsvakten hos krigshovrätten i Fredrikshof.

Jag kan icke se annat än att man genom att besluta i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, till vilket reservanterna anslutit sig, på alla punkter får en rationell och betryggande lösning, som skapar goda arbetsmöjligheter inom samtliga verk.

Nu har man talat om att genom denna förändring bliva för framtiden kammarkollegium och hovrätten förlagda till kungshuset, och man har då tänkt sig, att man för dessa verk skulle ordna lokalerna så, att de bleve mera moderna och lätta att arbeta i. Man har påpekat, att detta skulle kosta en stor summa — jag tror, att kostnaderna beräknats till 300,000 kronor. Det är en sak, som skrämmer för framtiden. Jag skulle då vilja påpeka, att frågan, hur det i framtiden skall göras med kungshuset — huruvida man antingen vill låta de ämbetsverk, som nu finnas där, eller enbart de, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle finnas kvar, arbeta vidare under de enkla och otillfredsställande förhållanden, som nu råda, eller om man skall reparera huset och göra moderna ämbetslokaler — den frågan står i närvarande stund fullt öppen. Vill man låta hovrätten och kammarkollegium i framtiden finna sig i de förhållanden, som nu råda i gamla kungshuset, är det ingenting, som hindrar det, men för egen del anser jag detta, som jag även i propositionen uttalat, oklokt. Det förslag, som föreligger till omändring av gamla kungshuset, innebär ju i stort sett, att man vill införa värmeledning och korridorsystem och göra en del anordningar för W. C., som bättre skulle motsvara den moderna tidens krav än de nuvarande mycket tråkiga förhållandena i det fallet. Alla dessa frågor står det fritt att i framtiden resonera om. Men jag skulle med avseende på värmeledningsfrågan vilja erinra, att man här sannolikt kommer till samma resultat, som man alltid gör i fråga om dessa gamla hus, att gör man dem moderna, kan man göra en väsentlig ekonomisk besparing genom att inleda värmeledning.

Jag har låtit uträkna bara vad skillnaden i driftkostnader blir mellan det nuvarande systemet med kakelugnar, underhåll av kakelugnar, sotning och betjäning för vedeldning och å andra sidan kostnaden för en modern värmeanläggning. Jag har gått ut från de exakta utgifterna för detta ändamål inom det gamla kungshuset under senaste år och har kommit till det resultatet, att man gör en besparing av mellan 6,000 och 7,000 kronor per år. Det har upprepade gånger varit fråga om detta problem, huruvida det vore ekonomiskt att i gamla hus, som skola göras om till tjänstelokaler, inleda värmeledning eller icke, och man har alltid funnit, att det ur rent ekonomisk driftsynpunkt under nuvarande förhållanden är riktigt att dra in värmeledning. Därtill kommer att inrättandet av värmeledning utgör en teknisk förutsättning för att man över huvud skall kunna åstadkomma dugliga lokaler, genomföra korridorsystem och få ordentlig kommunikation mellan rummen. Detta blir nästan omöjligt, om man skall bibehålla kakelugnsystemet.

Jag tror således för min del, att när den frågan nästan gång kommer upp, hur man skall restaurera det gamla kungshuset och göra tjänliga arbetslokaler, man utan tvivel, efter den utredning, som föreligger, måste komma till

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.

(Forts.)

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.
(Forts.)

det resultat, att det är riktigt att införa värmeledning, men jag vill än en gång poängtera, att husets reparation är en öppen fråga. Både de tre ämbetsverk, som nu finnas där, och de, som eventuellt komma att bli kvar, kunna finna sig i såväl det ena som det andra.

Jag tillåter mig, herr talman, att efter denna utredning av saken tillstyrka bifall till reservanternas förslag.

Herr Kvarnzelius: Herr förste vice talman! Efter den mycket utförliga redogörelse, som statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet lämnat, skulle jag kunna inskränka mig till att endast yrka bifall till den kungl. propositionen eller den reservation, som jag jämte herr Wiklund fogat till denna punkt av statsutskottets utlåtande. Jag vill emellertid begagna tillfället att säga några ord även för min del och utveckla så kortfattat som möjligt de skäl, som fört mig över på den ståndpunkt, som jag nu intager. Det var nämligen så, när vi började handlägga detta ärende inom statsutskottet, att jag liksom utskottsmajoriteten var motståndare till Kungl. Maj:ts förslag. Jag tyckte, att det på mig icke verkade vidare tilltalande, att man skulle restaurera det gamla Rosenhaneska huset, utan jag ville, liksom statsutskottets majoritet nu vill, vila ett år på frågan. Emellertid ansågo vi oss skyldiga att göra ett besök i det gamla kungshuset och även se på det Rosenhaneska huset. Och sedan jag varit med om det besöket och närmare studerat mig in i frågan, tvingades jag över på att vara med om ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Det är nämligen så, att de tre ämbetsverk, som det här rör sig om, kammarkollegium, statskontoret och hovrätten, arbeta under så olidliga förhållanden med hänsyn till lokalutrymmet, att jag icke anser det vara staten värdigt att med en enda dag utöver vad som är nödvändigt fördröja en förändring i det avseendet. Jag vågar det påståendet — om jag nu först ser på kammarkollegium och hovrätten — att ingen enskild affärsman eller industriidkare skulle tillåta sig bereda sin personal sådana lokaler som dessa ämbets- och tjänstemän få finna sig i att arbeta i. Det är också känt, att åtskilliga av tjänstemännen i kammarkollegium under utövande av sitt arbete ha ådragit sig ohälsa och död i förtid.

Vad hovrätten beträffar, har ju statsrådet själv mycket utförligt redogjort för förhållandet, och jag vill endast tillägga, att jag bl. a. var uppe på vinden, där det var tegelgolv, s. k. brandbotten. Det var ett litet rum, som var så lågt, att man, då man hade på sig hatten, stötte mot taket — det var snedtak på sidorna — och där sutto ett tiotal flickor och arbetade i en atmosfär, som var alit utom tillfredsställande. Där skola de sitta och arbeta sju timmar dagligen. Då förstå herrarna, att det går icke för dem, som arbeta där, att bevara sin hälsa. Det måste inverka menligt på deras hälso-tillstånd. Sedan var det en avdelning, där jag fann världens mest unika spiraltrappa, som användes för att uppehålla kommunikationen mellan de olika avdelningar, som arbeta där. Det enda rum, jag verkligen tyckte verkade inbjudande, var lunchrummet, på omkring ett par tre kvadratmeters golvyta, som en del av personalen hade till sitt förfogande, men det var därför, att ingen fanns där för tillfället, som luften var tämligen draglig.

Sedan jag varit med om detta besök, kunde jag ej längre vidhålla den negativa ståndpunkten. Och då gällde det för mig att närmare undersöka, huruvida det förslag, Kungl. Maj:t framlagt, är ekonomiskt fördelaktigt eller icke. Jag måste ju då först konstatera, att så som Rosenhaneska huset nu står, är det praktiskt taget icke till någon nytta. Det inrymmer de lokaler, som generalstaben tidigare hade, och efter vad jag hört, hade generalstabschefen mycket gärna stannat kvar i dessa lokaler, men det var andra, som yrkade på att få nya lokaler. Huset måste uppvärmas, för att det icke skall

förfalla alldeles. Där sitter ett par flickor i ett rum och stickar på några gamla fanor, som hålla på att multna sönder, och i ett annat rum sitter en person och fejar upp en gammal vapenrustning, och vidare är det två divisioner av hovrätten, som arbeta där. I övrigt står hela detta hus obegagnat. Om det ej uppvärmdes i sin helhet, skulle det mycket snabbt gå mot sitt förfall, men genom den restaurering, som nu föreslås och som skulle kosta 159,000 kr., skulle hela huset komma till praktisk användning. Jag måste säga mig, att om jag räknar med skälig ränta på det kapital, man sålunda lägger ned i denna fastighet, får man också billiga arbetslokaler. Det finns ingen möjlighet överhuvud att uppbringa så billiga lokaler på annat sätt, som genom restaurerande av den fastighet, som nu är ifrågasatt. Om jag räknar räntan på det kapital, som skulle läggas ned här, 159,000 kr., skulle man praktiskt taget för 8,000 à 10,000 kr. om året få denna stora tillgång till ökat antal arbetslokaler, och det är, det måste jag säga, synnerligen billigt. Även om jag gör upp kalkylen med hänsyn tagen till den tidsfrist, som man måste räkna med, ifall frågan om omorganisationen av vårt rättsväsende eller frågan om riksarkivets nya lokalförhållanden, snart skulle lösas, vågar jag det påståendet, att man mycket väl på den tiden hinner fullständigt amortera det kapital av 159,000 kr., som skulle läggas ned på Rosenhaneska fastigheten. Därtill kommer ju, att även i fall den icke längre tages i anspråk för ämbetsverken, stå ju lokalerna disponibla för annat ändamål. De kunna icke undergå någon försämring. Vill man använda den för arkivändamål, lär det icke möta något hinder. Vill man använda den för annat ändamål — vi hörde av statsrådet, hur många lokaler som måste hyras för statens räkning — är det klart, att man även i det fallet kan få riklig användning för dessa lokaler.

Vad som i början bidrog till att jag ställde mig så ointresserad och avog mot förslaget, var givetvis den känsla, man fick, då man erfor, att intet av de tre ämbetsverk, som nu äro placerade i gamla kungshuset, velat flytta över till Rosenhaneska huset. Kungl. Maj:t har förutsatt, att det skulle bli statskontoret, som skulle flytta, och med hänsyn till personalbeståndet i de olika ämbetsverken, är det klart, att det är det ämbetsverket, man först kommer att tänka på. Hovrätten med sin större personalstyrka måste bli kvar i kungshuset. Kammarkollegium kan ej flytta, därför att det har sina stora upplag av arkivalier, som vederbörande dagligen och stundligen under sitt arbete måste ha tillgång till, och det utrymme, som därför skulle disponeras är f. ö. redan upptaget av krigsarkivet. I övrigt skulle icke dessa lokaler räcka till att förvara kammarkollegii arkivalier.

Av dessa tre ämbetsverk är det emellertid intet, som riksdagen, enkannerligen dess statsutskott, står i så daglig och intim rapport med som statskontoret. Man har därför en mycket stark känsla för att så vitt möjligt förskona statskontoret från att flytta från sina mycket förnämliga och vackra lokaler i gamla kungshuset till det mindre väl belägna — det måste man ju erkänna — Rosenhaneska huset, som dock även det har en del stora, vackra salar. När man kommer en trappa upp — det är visst icke meningen, att det skall vara ämbetslokaler på nedre botten utan endast arkiv — har man även där fri utsikt åt Mälaren och stadshuset över gamla auktionsverkets lokal, som ligger så pass mycket lägre på grund av nivåkillnaden på Riddarholmen, att det icke alls generar. Men sedan jag talat med chefen för statskontoret och av honom hört bekräftat, att han för sin del måste erkänna, att de lokaler, verket skulle få i Rosenhaneska huset, bli rätt bra, och jag för min del ej kan säga mig annat, än att en flyttning dit innebär en någorlunda hyggelig lösning även av det verkets lokalfråga, måste jag låta mina sista betänkligheter fara och resolut gå över på att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Jag tror, det är ekonomiskt oklokt att skjuta på detta ärende ett

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.
(Forts.)

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.
(Forts.)

år. Det Rosenhaneska huset kan ej få stå som det står. Det kan ej inom en nära framtid med bestämdhet sägas, att det skall disponeras för något annat ändamål än som lokal för något eller några ämbetsverk. Vad är det då för anledning att icke resolut ställa det i ordning nu och bereda de tre ämbetsverk, som det nu är fråga om, bättre arbetsförhållanden, bereda personalen möjlighet att under mera hygieniska förhållanden utföra sitt arbete? Detta kommer då givetvis även att bli ekonomiskt mera givande.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i ärendet.

Herr Lindblad: Jag kan bestyrka, att denna fråga vållat oss mycket huvudbry. På avdelningen var man mycket villrådlig om hur man skulle behandla den. Meningarna skiftade, så att statsutskottets ärade ordförande från början, som han själv meddelade, stod på den ståndpunkten, att man skulle gå på avslag å Kungl. Maj:ts förslag, medan jag däremot från början stod på den ståndpunkten, att man skulle bifalla det.

Frågan har således vållat oss åtskilligt huvudbry, men vad som gjort, att jag slutligen stannat vid att icke nu gå med på Kungl. Maj:ts proposition, det är att frågan om användningen av dessa lokaler hänger samman med åtskilligt annat, som blivit vidrört här i debatten, nämligen en eventuell hovrättsreform, som skulle kunna medföra, att man icke behöfde det lokalutrymme i framtiden, som man nu tänker iordningställa. Men det mest avgörande har varit, att intet av dessa verk vill flytta från det gamla kungshuset, i trots av att deras lokaler äro mycket dåliga. Visserligen har nu statsutskottets ärade ordförande meddelat, att generaldirektören för statskontoret under hand medgivit, att man i Rosenhaneska huset skulle få rätt bra lokaler, varför han för sin del icke hade något emot att under sådana förhållanden flytta dit. Men han har givetvis känt på sig, att han skulle bli utkörd ur kungshuset. Då kunde han lika väl säga som så: »När jag ändå blir utkörd, får jag medge, att jag får det bättre eller åtminstone lika bra.» Ämbetsverket såsom sådant har dock bestämt sagt ifrån, att det ej vill flytta. Det har innehaft sina lokaler i ett par hundra år liksom hovrätten, och följaktligen är det rätt bundet vid detta hus. Det har syns oss, att man skulle kunna på annat sätt, än Kungl. Maj:t föreslagit, använda det Rosenhaneska huset genom att flytta dit vissa avdelningar och bereda större utrymme för de återstående i kungshuset. Genom att flytta över någon del av hovrätten och kanske någon avdelning av statskontoret, som icke precis är beroende av att de befinna sig inom samma hus, skulle därmed åtminstone under en tid framåt kunna ordnas så, att ämbetsverkens behov av lokalutrymme blir i viss mån tillgodosett, och man finge då se, hur det komme att gestalta sig, när processreformen genomförts, och man överhuvud fått klart för sig, huruvida Svea hovrätt skall ha samma omfattning, som den för närvarande har.

Nu vill jag visst inte bestrida, att ett iordningställande av Rosenhaneska huset skulle giva lokaler för jämförelsevis billigt pris, men det är ju ej bara iordningställandet av Rosenhaneska huset, det kommer an på. Det följer ju därmed också iordningställande av kungshuset. Det är icke bara fråga om 159,000 kr. utan om en halv miljon, och en sådan utgift har statsutskottet ändå hesiterat inför, då vi under senare år varit ganska frikostiga i fråga om inköp av fastigheter till lokaler för ämbetsverk. Så ha vi t. ex. under tioårsperioden sedan 1917 inköpt fastigheter för 12,500,000 kr. Vi ha inköpt kvarteret Norrtälje, kvarteret Björnen, ett par andra smärre fastigheter, Mercurius, Rosenbad, Murmästaren och Rosenbad 5. Sedan har det nybyggt för cirka 10 miljoner kronor, och kostnaderna för om- och nybyggnaderna i övrigt gå upp till ett sådant belopp, att vi under tio år sedan 1917 givit ut över 30

miljoner för byggnader åt ämbetsverken. Det har då synts utskottet, att det kanske är något väl hastigt att ordna på sätt som föreslagits och att man skulle kunna stanna ett ögonblick och framför allt då närmast därför, att denna fråga hänger samman med vissa andra frågor, och dessutom av den anledning, som förut anförts, att intet av ämbetsverken, hur dåliga lokaler de än ha i kungshuset, *vill* flytta därifrån. Att nu, när statskontoret, som ju är det ämbetsverk, som ligger riksdagen närmast, icke vill flytta från huset, ändå säger: »Var så god, ut med er och in i Rosenhaneska huset!» — ha vi icke velat vara med om i statsutskottet, utan funnit, att om statskontoret, hovrätten och kammarkollegium vilja stanna kvar i huset, trots att det brister i utrymmet, så få de väl göra det. Vi öppna en möjlighet för dem till provisorisk utvidgning i det Rosenhaneska huset, till dess det blir klart, huru lokalbehovet för framtiden kommer att gestalta sig. Detta har, som sagt, varit utskottets uppfattning, att man icke gör dessa verk någon nämnvärd tjänst genom att som »hyresvärd» köra ut dem ur de så länge innehavda lokalerna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hederstierna: Ja, nog hade jag tänkt mig, att alla möjliga skäl skulle anföras för statsutskottets ståndpunkt mot Kungl. Maj:ts i denna punkt, men att bland de skälen även skulle förekomma det av herr Lindblad sist omnämnda, att statskontoret skulle stå riksdagen närmare än alla övriga ämbetsverk, och att man därför skulle särskilt skydda statskontoret, det hade jag icke tänkt mig. Det skulle ju resultera i en strid mellan de två statsmakterna om vilket av dessa verk, som skulle få sitta kvar i kungshuset, och det är väl ändå att driva saken väl långt.

Den fråga, som är föremål för denna kungl. proposition, har redan utförligt och väl utvecklats såväl av departementschefen som av statsutskottets ordförande, och jag skall därför icke ge mig in på frågan i vidare mån än att jag skall be att få omtala för kammaren, hur dessa olika förslag ställa sig för ett av dessa verk, som jag vågar påstå, att jag känner i grunden, och som, det vågar jag också påstå med hänsyn till vad som står i statsutskottets handlingar, man icke känner till i statsutskottet. Det har tydligen icke en aning om hur hovrätten arbetar, men det har jag ganska ordentlig kännedom om. Jag har arbetat där i tio år, och när man vet, hur det arbetet är beskaffat, kan man icke tota till saken så som statsutskottet gjort här. Det kan visserligen sägas, att hovrätten redan nu arbetar på det sätt, att två divisioner sitta i Rosenhaneska huset, och då vore det ingen fara i att bryta ut några divisioner till. Men de divisioner, som sitta i Rosenhaneska huset, äro extra divisioner, som uteslutande sysselsätta sig med vademål, och de arbeta ju mer för sig. På min tid tror jag icke, att de deltog i andra mål, utan de arbetade med sina vademål. Alla de andra, de s. k. cirkulerande divisionerna, hade brottmål och andra mål, även civila besvärsmål och voro i ständig kontakt med alla de olika tjänstemännen i verket. Om herrarna hade en aning om hur mycket spring dessa tjänstemän ha i dessa trappor, hur de oupphörligt bli efterskiekade för att lämna upplysningar och hämta papper, skulle ni icke ha en tanke på att än mer skilja divisioner och vederbörande tjänstemän från varandra. Det är tillräckligt med spring i trapporna ändå. Skall man nu springa ut på gatan också, så blir det för mycket. Det går inte för sig. Vad blir följden? Jo, följden blir naturligtvis, att målens avgörande blir fördröjt. Man har för närvarande, efter vad man sagt mig, lyckats avarbeta den balans, som fanns för några år sedan. Det har skett genom tråget arbete å hovrättens divisioner och säkerligen även genom presidentens kända energi. Men skall man nu börja öka balansen med fara för att så småningom få skaffa sig en division till, så ha herrarna totat till det trevligt. Man måste vara inne litet i hovrättens arbete

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.
(Forts.)

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.

(Forts.)

för att kunna bedöma denna fråga, och det vågar jag påstå, att herrarna icke äro. Ett skäl, som ni här tala om, är ju den blivande processreformen. Vi kunna ju knappast göra något i vårt land för närvarande utan att tänka på den blivande processreformen. Man kan i likhet med herr Schlyter, som sitter där, och mig hoppas mycket av processreformen, eller man kan ha farhågor för den. Jag vågar inte bestämt påstå, herr Schlyter, men jag befarar, att det kommer att dröja några år, innan vi fått den genomförd. Skall då under alla dessa, flera eller färre år hovrätten arbeta under så bedrövliga förhållanden, som herrarna oklokt nog inte vilja hjälpa den ur. Jag hör, att herr Schlyter begär ordet, och jag förmodar, att han vill instämma med mig i fråga om det önskvärda i processreformen.

Vidare skylla ni på hovrätten i Norrland. Med denna fråga har det gått precis, som jag vågade påstå för tio år sedan, då frågan var uppe. Norrlänningarna voro härligt överens, så länge det gällde att åstadkomma en hovrätt i Norrland, men så fort det gällde att sedermera förlägga den till någon viss stad, så voro de i delo tvärt. Det var inte möjligt att få igenom något beslut om i vilken stad hovrätten för Norrland skulle ligga. Men även om det går så, att herr Schlyters och mina förhoppningar bli realiserade och några hovrättsdivisioner skulle förläggas till andra delar av landet, så är det inte någon konst att placera andra ämbetsverk här i vår stad till de rum, som dessa skulle lämna. Nog finns det ämbetsverk tillräckligt i Stockholm för att man inte skulle behöva stanna i tvekan om, vilka man skulle förlägga dit.

Sålunda, hur man än ser saken, måste jag beteckna detta statsutskottsförslag såsom alltigenom olyckligt. Ni ställa till en situation för hovrätten, som ni skulle vara de första att beklaga, och det är på den grund, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 8 e. m.

I samband härmed meddelade herr förste vice talmannen, att kammarens sammanträde nästkommande onsdag vore avsett att taga sin början kl. 10 f. m.

Herr greve **Lagerbjelke**: Herr talman, mina herrar! Den förste och hittills ende talare, som uppträtt till förmån för statsutskottet hade påtagligen mycket besvär att få fram motiven för utskottets hemställan. Det viktigaste av dessa föreföll mig vara hans framhållande av det betydliga belopp, upp till 30 miljoner kronor, som på senare åren blivit nedlagt på fastigheter för statsförvaltningens räkning. Det må nu vara ett vägande skäl, det vill jag icke förneka, men när nu den sparsamhet, som — jag medger det gärna — är oundviklig, skall tillämpas, så förefaller mig det nu föreliggande fallet vara så illa valt som tänkas kan. Jag behöver icke närmare framhålla detta efter de anföranden, som förut hållits.

Det andra skälet, som herr Lindblad anförde, var, att han, som han uttryckte sig, lät sitt hjärta tala. Jag får säga, att det är rätt märkligt, att herr Lindblad, som är en sådan realpolitiker, i en ekonomisk fråga anlägger denna synpunkt. Det förefaller mig vara brist på verkliga motiv, som kommer honom att säga något dylikt.

Jag anser, att man knappast behöver framhålla något annat skäl för reservationen än den upplysning, som lämnas i utskottets utlåtande, att denna byggnad, kungshuset, varit använd för sitt nuvarande ändamål ända från mitten på 1700-talet. Det är många år, mina herrar, och byggnaden är, såvitt jag vet, i ungefär samma skick till sin planläggning och annat, som den då var. Det är givet, icke blott att, med den utveckling, som administrationen tagit

här i landet, lokalerna blivit fullständigt otillräckliga, utan även att dessa lokaler på intet sätt tillfredsställa de moderna krav, som man dock icke kan alldeles åsidosätta med hänsyn till arbetets behöriga skötande. Det av departementschefen anförda skälet rörande statskontoret, att dess arbete bedrivs under olidliga lokalförhållanden, som uttrycket låter, föreställer jag mig att man med nästan samma giltighet kan använda i fråga om hovrättens lokalförhållanden, särskilt om man tar hänsyn till den nuvarande olyckliga splittningen med lokaler på tre skilda håll. Skulle nu emellertid statsutskottets negativa ståndpunkt godkännas, skulle följden bli, förefaller det mig, icke blott att, i enlighet med vad utskottsmajoriteten förutsätter, hovrätten och statskontoret skulle få en del nya lokaler i Rosenhaneska huset; utan då, såsom departementschefen framhållit, även kammarkollegium har behov av åtminstone åtta nya rum, skulle påtagligen också detta tredje verk få arbeta under splittrade lokalförhållanden. Det kan väl icke vara överensstämmande med statens intresse, att tre sådana verk som Svea hovrätt, kammarkollegium och statskontoret skulle få utöva sin verksamhet på skilda håll med därav uppkommande svårigheter och menliga följder.

Departementschefen framhöll i sitt anförande bland annat fördelarna med anordnandet av värmeledning i kungshuset och angav, att detta var en förutsättning för att få en lämplig planläggning av byggnaden med korridorssystem m. m. Jag vill till detta endast lägga, att ett införande av värmeledning — jag förutsätter varmvattenledning — är vida mera betryggande ur eldfaresynpunkt är den nuvarande anordningen med uppeldning genom kakelugnar, och när man tar hänsyn till de skatter som finnas i kungshuset, i arkiv och handlingar av olika slag och tänker på följderna av en eldsolycka där, så förefaller mig även denna synpunkt böra beaktas vid frågans avgörande.

Jag ber således, herr talman, för min del att få yrka bifall till reservationen.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Jag har inte inom statsutskottet deltagit i detta ärendes behandling, men jag har besökt de flesta av vårt lands statliga ämbetslokaler, och jag anser mig därför inte kunna underlåta att, i det skick denna fråga här framlagts, säga några ord till förmån för Kungl. Maj:ts och reservanternas förslag, vilka ju sammanfalla.

Det förefaller mig, som om statsutskottets majoritet här går in för en rent motsatt ordning mot den, som man eljest brukar tillämpa, nämligen centralisering och koncentration. Jag har varit i tillfälle att se, under vilka förhållanden olika ämbetsverk arbeta, både med hänsyn till lokaler och med hänsyn till de svårigheter, som uppstå, när ett verk är splittrat på skilda håll. Jag skall i detta sammanhang inte tala om sådana ämbetsverk, som äro belägna i landsorten, av vilka till exempel länsstyrelsen i Östersund arbetar under synnerligen ogynnsamma förhållanden, utan jag skall hålla mig till Stockholm. Vi ha här fått en del verk sönderslagna och förlagda till olika håll. Jag kan, för att ta ett exempel, nämna riksarkivet, som har lokaler på olika, långt från varandra belägna platser här i staden. Det är ingalunda någon fördel, att så är förhållandet. Kungl. Maj:t går ju också i sin proposition in för att avhjälpa de missförhållanden, som uppstå genom att Svea hovrätt, krigshovrätten inberäknad, för närvarande är förlagd till tre olika ställen. Men utskottet går den rakt motsatta vägen mot Kungl. Maj:t och vill i stället öka decentralisationen genom att, såvitt jag förstätt, flytta över en avdelning av hovrätten och statskontoret till de tilltänkta nya lokalerna.

Herr Lindblad framhöll såsom ett av motiven sparsamhetssynpunkten. Han nämnde, att det icke stannar vid den summa det närmast gäller, utan härtill kan komma en halv miljon för kungshusets iordningställande. Ja, det är en mycket beaktansvärd synpunkt, som jag gillar, men då det gäller statens loka-

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.
(Forts.)

Ang. änd-
ringsarbeten
i
Rosenhanesku-
huset m. m.
(Forts.)

ler, så måste man, då man på ort och ställe tagit del av förhållandena och fått en vidare överblick, medge, att det finns åtskilligt som brister. Statsförvaltningen har vuxit ut i en sådan omfattning, och antalet tjänstemän har så ökat — helt naturligt på grund av statens vidgade uppgifter — att lokalbehovets tillgodoseende inte på ett tillfredsställande sätt kunnat följa med i denna snabba utveckling. Det har visserligen byggts nya ämbetslokaler, nu senast på Kungsholmen och Östermalm, som i viss mån lättat trycket, men åtskilliga av verken arbeta alltjämt under ogynnsamma lokalförhållanden, och för min del kan jag vitsorda behovet av den av Kungl. Maj:t här föreslagna förändringen beträffande hovrätten.

Nu har utskottet sagt på sidan 43, att genom det sätt, varpå utskottet tänker lösa frågan, skulle kostnaderna kunna hållas inom så måttliga belopp, att de torde kunna bestridas av det ordinarie anslaget till byggnader och reparationer, och på ett ställe längre ner säges det, att man skulle kunna vinna en högst betydande besparing. Det hade varit önskvärt, om man kunnat få veta det belopp, som utskottet här tänker spara, ty enligt vad jag förstår torde den kostnad, som skulle uppstå av ett iordningställande enligt utskottets förslag, bli ganska betydande, så att besparingen kanhända i verkligheten inte bleve så stor. Det förefaller mig också, som om utskottet haft detta på känn, då det på ett ställe säger, att skulle det icke vara möjligt att hålla kostnaderna inom måttligt belopp, läser Kungl. Maj:t kunna av till Kungl. Maj:ts disposition stående medel anvisa erforderligt belopp.

Detta tal om sparsamhet förefaller mig vara så pass svävande, att man inte bör fästa alltför stort avseende därvid, när inte siffran kunnat fixeras. I varje fall synes det mig, som om man kan befara, att denna sparsamhet på intet sätt uppväger de olägenheter, som skulle uppstå genom att man på detta vis slår sönder ämbetsverk på skilda lokaler, och då under alla omständigheter lokalbehovet är trängande, förefaller det mig, som om man borde ta steget fullt ut på sätt Kungl. Maj:t föreslagit.

Herr Lindblad nämnde, att statskontoret inte vill flytta till nya lokaler. Ja, det har redan bemötts av herr Hederstierna, och för min del vill jag bara säga, att det är en något egendomlig förklaring, ty om Kungl. Maj:t och riksdagen besluta, att statskontoret skall flytta, så skall det givetvis flytta. Jag förutsätter, att Kungl. Maj:t, innan det framlagt denna byggnadsfråga, haft tillräcklig överblick över lokalbehovet i hela dess sammanhang, och så långt jag känner till lokalbehovet här i Stockholm, kan jag vitsorda, att vissa verk visserligen fått sina lokalbehov mycket väl tillgodosedda genom de reparationer och nybyggnader, som blivit gjorda, men att andra åter fått stå efter och att för en del av dessa ett verkligt trängande behov gör sig gällande.

Jag skulle vilja tillråda kammaren att fatta ett sådant beslut, som omedelbart ger tillfälle till ett ordnande av frågan på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, och anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till detta förslag, d. v. s. till reservationen.

Herr Winberg: Herr talman! Det måtte ha varit något egendomligt med statsutskottets behandling av detta ärende, eftersom de upplysningar som man inhämtat, haft den verkan, att de omvänt dem, som från början varit anhängare av Kungl. Maj:ts förslag till att bli motståndare och vice versa dem som varit motståndare till att bli anhängare av samma förslag. Det synes således ha varit någonting underbart över hela behandlingen av ärendet i utskottet. Något lika underbart måste jag säga vilat över utskottets motivering, d. v. s. de skäl, som här under debatten anförts. Vad man anfört om att hovrättens lokalbehov för framtiden kanhända, blir beroende av processreformen har ju redan bemötts. Den frågan är också ännu rätt flytande, och om den skulle bli

ordnad på ett sådant sätt, att några lokalutrymmen skulle bli disponibla, lär det väl finnas möjlighet att använda dem, då, efter vad som upplysts, staten lär hyra lokaler för 360,000 kronor om året. Detta skäl har heller inte varit avgörande för statsutskottet, utan enligt vad herr Lindblad upplyste, var den omständigheten avgörande, att ett ämbetsverk inte ville flytta och statsutskottet inte hade hjärta att proponera, att det skulle tvingas flytta. Det var verkligen en upplevelse att för en gångs skull få höra, att statsutskottet hade ett så blödig hjärta, att det hindrade utskottet att fatta ett annars enligt dess egen mening såväl lyckligt som riktigt beslut. Ja, det är bra med ett känsligt hjärta, men det är inte bra, att det i statsutskottet ifråga om ekonomiska ting alltför mycket får göra sig gällande. Då tycker jag bättre om det gamla statsutskottet, som inte alls var vant att anlägga några sentimentala synpunkter. Emellertid är det så, som redan framhållits, att det är riksdagen, som beslutar, om ett ämbetsverk skall vara kvar på en plats eller flytta till en annan, och jag förmodar, att det inte blir frågan om strejk eller blockad, om riksdagen fattar ett dylikt beslut, även om det inte konvenerar vederbörande verk.

Tidigare har riksdagen fattat beslut, som skulle kunna ge anledning till rätt allvarliga reflexioner och invändningar. När herr Lindblad erinrade om de summor, som depenserats för reparationer och ombyggnader av hus, är det alldeles riktigt anmärkt, att det är stora summor, och det har funnits fall, där man verkligen frågat sig: Är det nödvändigt att göra dylika utgifter för att till exempel ge en länsstyrelse lokaler med 22 rum? Men den omständigheten, att riksdagen enligt min mening vid sådana tillfällen handlat alltför flott, får väl rimligtvis icke ge anledning till att man så där hastigt blir ångerköpt och inte vill vara med om saker, som alla praktiska skäl tala för att man måste vara med om. Ty även om jag för min del inte alls håller på att ämbetsverk och tjänstemän skola ha några flotta lyxllokaler, så behöver man inte vara så synnerligen mycket inne i expeditjonsarbete för att förstå, vilken betydelse det har, att de lokaler, där arbetet skall utföras, inte äro alltför splittrade, alltför gammalmodiga och opraktiska. Det finns ett slags sparsamhet, som i längden blir synnerligen dyrbar, och jag har den bestämda uppfattningen, att den sparsamhet, som statsutskottet så hastigt lagt sig till med i denna fråga, i längden blir både dyrbar och opraktisk.

Därför nödgas jag, hur märkvärdigt det än låter, herr talman, i detta speciella fall ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag, inte därför att det är Kungl. Maj:ts förslag utan därför att det enligt min mening har de starkaste motiven för sig i jämförelse med statsutskottets förslag, som jag anser icke alls vara tillräckligt motiverat.

Herr Widell: Herr vice talman! Jag anhåller att i korthet få deklarerat, att då jag för min del anslutit mig till statsutskottets majoritet i denna fråga, har det skett i främsta rummet med hänsyn till det föreliggande förslaget om omorganisation av vårt domstolsväsen. Enligt detta förslag skulle Svea hovrätts omfattning minskas i den grad, att det därefter sannolikt blir utrymme i kungshuset för alla de tre ämbetsverk, som nu ligga där.

Nu kan det invändas och har invänts, att det är ovisst, huruvida detta förslag blir genomfört och i varje fall när det blir genomfört. Men såvitt jag vet, har det hittills alltid varit en princip, som man velat iakttaga, att när ett genomgripande omorganisationsförslag framlagts, så har man icke velat vidta några definitiva åtgärder i strid mot detta förslag — något som ju Kungl. Maj:ts förslag nu innebär — utan man har i stället alltid velat söka reda sig med provisoriska åtgärder. Ingen i statsutskottet bestrider, att lokalförhållandena i kungshuset äro synnerligen ogynnsamma, men enligt statsutskottets majoritet bör man inte skrida till några definitiva anordningar, någon definitiv

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.

(Forts.)

placering av dessa ämbetsverk, utan reda sig med provisoriska anordningar på sätt statsutskottet föreslagit.

Jag anhåller, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Vennersten: Herr talman, mina herrar! Den diskussion, som hittills ägt rum i detta ämne, synes mig ha varit tillräckligt omfattande och uttömmande, för att kammarens ledamöter redan nu skulle ha kunnat bilda sig en bestämd uppfattning i frågan. Det enda jag beklagar är, att så många av kammarens ledamöter nu äro borta från sammanträdet och därför inte varit i tillfälle att höra vad som hittills anförts. Jag har den bestämda övertygelsen, oaktat jag vet, att det är många här närvarande, som gå emot reservationen och stå på utskottets sida, att om alla här i kammaren fått höra vad som från statsrådsbänken och av statsutskottets ordförande anförts, skulle majoritet vara tryggad för reservationen. Jag har deltagit i detta ärendes förberedande behandling i avdelningen under den långa tid, som detsamma — såsom herrarna hörde — varit före där, och det var endast en tillfällighet, som gjorde, att jag inte kunde närvara, då ärendet drogs i statsutskottets plenum. Hade jag varit närvarande då, så hade mitt namn också stått bland reservanternas.

Vad är det nu, som är huvudskälet för utskottet? Ja, man får väl anta, att det är det av herr Widell anförda. Det förestår en stor reform, och vi ha aldrig avvikit från grundsatsen, att när något sådant är i görningen, icke vidta åtgärder, som skulle kunna föregripa reformens genomförande. Nu frågar jag: Är det då meningen, att vi skola vänta, tills processreformen blir genomförd, med att vidta så pass enkla anordningar, som här äro i fråga och som, hur de än utfalla, kunna betecknas som ett provisorium, om den beteckningen tilltalar mera?

För egen del har jag funnit mig icke vara försvarad med att låta Rosenhaneska huset stå oanvänt. Staten har, som vi alla veta, så stort behov av lokaler, att det vore rent slöseri att inte inreda detta hus, så att det kan komma till den användning, för vilket det är lämpat såsom statens egendom.

Jag vill vidare påpeka, såsom statsrådet upprepade gånger betonat, att vi fortfarande stå fria, även om vi gå på reservationen, i fråga om den framtida genomgripande reparation av det s. k. gamla kungshuset. Men om kammarens ledamöter varit i tillfälle att besöka det gamla förnämliga huset, skulle utan tvivel ett sådant besök hos de allra flesta ha gett det intrycket, att även den åtgärden är ovillkorligen nödvändig och inte kan undvikas.

För egen del har jag den uppfattningen, att vi gott kunna undanskjuta frågan om processreformen i detta sammanhang, och det är väl så mycket uppenbarare, att så kan ske, som inte ens utskottets majoritet synes ha tillmätt detta skäl avgörande betydelse och till och med mera i förbigående talat om tillkomsten av en hovrätt i Norrland. Om jag inte är oriktigt underrättad, skall emellertid en sådan reform inte kunna verka mera frigörande i avseende på hovrättens nuvarande lokaler i kungshuset än att av nu arbetande tio divisioner tre skulle kunna avskiljas för att arbeta på annat håll. Nu frågar jag: Är det tänkbart, att den omständigheten skulle ha en så betydande inverkan på nu föreliggande fråga, att vi för den skull måste gå på uppskov?

Man får, om man besökt lokalerna, det bestämda intrycket, att den föreslagna expansionen är nödvändig under alla förhållanden. Lokalerna komma att bli synnerligen väl använda och komma till ett rimligt och riktigt bruk, om vi gå med på vad från Kungl. Maj:ts sida här föreslagits.

Det är ett gammalt ordspråk, som säger: Snålheten bedrager visheten. Jag vill inte direkt åberopa de orden i detta sammanhang, men det skulle inte förvåna mig om vi, därest vi ginge på utskottets förslag, finge besannat, hur riktigt det gamla ordspråket kan vara.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, således till den vid punkten fogade reservationen.

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.

(Forts.)

Herr Trygger: Herr talman! Jag kunde ju gärna ha strukit mig från talarlistan, ty jag kan icke lägga något nytt till de grundliga skäl, som här hava anförts till stöd för reservationen. Men jag har icke behövt de skälen för att bli övertygad, och därför vill jag säga, hur saken tedde sig för mig, då jag tog del av utskottets utlåtande.

Jag läste och läste och undrade: Vad är detta, vad kan vara anledningen till att ett sådant betänkande kommer från statsutskottet? Då föll det mig in: Jo, det är ju ganska klart, vad anledningen är. Det utskott, som arbetat under högtryck denna riksdag, har varit statsutskottet. Då är väl också detta utlåtande ganska förklarligt: herrarna i statsutskottet äro överansträngda!

Men så funderade jag vidare — ty de sågo ganska nytra och friska ut, när man träffade dem — och jag började tro, att det anförda skälet icke kunde vara det riktiga — det måste finnas ett annat skäl. Då kom jag att tänka på, att det är en så god kåranda inom statsutskottet. Vi veta, vilket älskvärt förhållande, som råder särskilt mellan utskottets ordförande och ledamöterna. Och då föll det mig in, att kanske statsutskottet velat visa en vänlighet mot sin ordförande genom att åstadkomma, att han ensam, mot utskottet i övrigt, skulle i denna fråga få hembära segern.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, d. v. s. till reservationen.

Herr Schlyter: Herr talman! Provocerad av herr Hederstierna skall jag bedja att få yttra ett par ord.

Utskottet har, såsom flera talare redan framhållit, i motiveringen för sitt avslagsyrkande åberopat den alltjämt svävande frågan om inrättande av en särskild hovrätt för Norrland samt framhållit, att denna frågas lösning skulle innebära ett överflyttande av ett flertal divisioner från Svea hovrätt till en norrlandshovrätt, varav skulle följa ett minskat lokalbehov för stockholmshovrätten. Jag är utskottet tacksam för den stöt framåt som utskottet genom detta uttalande givit den för rättsskipningen i hela Norrland så viktiga frågan om utbrytande ur Svea hovrätt av norrlandsmålen och dessas hänskjutande till en särskild överdomstol för denna landsdel, vilken i rättsskipningsavseende är den mest styvmoderligt behandlade i vårt land. Den av utskottet sålunda gjorda framstöten för en norrländsk hovrätt kommer i en lycklig stund och för mig såsom en angenäm överraskning. Det hinder, som tidigare legat i den då pågående utredningen angående en processreform är undanröjt, i det processkommissionens betänkande nu ligger på bordet. Och vid makten sitter en regering, som ju anses vara speciellt intresserad för norrlandsfrågor. Jag kan icke tänka mig, att denna vår norrlandsregering skall försumma det rätta ögonblicket, som nu är inne, att lösa frågan om en norrlandshovrätt genom att för nästa riksdag framlägga förslag i ämnet. Jag vill därvid uttrycka den förhoppning, ja förvissning, att regeringen icke skall begränsa sitt intresse till de två nordligaste länen utan även låta Jämtlands och Västernorrlands län komma i åtnjutande av de med en mera lokal rättsskipning förenade fördelarna.

Då ett inredande av nya lokaler här i Stockholm för den särskilda norrlandsavdelningen i Svea hovrätt givetvis skulle bliva ett ytterligare hinder för avdelningens överförande till Norrland, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Genom detta yrkande har jag icke velat taga ståndpunkt till byggnadsfrågans detaljer, men då ett upptagande i detta sammanhang av frågan om en norrländsk hovrätt icke behöver föranleda mer än ett års uppskov med bygg-

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.
(Forts.)

nadsfrågan, anser jag den sålunda vunna betänketiden i en fråga, vari så olika meningar gjort sig gällande, kunna väl användas.

Vad särskilt processreformen angår, lär Kungl. Maj:t vid nästa riksdag med större sakkunskap än i år kunna uttala en mening om vad hänsyn till en blivande rättegångsreform kan kräva i fråga om anordningen av Svea hovrätts lokaler.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Jag har liksom andra undrat över, hur statsutskottet i föreliggande fråga kunnat komma till det resultat, som utlåtandet angiver. Jag kanske erhöll en viss förnimelse av orsaken, när jag hörde den siste talarens anförande. Han gjorde nämligen, såvitt jag fattade rätt, gällande, att ett ståndpunktstagande beträffande de här föreliggande lokalfrågorna skulle kunna verka såsom press på framförandet förr eller senare såväl av processreformen i allmänhet som av frågan om en hovrätt för Norrland.

Emot en dylik åsikt vill jag säga, att jag tror, att det är riktigt, att riksdagen behandlar dessa frågor klart skilda från varandra. Skälen därför hava i den förda diskussionen fullständigt tydligt uppvisats. Ty även om — såsom man här riktigt och klart ådagalagt — en utbrytning av ett par divisioner från Svea hovrätt skulle ske för inrättande av en hovrätt i Norrland, påverkar det icke i någon mån det lämpliga och riktiga i att vi nu fatta det beslut i lokalfrågan, som Kungl. Maj:ts proposition innebär. Hänsyn till processreformen förändrar icke alls själva faktum, att dispositionen av de nu behandlade lokalerna i varje fall är riktigare enligt Kungl. Maj:ts förslag än enligt de obestämda och ovissa antydningar, som givas i statsutskottets förslag.

Jag skall icke gå in på de invändningar, som här blivit framställda av ett par statsutskottsledamöter. Jag konstaterar blott, att ingendera godkänner egentligen sin kamrats skäl för avslagsståndpunkten. Men vad jag vill säga är, att om jag ser denna fråga just ur ekonomisk synpunkt, ställer det sig så, att i ena fallet — enligt Kungl. Maj:ts förslag — förordar man väl avvägda och mycket sparsamt beräknade utgifter för ett klart program, medan i andra fallet — enligt utskottets förslag — förordas ovissa och till omfattningen obestämda utgifter för något, som man icke ser, vad det innebär, vare sig i den ena eller den andra riktningen. Det senare sättet att använda medel förefaller mig vara ur ekonomisk synpunkt det minst gynnsamma av de två, och därför tror jag, att ur vad man brukar kalla den normala statsutskottssynpunkten, d. v. s. ur sparsamhets- och ändamålsenlighetssynpunkten, man har goda skäl att bifalla vad Kungl. Maj:t här föreslagit och reservanterna tillstyrkt.

Herr Borell: Herr talman! Efter den långa och ingående debatten skulle även jag kunnat avstå från att yttra mig i denna fråga. Att jag icke desto mindre tager till orda, beror därpå, att jag under åtskilliga år arbetat inom Svea hovrätt och under några år, om också kortare tid, i kammarkollegium och således väl känner till arbetsförhållandena inom dessa verk.

Nu tyckas ju alla inom kammaren vara ense om, att det går inte för sig att låta dessa verk i lokalhänseende ha så illa ställt som för närvarande är fallet, utan att åtgärder måste vidtagas för att häri åstadkomma en förbättring. Frågan är nu, om man kan göra förhållandena drägliga och lämpliga på sätt statsutskottets majoritet föreslagit. Enligt min mening är detta absolut omöjligt. Det låter sig göra att låta ett par divisioner, som syssla med värdjade mål, arbeta i ett annat hus än hovrätten i övrigt, men det låter sig enligt min bestämda mening icke göra utan de allvarligaste svårigheter och olägenheter för arbetet i hovrätten att till andra lokaler flytta sådana delar av hovrätten, som måste stå i ständig kontakt med hovrättsarbetet i det hela.

Detta skulle såväl för rättsskipningen som sådan som ur ekonomisk synpunkt vara synnerligen olyckligt. Ungefär på enahanda sätt ställa sig förhållandena inom kammarkollegium.

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.

(Forts.)

Nu är det verkliga skälet som åberopats av statsutskottets majoritet, att man icke vill föregripa processkommissionens arbete i sådana frågor, där det finns ett direkt samband mellan den ifrågasatta förändringen och de förändringar, som kunna väntas vid genomförandet av processkommissionens förslag, sådant det eventuellt kan komma att förverkligas. Men sådana förhållanden föreligga icke i denna fråga. Här gäller det icke något annat än att vidtaga nödvändiga och lämpliga förbättringar och förändringar i vissa lokaler med därav föranledda kostnader, som i stort sett icke äro bortkastade, även om lokalerna i framtiden skulle komma att användas för annat ändamål.

Då herr Lindblad sade, att han inte hade hjärta att låta statskontoret flytta, vill jag säga, att jag för min del inte har hjärta att genom att låta statskontoret vara kvar i kungshuset låta alla tre verken arbeta under förhållanden, som äro olämpliga för statstjänsten och som för de enskilda statstjänstemännen måste innebära ett verkliga lidande.

Jag tillåter mig yrka bifall till reservationen.

Herr Lindhagen: Jag känner inte till vilka behov dessa tre verk för närvarande ha i fråga om lokalutrymme, men jag har liksom herr Hederstierna under en lång följd av år haft mitt arbete i Svea hovrätt. Dock har jag inte av det arbetet samma minnen som herr Hederstierna, så att blott det är tillräckligt för att säga mig, att jag ögonblickligen skall falla för Kungl. Maj:ts förslag.

På den tiden hade vi inte så stora anspråk, herr talman, utan man redde sig med måttliga lokaler. Det behövdes varken särskilda frukostrum eller duschrum eller barberarstugor eller särskilda stora gemak och förmak för chefer och souschefer o. s. v. och hela denna onödiga lyx, som gör att våra ämbetsverk betunga statskassan över hövan. Jag tycker, att vi hade det ganska flott i alla fall i Svea hovrätt, och jag kände aldrig något behov av ökat lokalutrymme. Vi voro även vana att arbeta flera i samma rum, ty vi hade inte bättre förstånd än att det kunde gå för sig.

Nu äro tiderna förändrade, och jag föreställer mig, att däri ligger också förklaringen till det ökade lokalbehovet i viss mån. Men fortfarande äro de förhållandena kvar sedan gammalt, att i samma mån som de högre ämbetsmännen kräva större och vidlyftigare ämbetsrum och mottagningsrum, flyttas skrivbi-trädena och sådana personer, på vilka man kan blicka ned, tillbaka till de mörkaste och ohälsosammaste och minsta lokalerna, där de fortfarande få ha sitt arbete. Jag föreställer mig således, att ett sådant inferno, som herr Kvarnzelius anförde exempel på, fortfarande i hög grad består i dessa tre verk. Och detta är ju också tillräcklig anledning till att man bör få en ändring till stånd. Jag kommer i alla fall att rösta för reservationen, då det nu säges, att det är så trångt om utrymmet, och jag tror, att såvitt det rör lägre tjänstemän är det ofta dåligt ställt. Men de högre tror jag mycket väl kunna reda sig med de lokaler som de hava.

Jag begärde nu egentligen ordet med anledning av den sammankoppling, som här ägt rum med den s. k. processreformen, och jag blev ännu mera het på gröten, höll jag på att säga, då jag hörde herr Schlyters oerhörda iver, att denna skall påskyndas så mycket som möjligt utan rimligt rådrum. Jag vill tala om, att det råder mycket stort missnöje bland landets underrätter, som kanske sitta inne med den största sakkunskapen i de här frågorna, därmed, att sedan vi nu haft gällande rättegångsordning ända sedan 1734, och vi ha haft ett utredningsarbete om dess reformering sedan 1820-talet, det plötsligt nu skall ställa sig

Ang. änd-
ringsarbeten i
Rosenhaneska
huset m. m.
(Forts.)

på det sättet, att dessa underrätter få högst ett par månader på sig för att kunna sammanfatta ett omdöme om denna omfattande sak. Det är den nuvarande ministären, som anser, att det bör gå till på det sättet. Justitieminister Thyren vill förmodligen, att man skall få grundlagsfrågorna klara till nästa riksdag, och så har den nuvarande regeringen då känt, att den gjort sin plikt och genomfört om än i förhastande denna reform, som har så många sidor, och som även tilläventyrs kan tarva viktiga jämkningar.

Om det därför är meningen, att man skall gå på statsutskottets förslag för att framkalla överlagda beslut i rättegångsreformen, så är detta för mig så mycket större anledning att yrka bifall till reservanternas förslag.

Herr **Pers**: Herr talman! Jag vill blott i korthet ge tillkänna, att jag i statsutskottet röstat för Kungl. Maj:ts förslag, ehuru jag inte kommit att anteckna min reservation. Det har kommit att hända att en av utskottets ledamöter i vardera kammaren skulle få den äran att låta kammaren se, hur pass imponerande sakskiäl kunde vara, och dessa skäl synas mig ha gjort sig gällande i sådan grad, att man bör kunna hoppas, att vardera kammaren stannar på den rätta sidan.

Jag har inte satt mig så noga in i de speciella lokalförhållanden, som det här gäller, men jag har framför allt känt mig dragen till Kungl. Maj:ts förslag på den grund, att man därmed får dessa gamla byggnader restaurerade och får dem underhållna på ett värdigt sätt. Det ligger något barbariskt i att årligen bygga nya hus med användande av statsmedel men låta de gamla förfalla. Detta är egentligen ett barbariskt handlingssätt, som man måste se till att man får ändrat, så att man får de gamla byggnaderna bevarade på sådant sätt som de förtjäna.

Herr talman! Jag kommer alltså att med min röst bidra till framgång för reservationen.

Herr **Borell**: Endast ett par ord i anledning av herr Lindhagens yttrande.

Att herr Lindhagen finner lokalerna i hovrätten rätt drägliga, måtte bero på, att han inte varit där på många år. På den tiden, han tjänstgjorde där och även då jag tjänstgjorde där, hade hovrätten ett mindre antal divisioner än nu, och även om lokalerna i viss mån voro opraktiska, gick det dock för sig. Men om herr Lindhagen kommer upp till hovrätten nu, tror jag inte, att herr Lindhagen skall kunna bestrida, att lokalförhållandena äro fullkomligt olidliga. Det är icke blott så, att de lägre och lägsta tjänstemännen ha synnerligen trånga och olämpliga arbetsrum, utan detta går igen ända upp i toppen. Presidenten har ett rum, som inte utmärker sig för något annat än högsta grad av spartansk enkelhet. Varje division har naturligtvis ett rum för sin räkning, men något mottagningsrum finns inte. Det s. k. förmaket, där parter och andra skola sitta och vänta, innan de få företräde för hovrätten, är upptaget för kollationering och annat förberedande arbete. Herr Lindhagens uppgifter om förhållandena i hovrätten äro således, tror jag, alldeles föråldrade.

Herr **Lindhagen**: Det är sant, att jag talade om den erfarenhet, jag hade från min tid i motsats till de erfarenheter, som herr Hederstierna hade, men jag tillade också, att kanske nu äro förhållandena förändrade, och att jag böjde mig för de nya erfarenheterna, ehuru jag fortfarande tror, att åtminstone de högre tjänstemännen reda sig nog så gott i de lokaler, de nu ha.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr andre vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet

i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den vid denna punkt avgivna reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen sig finna den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Ang. ändringsarbeten i Rosenhaneska huset m. m.
(Forts.)

Herr *Schlyter* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 6 punkten 37 och antager det förslag, som innefattas i den vid denna punkt avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr andre vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkten 38.

Lades till handlingarna.

Punkterna 39—45.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 46 och 47.

Lades till handlingarna.

Punkterna 48 och 49.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 50.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att för budgetåret 1927—1928 anvisa dels till understöd av regelbunden luftfart ett extra reservationsanslag av 500,000 kronor, dels ock för biträde vid handläggning av ärenden rörande luftfart ett extra anslag av 5,000 kronor.

Anslag till understöd av luftfart m. m.

I en inom första kammaren väckt motion, nr 88, hade herr *J. Nilsson* i Malmö hemställt, att riksdagen måtte besluta, att hela den för en tredje hangarbyggnad å Bulltofta flygstation erforderliga kostnaden 360,000 kronor skulle bestridas av statsverket, med lånemedel, att under sjätte huvudtiteln för 1927—1928 anvisa ett extra anslag å 11,653 kronor 23 öre till bestridande av de kostnader, som av A.-B. Aerotransport måst vidkännas för anläggning av radioflygstationer i Stockholm och Malmö, samt att under sjätte huvudtiteln för 1927—1928 anvisa ett extra anslag å 17,500 kronor till bestridande av de kostnader, som Malmö stad förskotterat för flygstation vid Bulltofta.

Anslag till
understöd av
luftfart m. m.
(Forts.)

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

I) att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag, måtte för budgetåret 1927—1928 anvisa

a) till understöd av regelbunden luftfart ett extra reservationsanslag av 500,000 kronor;

b) för biträde vid handläggning av ärenden rörande luftfart ett extra anslag av 5,000 kronor;

II) att riksdagen, i anledning av herr J. Nilssons i Malmö motion I:88, måtte för budgetåret 1927—1928 till bestridande av kostnader, som av Malmö stad förskjutits för vissa arbeten å flygplatsen å Bulltoftafältet, anvisa ett extra anslag av 17,500 kronor;

III) att berörda motion, i vad den avsåge bestridande av kostnad för en till uppförande avsedd tredje hangarbyggnad å nämnda flygfält samt anvisande av anslag till kostnader för radioflygstationer, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anmälts

1) av herr *Olsson* i Kullenbergstorp, vilken ansett, att utskottet bort hemställa om avslag å Kungl. Maj:ts framställning om anslag till understöd av regelbunden luftfart;

2) av herr *Nilsson* i Malmö, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr *Nilsson, Johan* i Malmö: Herr talman! Då detta ärende föredrogs i statsutskottet, var det egentligen i sammanträdet elfte timme. Det fanns inte tid att närmare gå in på ärendet, varför jag tillkännagav, att jag inte ansåg det behövt att inlåta mig på att närmare redogöra för ärendets sakläge utan jag förbehöll mig endast rätt att anteckna en blank reservation.

Den punkt, som jag särskilt då syftar på, är den, som rör förslaget om byggnad av en ny hangarbyggnad i Malmö. Departementschefen hade i den delen föreslagit, att ansvaret för det belopp, 360,000 kronor, som erfordrades här för, skulle fördelas lika mellan Malmö stad och staten, att Malmö stad skulle sörja för räntebetalning på beloppet och amortering å detsamma och att, sedan detta gjorts, äganderätten till hangaren skulle tillkomma staten. Således kunde staden få vara med om att satsa hälften av kostnaderna, men äganderätten skulle därefter tillfalla staten.

Jag har inte anledning att vid detta tillfälle gå närmare in på den saken, ty efter vad jag nu kan se, är väl frågan fallen, men jag skall dock be att få säga nu såsom tidigare, att det förefaller mig, som om denna sak vore ett statsintresse, och att det är en fara för staten, ifall man i längden fortsätter att skjuta över förpliktelsen på detta område på en enskild kommun. Förhållandena skulle vara omvända, ifall det gällt lokaltrafik, men då det gäller trafik, som sträcker sig ut i Europa, bör man inte försöka att få bördan överflyttad på en enskild kommun, som alltså skulle svara för förpliktelsen å statens vägnar. Jag anser således, att dessa stationer, som äro så belägna som Malmö, Göteborg och Stockholm, äro stationer, som måste taga emot trafik från utlandet och bli en motsvarighet till utlandet. Följaktligen går staten för långt, om den vill ålägga enskilda kommuner att åtaga sig de kostnader, som med denna frågas ordnande äro förbundna.

Emellertid motionerade jag om att hela kostnaden borde bestridas av staten. Jag stöder mig därvid utom på de åsikter, jag nyss framfört, även på den omständigheten, att det bör vara ett statsintresse att se till att de hypotek, som utgöra säkerhet för de lån aktiebolaget Aerotransport fått, icke förfaras

genom att de stå ute under bar himmel. Med hypotek åsyftar jag här de flygmaskiner, som Aerotransport köpt, och köpt för av staten lånade medel. Skulle dessa maskiner få stå ute såsom hittills skett, är det klart, att de på ett eller annat sätt förfaras. Dels föreligger en fara i detta hänseende, dels kan det medföra osäkerhet vid själva flygningen, om denna materiel i något avseende tager skada.

Jag vidhåller alltså, att detta är ett statsintresse, och att man inte bör såsom kommunikationsministern gjort kasta boll med själva frågan. Han har yttrat, att Göteborg och Stockholm sörja själva för sina flygstationer, betala själva erforderliga kostnader för dem, och att detta även bör åligga Malmö. Jag vill till bemötande härav blott säga, att både Göteborg och Stockholm ha anlagt sina flygstationer, innan den civila flygtrafiken blev så aktuell som den nu är. Man inställde sig enkelt på att ha en flygstation, en flygplats, som flygare, ifall de komme till samhället, kunde landa på. Att dessa flygstationer sedermera blivit lämpliga även för civil trafik är naturligtvis ingen brist utan snarare en fördel. Men de ha från början ej anlagts med uteslutande sikte på den civila flygtrafiken, såsom fallet varit med Malmö station.

Oaktat det, som jag anser, är ett statsintresse att se till, att det finnes goda hållpunkter i ytterkanterna av vårt Sverige, som svara mot utlandets, har ju dock Malmö stad ej dragit sig för att medverka med upp till ett belopp av ett par hundra tusen kronor. Jag vill därför säga, att det skulle vara tråkigt, om nu staten ständigt hölle på denna uppfattning, som kommunikationsministern har gjort till sin, nämligen att städerna böra sörja för flygstationer, ty därigenom kunna ju städerna med eller mot sin vilja komma att försumma ett statsintresse, som det sedan kanske blir svårt att få tillgodosett i den grad, som önskligt hade varit och är. Jag vill säga, att i Tyskland, som är det land, som säkerligen på detta område hunnit längre än andra länder, bringas stora offer för att hålla flygtrafiken uppe. Den tiden kommer givetvis, då Tyskland på den punkten liksom blir den bestämmande, den som har den övervägande makten på området. Hur det sedan kan komma att utveckla sig på området är naturligtvis svårt att förutsäga, men jag tror, att det är klokt, att man är försiktig och försöker att se så långt fram i framtiden, som är möjligt, för att slippa att sedermera få svårigheter. De flygrouter, som nu äro uppgjorda, vittna om, att Sverige tränges ganska hårt mellan sköldarna. Sedan kan man säga, att så som flygtrafiken är ordnad för närvarande är den mindre ekonomisk, varför man naturligtvis bör överlämna så mycket som möjligt till utlandet, men utländska intressen kunna då få så fast fotfäste i vårt land, att det sedan blir svårare för staten att återtaga vad man genom litet obetänksamhet har förlorat.

Ja, herr talman, det var detta jag ville framföra. Det kunde ha sagts åtskilligt mera, och jag hade tänkt att säga det redan i utskottet. Jag har här velat fästa uppmärksamheten på nödvändigheten av, att staten försöker att se in i framtiden och taga på sig den del av denna utgift, som tillkommer staten. Om staten försummar det, kan det komma surt efter. I övrigt har jag intet yrkande.

Herr Lindblad: Jag har begärt ordet ej för att göra något yrkande, men för att klargöra en passus i utskottets utlåtande, så att kommunikationsministern skall bättre förstå, vad utskottet menat med detta sitt uttalande. Utskottets yttrande har gjorts med tanke på, att ett tyskt bolag skulle trafikera Göteborg och Oslo under den kommande flygsäsongen. Detta har sagts av departementschefen, och han har resonerat som så, att man därmed kanske komme ifrån frågan om särskilda subsidier för flygtrafiken på Göteborg—Malmö. Nu

*Anslag till
understöd av
luftfart m. m.
(Forts.)*

Anslag till
understöd av
luftfart m. m.
(Forts.)

ligger emellertid förhållandet så till, att det tyska bolaget ej har klart kunnat utfästa sig till denna flygtrafik därför, som det säger, att det ej har tillräckligt med maskiner. Det vet ej, om det kan få de nya maskinerna färdiga, som det hade för avsikt att sätta in på linjen. När nu utskottet fick veta detta, så ville utskottet trygga flygtrafiken på Göteborg under den kommande säsongen; uttalandet härom har blivit otydligt. Det står på sid. 58: »Utskottet, som förutsätter, att trafiken på Göteborg ordnas på ett tillfredsställande sätt, har intet att erinra mot detta departementschefens förslag.» Departementschefen har ju ej framställt något annat förslag än det, att ett tyskt bolag skulle ha trafiken om hand. Det berodde på brådskan inom statsutskottet, att formuleringen ej kom att uttrycka avdelningens och utskottets mening. Meningen var, sedan man fick reda på, att det ej var säkert, att det tyska bolaget kunde trafikera linjen Göteborg—Malmö, att om ej så skedde, så skulle ändå trafiken upprätthållas på samma sätt som föregående år och inom ramen av givet anslag. Det finnes ju nämligen anslag för Malmö—Göteborg—Oslo-linjen, och förra året tog man bort det villkor för flygningen, på denna linje, som då fanns, nämligen att Oslo skulle bidra. Nu vill utskottet ha uttalat, att därest det tyska bolaget ej kan åtaga sig flygningen, så få de medel användas, som äro för ändamålet anslagna, och trafiken upprätthållas på det sätt, som den uppehölls i fjol, så att åtminstone ej Göteborg blir utan flygtrafik under den kommande säsongen. Det är för att markera detta, som jag har begärt ordet, och jag hoppas, att kommunikationsministern tar hänsyn till denna tolkning av utskottets uttalande.

Herr Kvarnzelius: Ja, herr andre vice talman, jag ber för min del att få giva uttryck åt samma sympati, varåt herr Lindblad i sitt anförande velat giva uttryck. Även jag har den uppfattning, att det är i hög grad önskvärt, att Kungl. Maj:t vid beviljande av medel för uppehållande av flygtrafiken tar all möjlig hänsyn till de intressen, som förefinnas i Göteborg. Det är ju ingen här i landet, som har gjort så stora ekonomiska uppoffringar för flygväsendet som Göteborg. Denna stad har anlagt en mycket dyrbar flyghamn, och det är alldeles tydligt, att den därigenom har dokumenterat sitt intresse för saken så pass, att det bör vara statsmakterna angeläget att disponera de medel, som riksdagen nu ställer till förfogande, på ett sådant sätt, så att man ger ett klart och tydligt erkännande åt det intresse, som kommunen själv har ådagalagt. För min del har jag, som herrarna kanske veta, varit rätt tveksam om lämpligheten av att lämna så stora belopp i form av subvention för flygväsendet. Jag har emellertid i år ej velat framföra någon avvikande mening, ehuru väl jag, då jag i alla fall har ordet, vill säga, att jag har känt en ganska stor tveksamhet, om man skall fortfarande lämna ett så stort anslag. Men när nu sådant anslag lämnas, så synes det mig, att man vid utdelandet av anslaget tar den hänsyn till graden av de enskilda kommunernas intresse för saken, att det står någorlunda i relation till vartannat. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 51.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 52 och 53.

Lades till handlingarna.

Punkterna 54 och 55.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av väckt motion angående utredning av lagstiftning om under vilka villkor företagande av abort må vara tillåtet.

*Ang.
straffrihet för
foster-
fördriving
i vissa fall.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 241, vilken behandlats av första lagutskottet, hade herr *Spångberg* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till regeringen hemställa, att regeringen måtte skyndsamt låta verkställa utredning, under vilka villkor företagande av abort borde vara tillåtet, samt att förslag till sådan lagstiftning och sådana ändringar av strafflagen måtte föreläggas riksdagen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och under vilka förutsättningar avbrytande av havandeskap borde lämnas straffritt, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Hederstierna, Ernst Svenson, Erik Anderson, G. Dahl, Nilsson* i Antnäs, *Johansson* i Brånalt och *Christenson* i Södertälje, vilka på anförda skäl hemställt, att förevarande motion måtte av riksdagen avslås.

Herr **Hederstierna**: Efter vad man har sagt så har man nu i andra kammaren hållit på i fyra timmar med det här ärendet, så det skulle vara glädjande, om vi sluppe att hålla på lika länge. Jag skall åtminstone ej i det avseendet bidra till någon förlängning. Jag har jämte åtskilliga andra inom första lagutskottet yrkat avslag å den här motionen, och jag vågar nu göra detsamma här i kammaren. De skäl, som utskottet här har anført, förefalla mig vara allt annat än tilltalande. Det är ju så för närvarande, efter vad man vet, att läkare anse sig vara berättigade för att ej säga skyldiga att framkalla abort, om det gäller att rädda den blivande moderns liv eller hennes hälsa sättes i hotande fara, men icke under några andra förhållanden, och det lär väl aldrig mig veterligen hava fallit någon åklagare in att anställa något åtal mot en läkare, som förfar på detta sätt. Men att däremot utsträcka möjligheten, att giva honom rätt att under andra förhållanden framkalla en abort, det är väl, vågar jag påstå, synnerligen stötande för vår rättsuppfattning, och jag vågar vidhålla det påståendet i trots av första lagutskottets ordförande, som för några dagar sedan sade: »Då jag talar om en rättsuppfattning i vårt land, så betyder det endast, att jag har den uppfattningen.» För min del vågar jag antaga, att jag har svenska folket i gemen bakom mig, när jag tar bestämt avstånd ifrån sådana tankar, som här äro utvecklade i första lagutskottets motivering, där det bland annat talas om framkallande av abort »under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge». Det är ju att släppa fram de här möjligheterna på ett sätt, som — ja, utskottet säger visserligen, att det ej vågar taga bestämd ståndpunkt till den frågan, utan endast vill vidröra den, men redan det synes mig vara rent av skrämmande, att man kan komma in på sådana tankar. Vilka vidder öppna sig ej då för massor av folk? Vi ha väl ändå litet moral kvar här i landet, och även ett blivande människoliv har ju dock sin betydelse. Det är rent betänkligt, såvitt jag kan förstå, att första lagutskottet

*Ang.
strafffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Porta.)*

kan komma in på en sådan här fråga på det här sättet. Ja, för min del får jag säga, att det bjuder mig emot att tala vidare om det här ämnet, utan jag skall inskränka mig till att yrka bifall till reservationen, d. v. s. att den här motionen måtte avslås.

Herr Åkerman: Herr talman! Ja, nog kan jag gärna instämma med herr Hederstierna i, att det ju kan bjuda emot att alltför ingående diskutera ett så ömtåligt spörsmål som detta, men det är väl ändå så, att en lagstiftande församling, även om det i vissa fall kan bjuda emot, likväl måste behandla alla de frågor, som beröra missförhållandena i samhället, och jag tror, att vi kunna vara vissa därom, att även om denna fråga nu i dag skulle undanskjutas, så kommer den igen. Vi komma aldrig ifrån den, ty samhällsförhållandena äro nu sådana, att vare sig vi vilja eller ej, så måste vi förr eller senare taga ett steg i den riktning, som lagutskottet nu har föreslagit. Beträffande dagens diskussion, så även om densamma kanske skulle komma att draga något ut på tiden — jag vill dock ej tänka mig, att den skall kunna bli så långvarig här som i andra kammaren — kunde det likväl vara nyttigt, om man nu i allra största korthet erinrade om de synpunkter, som under den offentliga diskussionen ha framhållits i denna fråga. Herrarna ha naturligtvis alltför väl reda på, att denna fråga under flera år har varit föremål för både juristers och läkares uppmärksamhet, och det föreligger ju ett ganska rikhaltigt material beträffande de tankar, som därvidlag ha uttalats. Jag skall helt objektivt redogöra för vad man har sagt på den ena och den andra sidan, och jag skall härvid följa ett anförande, som hölls i andra kammaren 1921, när fosterfördrivnings- och barnamordslagarna voro före där den gången. Det redogjordes då först för en rätt så extrem ståndpunkt, en ståndpunkt, som, efter vad det vill synas, stod på samma sida som motionärerna i dag. Även om man nu ej kan bestämt ur motionen utläsa motionärernas innersta tankar, så vill det synas ändå, som om de i stort sett överensstämma med den mera extrema uppfattningen i denna fråga. Man har från den sidan med mycken styrka hävdadt, att fosterfördrivning, begången av kvinnan på sig själv, icke kan betraktas som ett brott. Ty, säger man, det finnes ju ej något objekt för brottet. Fostret är nämligen icke någon självständig varelse och kan därför icke vara föremål för dråp eller mord. Vad kvinnan själv beträffar har det visserligen anförts, att fosterfördrivningen skulle kunna medföra skada eller innebära fara för hennes hälsa, men om hon själv är med om saken, kan det icke bli brottsligt att företaga ingreppet, ty det är en gammal regel, som säger, att om den skadade själv givit sitt medgivande till den skada, som tillfogats honom, så föreligger icke något brott. Icke heller kan man åberopa statens intresse av att få nya medborgare, ty staten har en mycket tvivelaktig fördel av att få medborgare, som sättas in i samhället mot mödrarnas eller föräldrarnas önskan eller oaktat mödrarna eller föräldrarna icke äro villiga att påtaga sig ansvar för deras uppfödande och uppfostran. Icke heller kan man åberopa hänsyn till den allmänna moralen. Ty det är mycket diskutabelt vad den allmänna moralen menar i det fallet. Det är bäst — säger man vidare — att låta kvinnan själv få bedöma, om hon bör sätta ett barn i världen eller icke, ty kvinnan har i regel stor glädje av att få föda barn; en sund kvinna känner det såsom en glädje och en lycka att få barn. Och för kvinnan själv är alltid fosterfördrivningen förenad med en viss risk. Det är således mycket starka naturkrafter, som här verka återhållande, och man bör kunna lita på, att de krafterna äro fullt tillräckliga för att förekomma fosterfördrivning i onödan. Vidare heter det, att lagen icke bör straffa i andra fall än där det är nödvändigt, och här är det ej nödvändigt att straffa. Man framhåller vidare, att det är klart, att straff här tvärtom kunna verka skadligt. Ty kvinnan, som veta, att lagen bestraffar fosterfördrivning, kunna därigenom lockas

till att, om de vilja hava hjälp i detta avseende, vända sig till okunniga och samvetslösa kvaacksalvare, som tillfoga dem skada, i stället för att, om saken vore tillåtlig, vända sig till läkare och bliva behandlade utan risk för sin hälsa. Slutligen har man erinrat, att den nuvarande ordningen, som belägger fosterfördrivning med straff, medför, att kvinnor av olika samhällsklasser bliva ställda i orättvist olika läge. Kvinnor med god samhällsställning, som kunna betala för att bli hjälpta, äro i tillfälle att åtminstone utomlands få läkarehjälp för att få ett olägligt havandeskap avbrutet; de äro icke så synnerligen generade av de nuvarande straffbestämmelserna. Men de fattiga kvinnorna, som ej ha samma möjlighet, de drabbas till sin olycka av lagens hela stränghet.

Detta var de skäl, som äro anförda på den sidan. Låt oss nu se till vad den motsatta uppfattningen säger. Den hävdar med stor styrka, att fosterfördrivning är en naturvidrig och för vår känsla motbjudande handling, som staten i sitt eget och moralens intresse måste brännmärka och belägga med straff. Härvidlag är det av mindre betydelse vilket man anser vara objektet för brottet. Man kan helt enkelt nöja sig med att säga, att det intresse, som härigenom kränkes, är respekten för människolivet. Vidare har man påvisat, att strafflöshet för fosterfördrivning medför flera för samhället farliga praktiska konsekvenser. Om lagen ställer sig på den ståndpunkten, att man får göra som man vill med det ofödda fostret, ligger det allt för nära till hands, att respekten även för det framfödda barnets liv utplånas. Likaså skulle ett frigivande av fosterfördrivningen innebära stora faror för mödrarna. Det är nämligen ej tveivel underkastat, att fosterfördrivning ofta är förenad med fara för moderns hälsa. Och den faran blir naturligtvis större, om icke lagen uppställer något straff för denna gärning. Slutligen har man också hänvisat till att i samma mån, som samhället visar mera omsorg om barnen och barnaföderskorna, så förminsкас också det behjärtansvärda motivet för dessa att fördriva sina foster.

Sedan finnes det även en mellanståndpunkt, som har kommit till synes i den offentliga diskussionen. De, som företräda den riktningen, utgå därifrån, att för många, antagligen flertalet, människor fosterfördrivning i allmänhet städse kommer att framstå såsom något icke blott otillåtligt utan även brottsligt. Ett mycket utbrett rättsmedvetande kräver, säga de, och torde alltid komma att kräva, att fosterfördrivning straffas. Men, säga de, detta utesluter ej, att man erkänner, att i vissa beaktansvärda fall lagen icke bör inskrida och straffa. I det avseendet har man i första rummet pekat på, att fosterfördrivning redan nu förekommer utan att straffas, och att detta icke heller väcker något ogillande. Detta inträffar i de fall, där läkaren avbryter ett havandeskap för att rädda moderns liv eller hälsa. I sådana fall anser man det självklart, att även lagstiftningen borde uttryckligen fritaga från straff. Men man har gått vidare. Man har erinrat om, att det finnes sådana fall, där kvinnan varit utsatt för brott mot sin könsfrihet, blivit våldtagen. Om kvinnan i sådant fall blir havande, är det icke samhället värdigt att inskrida och straffa, i fall hon icke finner sig kunna uthärda att föda och uppfostra ett barn tillkommet under sådana omständigheter. Och slutligen har man framhållit, att om fosterfördrivning även i andra fall verkställes under ett tidigt stadium, då fostret ännu icke för kvinnan framstått såsom en verklig begynnande ny varelse, och kvinnan befriar sig från denna under trycket av synnerligen stora ekonomiska svårigheter, så bör hon också gå fri från straff.

Då jag redogör för detta, kan det kanske även vara av intresse för kamraren att få höra ett uttalande av en framstående kvinnlig jurist på detta område. Jag har här i min hand en redogörelse för en offentlig diskussion, som har ägt rum i ämnet, och där förekommer ett inlägg från kvinnohåll, en dansk overretssagfører fru Mathilde Malling Hauschultz. Hon sade bl. a.: »Tusentals kvinnor i alla samhällslager begå mellan år och dag fosterfördriv-

*Ang.
strafffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)*

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

ning. Vi veta det från läkarna och de enstaka fall, som komma under domstolarnas prövning. Men vi kvinnor veta det också från våra medsyster. Männe alla de många kvinnor, som försöka fördriva sitt foster under första eller andra månaden under havandeskapet, anse sig som förbrytare, hemfallna under lagens stränga straff? Är det verkligen en grov förbrytelse, om en kvinna i denna situation t. ex. springer efter en spårvagn eller företar andra handlingar för att om möjligt avbryta havandeskapet? I så fall äro många utmärkta, förståndiga och till namnet moraliska kvinnor brottslingar. Om man ginge med på straffrihet, tror jag, att det bästa och viktigaste medlet mot det växande antalet fosterfördrivningar skulle ligga i kvinnans sunda natur, i hennes moderskänsla, i det att för de flesta sunt tänkande kvinnor står som deras naturligaste och heligaste plikt att föda och uppfostra sina barn och skapa dessa ett hem, samt i känslan av att fosterfördrivning är en onaturlig handling, som till och med icke är utan fara för kvinnans liv och hälsa.»

På samma ställe finnes även ett yttrande av en dansk höiesteretsassessor, där han i stort sett åtminstone är inne på samma program, som lagutskottet här har gått in för. Han räknar upp de omständigheter, under vilka han för sin del anser, att en fosterfördrivning skulle kunna lämnas straffri. Han talar också därvid, liksom lagutskottet nu gjort, om den tid, inom vilken handlingen rimligen bör företagas för att kunna åtnjuta en privilegierad ställning. Han erinrar om, att ett foster visserligen föreligger från det ögonblick, då det befruktade ägget börjar sin utveckling, och att det enligt medicinska auktoriteters utsago efter nämnda tidpunkt är fullständigt omöjligt att draga någon bestämd gräns, där man kan säga: Nu är fostret en mänsklig varelse; förut var det det icke. Icke desto mindre är det, framhåller denne höiesteretsassessor, säkert, att i den allmänna föreställningen en mycket stark tendens gör sig gällande att uppfatta fostret på olika sätt allt efter graden av dess utveckling. Och allmänföreställningen bland människorna, kvinnor icke mindre än män, går ut på och har ända sedan gamla tider gått ut på, att det är en avgörande motsättning mellan fostret under den första tiden och under dess senare utveckling. Den gamla läran om »besjälade» och »obesjälade» foster var i sin naivitet ett målande uttryck härför, och instinktivt grep den efter den punkt i utvecklingen, som också uppfattningen senare ständigt har fallit tillbaka på: om det är liv i fostret eller icke, om fostret har rört sig. Om också berörda distinktion ej kan fysiologiskt försvaras, är den dock enligt hans mening mänskligt berättigad. Men den är för vag, anser han, att i sådan form läggas till grund för en straffrättslig ordning. Därför fordras kriterier av i varje fall någon större bestämdhet. Men det synes möjligt, försvarligt och i vissa fall ockå tilltalande att begränsa fosterfördrivnings straffbarhet till handlingar företagna efter den tjugonde havandeskapsveckan, då kvinnan i regel börjar förnimma fosterrörelserna. Härigenom, säger han, bryter man udden av de anmärkingar, som oftast anföras mot fosterfördrivningens straffbarhet; man kommer i det väsentliga åt de handlingar, som man vid kravet på att staten bör anlita sin straffmyndighet på ifrågavarande område tager sikte på, och man undgår den kränkning av rättsmedvetandet hos många medborgare, som straffrihet skulle innebära.

Ja, jag har nu talat om något av vad som har förekommit i den offentliga diskussionen i detta ämne, och det visar, att man har vågat att gå in på frågan och ej ryggat tillbaka bara för det obehagliga i själva ämnet. Nu har ju utskottet, som kammaren ser, skisserat ett litet program. Man kan väl knappast kalla det så, ty det är ju mycket kort och försiktigt hållet. Beträffande de omständigheter, under vilka man hade tänkt sig, att man skulle kunna fundera på en straffrihet, så finna ju herrarna dem uppräknade i betänkandet. Nu är det emellertid så, att i andra kammaren var det en talare, som yrkade på, att

man skulle stryka en punkt i motiveringen nämligen den punkt, som är den näst sista, där det står: »Om och i vilken utsträckning fosterfördrivning, som företages under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge, må lämnas straffri, är uppenbarligen en mycket ömtålig fråga, och utskottet tilltror sig ej nu att göra något närmare uttalande härutinnan.» Yrkandet på, att den punkten skulle utgå, segrade med ett par tre röster i den votering, som för en stund sedan ägde rum i andra kammaren. Jag för min del har emellertid ingen anledning att göra någon ändring i mitt yrkande om bifall till lagutskottets hemställan med motiveringen oförändrad. Det är ju uppenbart, att den frågan är mycket ömtålig, som utskottet också säger, men att den skulle vara så ömtålig, att man ej ens skulle få tala om den på det försiktiga sätt, som vi ha gjort i motiveringen, det vågar jag ändå beteckna som ganska egendomligt. Jag undrar, om den talare, som gjorde detta yrkande, tänkte på alla de rent av upprörande fall, som kunna förekomma under ett ekonomiskt eller socialt nödläge. Har han glömt alla de utpinade och utmärglade hustrur, som ha en supig man, som mestadels är ute och slarvar, men kommer hem då och då och kanske i rusigt tillstånd nästan våldtar sin hustru? Har han glömt dem? Det finnes många andra. Jag vill ej nu här redogöra för de rent av hemska saker, som man har fått reda på i utskottet, men jag vågar beteckna som strutspolitik att ej alls vilja till en kommande utredning överlämna att överväga, om man kan finna en lösning även beträffande dessa socialt olyckligt ställda kvinnor.

Ja, innan jag slutar skall jag be att även få nämna, att det är väl så, att den stridiga uppfattningen i dessa ting rätt väsentligt är beroende på vederbörandes olika levnadsställning, särskilt om han bor på landet eller i stad. Lantbefolkningen lever ju under relativt lyckliga förhållanden så till vida, att det är plats i hemmen, födelsen av en ny världsmedborgare är ej på det sättet bekymmersam för dem, ty de ha väl alltid någon plats, där de kunna ha den lille. Han kan också få komma ut och leka och få det någorlunda drägligt. Det finnes väl även någon bit bröd och en tår mjölk över till den stackaren, även om hemmet är fattigt, men i staden, i ett fattigt arbetarehem — det vågar jag bestämt påstå — är det många gånger så, att det ställer sig för dessa människor som en ren olycka, när kanske det femte, det sjätte eller det sjunde barnet kommer. Kanske glädjas de dock över, att en människa är född till världen, som det står i skriften, men jag tror ändå, att bekymren kunna vara så stora, att det kanske för flertalet av dessa människor är mera sorg än glädje, om barnskaran ökas. Jag tror, att man får sätta sig in i den bestämda skillnad i uppfattningen, som råder mellan lands- och stadsbefolkningen. Den beror naturligtvis på de olika villkor, varunder dessa människor, även om fattigdom råder på båda hållen, framleva sitt liv.

Ja, som jag kanske redan talat för länge, vill jag ej vidare upptaga kammarens tid, utan ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmgren: Herr talman! Den fråga, som vi nu ha att göra med, är ju till stora delar en läkarfråga. Det må kanske därför tillåtas mig att yttra några ord i denna sak.

Jag vill då till en början för undvikande av missförstånd framhålla, att min erfarenhet i denna fråga inte baserar sig på utförande av de ingrepp, som behövas för att avbryta havandeskapet, ty det ligger utom mitt verksamhetsområde, utan det är mina allmänna erfarenheter såsom läkare, som jag skulle vilja be att få framlägga.

Det är ju så, att vi alla äro uppfostrade i den uppfattningen, att fosterfördrivning i de flesta fall är ett ruskigt brott, ja bland de ruskigaste brott, man kan tänka sig. Uppfattningen om fosterfördrivningen har emellertid de sista

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

Ang.
strafffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

tre-tio åren undergått en mycket stor omvälvning i det allmänna föreställnings-sättet. Detta kan man lättast få klart för sig, när man är läkare och alltså jämt och ständigt har tillfälle att tränga in i människors intimaste föreställningsliv.

Nu ligger saken faktiskt till på det sättet, att det är mycket vanligt att finna den uppfattningen hos kvinnor, att det egentligen är deras fullkomliga ensak, om de vilja avbryta ett havandeskap eller inte. Och det är inte okuniga och moraliskt mindervärdiga kvinnor jag då tänker på, utan det är kvinnor från alla samhällslager. Även bland moraliskt och intellektuellt högtstående, bildade kvinnor är den uppfattningen utomordentligt vanlig. Jag ber att få konstatera detta.

Man frågar sig då, hur det varit möjligt, att en sådan kolossal omvälvning i den allmänna uppfattningen kunnat försiggå. För att besvara den frågan måste man uppställa en ny: Varpå har den forna uppfattningen, att fosterfördrivning är ett så svårt brott, grundat sig? Anledningen därtill är ju, att fosterfördrivningen har betraktats som mord och som ett mord, som är begånget under alldeles särskilt rysliga och vidriga omständigheter. Sådant var det allmänna betraktelsesättet förr. Nu har denna uppfattning om avbrytandet av havandeskapet i vida kretsar försvunnit. Man kan väl inte heller undgå att medge, att när avbrytandet av havandeskapet sker under dettas tidigare skeden, alltså under de tidigare skedena av fostrets utveckling, så är det knappast rimligt att uppfatta det som ett mord. Det är inte när man avbryter havandeskapet under de tidigare månaderna, ett mänskligt väsen, som förintas, utan det är ett ägg, som visserligen har möjligheter att under vissa förhållanden sedermera ge upphov till en mänsklig varelse, men som inte är en sådan, ungefär lika litet som det ägg, som varje månad avgår från kvinnans äggstoc-kar vid menstruationen, är en mänsklig varelse. Ty även ur detta kan ju under vissa omständigheter en mänsklig varelse utveckla sig.

En annan anledning till uppfattningen, att avbrytande av havandeskap är ett brott, har väl varit, att man haft en oklar, genom tradition forplantad för-nimmelse av önskvärdenheten för samhället av den starkaste möjliga folkökning. Men också den uppfattningen har ju modifierats högst betydligt, så att det väl inte numera finnes så många, som anse, att det ur samhällets synpunkt är så särskilt önskvärt, att folket ökas snabbt. Tvärtom ligger det väl till på det sättet, om man ser på de europeiska förhållandena, att det överallt är ett trängande önskemål, att folkmängden inte nämnvärt tillväxer. Även beträffande vårt land, om också förhållandena i det avseendet inte äro på långt när så markerade som t. ex. i Tyskland och Italien, torde man nog kunna våga det påståendet, att det inte är något statsintresse, att befolkningen avsevärt tillväxer.

Man kan från dessa utgångspunkter fråga sig: Då det varken visas någon orätt emot någon individ, ej heller sker staten någon skada, när ett havandeskap avbrytes — jag talar hela tiden endast om avbrytande under någon av de första månaderna av ett havandeskap —, vari består då brottet?

Nu finnes det ett annat argument. Om man också inte vill påstå, att det är något brott att avbryta havandeskapet, så kan man ändå säga — och många säga det —, att det skulle vara mycket olyckligt, om avbrytande av havandeskapet vore straffritt, därför att ett sådant tillstånd skulle medföra stark frestelse till ett sedeslöst liv för ungdomen. Man säger, att det, som avhåller de unga flickorna från att ingå lösliga sexuella förbindelser, är rädslan för att komma i grossess, och att bortfallandet av den hämning, som låg i straffbestämmelserna för avbrytande av havandeskap, skulle betyda, att det blev större risk för att de unga flickorna förde ett sedeslöst liv. För min del tror jag inte mycket på den saken. Om vi var och en tänka på våra egna döttrar, tror

jag knappast, att det är någon av oss, som inne i sitt innersta har den uppfattningen, att hans döttrars tillfredsställande uppförande i det avseende, varom här är fråga, skulle bero på, att de voro rädda för att komma i grossess. Det är väl i stället andan i hemmet och den uppfostran, de unga få, som är helt och hållet avgörande för deras uppförande i sexuellt avseende.

Jag vet mycket väl, att det betraktelsesätt, som jag nu här försökt skissera, säkerligen inte delas av många i denna kammare, men jag har i alla fall velat klart framhålla, att det finns många anständiga och allvarliga människor, som på det högsta ogilla all slags promiscuitet, all slags sedeslöshet i könsungäppet, men som ändock resonera på det sättet och anse, att de nuvarande straffbestämmelserna för fosterfördrivning äro orimliga. När det faktiskt är så, att den uppfattningen, att de nuvarande bestämmelserna äro långt ifrån tillfredsställande, är ganska utbredd och omfattas, det kan sägas med fullkomlig visshet, av stora delar av den allvarligt tänkande och bildade allmänheten, tyckes det mig ganska klart, att det är önskligt att få till stånd en utredning i denna fråga, en utredning av den art, som utskottet föreslagit. Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

*Ang.
strafffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)*

Herr Winberg: Herr talman! Reservanterna ha framhållit, att åtgärder i den riktning, utskottet föreslagit, skulle vara stridande mot den i landet rådande rättsuppfattningen. Det är rätt så bekvämt att, när det är fråga om några förändringar, vidtagande av några nya åtgärder eller införande av reformer, komma med det argumentet, att dessa skulle strida mot den allmänna rättsuppfattningen. Äro reservanterna f. ö. så alldeles säkra på att den verkligt allmänna rättsuppfattningen utan vidare godtar och gillar förhållandena, sådana de f. n. äro på detta område? Jag vågar bestrida det. Dessutom ändras rättsuppfattningen, och framför allt måste betonas, att man är skyldig att låta lagstiftningen i någon mån hålla jämna steg med utvecklingen, så att den inte står hindrande i vägen för genomförande av reformer, som överensstämma med tidens krav.

Herr Hederstierna framhöll också, att det bjöd honom emot att tala i en fråga som denna. Ja, det är också mycket bekvämt att säga! När det gäller saker, som äro en smula otrevliga, så tar man på sig en moraliskt indignerad min och förklarar, att det bjuder en emot att tala i frågan. Men nu finnes det en hel del missförhållanden i vårt samhälle, som inte låta sig avskaffas genom att man drar sig så där förnämt tillbaka och säger, att man inte vill röra vid dem. Här ha vi att göra med realiteter, och det borde vara vars och ens skyldighet att något litet sätta sig in i och fatta ståndpunkt till dem och inte — som sagt — i mer eller mindre äkta moralisk förhävelse ställa sig alldeles vid sidan därom.

Ifall det förhöll sig på det sättet, att man verkligen kunde något så när bevisa, att med nuvarande lagbestämmelser icke några åtgärder av ifrågavarande slag vidtagas, därför att kvinnorna veta, att det är så och så strängt straff på det, vore det begripligt, att man intagit denna avvisande hållning. Om man alltså ställer sig på den extrema ståndpunkten, att man säger, att några rubbningar av vad som kallas naturens ordning eller någonting sådant inte få förekomma, och man anser, att man kan realisera detta enbart genom att bibehålla de nuvarande bestämmelserna, skulle det finnas något förnuft i denna extrema non-possumus-ståndpunkt. Men erfarenheten talar ett helt annat språk. Det har i den väckta motionen bl. a. anförts exempel här ifrån Stockholm. Av de på en avdelning av allmänna barnbördshuset under en viss tidsperiod — från september 1920 till april 1921 — för missfall intagna kvinnorna blevo alla de, som vid intagandet hade över 38 graders feber, tillfrågade, och dessa — de

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.

(Forts.)

voro tillsammans 107 — erkände sig ha framkallat eller låtit framkalla missfall. Av dessa 107 kvinnor voro 57 ogifta och 50 gifta.

Det hjälper sålunda inte — det är förresten en gammal erfarenhet — att hänvisa till de stränga bestämmelser, som finnas i detta avseende. Det förekommer i alla fall massor av dylika ingrepp. Och vad som är mest betänkligt därvidlag är, att så länge det stadgas straff, är det ju självklart, att kvinnorna inte så gärna vända sig till läkare — d. v. s. om de inte äro i den lyckliga situationen, att de ha någon läkare till särskilt intim vän, som de med fullt förtroende kunna vända sig till, utan att det är någon risk. Men de flesta måste vända sig till andra personer, som med mindre ansvarskänsla kunna utföra den ifrågavarande operationen. Det finnes väl ändå inte någon anledning att vidmakthålla en lagstiftning, vars konsekvenser bli av den arten.

Nu gör man här den invändningen, att det inte kan var riktigt att överlämna åt kvinnan att ensam avgöra, huruvida dylikt ingrepp får ske eller inte. För min personliga del är jag av den uppfattningen, att sådant icke må tillåtas av rena maklighetsskäl, om jag får använda det uttrycket, d. v. s. bara för att man vill komma ifrån en smula obehag. Men det är just det märkvärdiga f. n., att en hel del av överklassens kvinnor, som äro i den lyckliga belägenheten, att de kunna på ett mer eller mindre obemärkt sätt inom eller utom landets gränser företaga en dylik reglering av förhållandena, begagnar sig av denna möjlighet, och för dessa kvinnor är det kanske i många fall rena maklighetsskäl, som äro avgörande, under det att det i många hundra fall inom fattiga arbetarfamiljer skulle funnits betydligt större anledning att tillgripa en dylik utväg. Hustrurna i dessa arbetarfamiljer ha inte möjlighet att gå till väga på samma sätt som överklassens kvinnor, utan i stället får man antingen låta det hela ha sin gång, eller också nödgas man att på någon omväg vidtaga åtgärder med risk att bryta mot strafflagens bestämmelser.

Det är sålunda resultatet av att man här vill sticka huvudet under busken och inte erkänner, att det existerar en hel del missförhållanden på detta område, vilka man måste försöka råda bot på. För mitt vidkommande måste jag således säga, att det synes vara på hög tid, att man inte längre, på grund av något slags falsk moralisk blygsamhet, tvekar att behandla ett spörsmål, vilket i alla fall innebär en så allvarlig realitet, som detta verkligen gör, och inte låter några som helst andra, ovidkommande synpunkter vara avgörande, utan fördomsfritt, i överensstämmelse med den utveckling, som vi under senare tid varit med om på en hel del andra områden, anlägger mera tidsenliga synpunkter också på en fråga som denna.

Man skall inte här komma och göra gällande, att de, som tala för en utredning för åtgärders vidtagande på detta område, äro personer, som sakna varje spår av ansvarskänsla. För min del gör jag gällande, att ansvarskänslan i stället saknas på det hållet, där man visserligen inte kan förneka de svårigheter och missförhållanden, som härvidlag råda, men bara förnämt drar sig tillbaka och säger, att det är motbjudande att tala om denna sak. Nu anser jag visserligen, att utskottet varit ytterst försiktigt både i motiveringen och i yrkandet, men då dess förslag i alla fall innebär möjlighet för att någon rättelse på här ifrågavarande område kan komma att vidtagas, eller i varje fall att en utredning av spörsmålet kommer till stånd, skall jag, herr talman, hemställa om bifall till utskottets föreliggande förslag.

Herr Trygger: Herr talman! Herr Holmgren började sitt anförande med att säga, att vi äro uppfostrade i den föreställningen, att fosterfördrivning är ett ruskigt brott. För min del vill jag säga, att jag alltjämt lever i den föreställningen. Jag tycker, att det är ett ruskigt brott. Vidare nämnde han, att denna uppfattning i allmänhet hade förändrats och att kvinnorna nu i ganska

stor utsträckning hyste den meningen, att de hade rätt att disponera över de barn som de buro. Det är ganska märkvärdigt. Jag är dock snart sjuttio år, och jag har kommit i beröring med många generationer och talat med många, både unga och gamla, men jag har ännu aldrig hört några sådana uttalanden. Aldrig. Det kan ju hända, att kvinnorna skulle vara generade att uttala sådant till mig nu, därför att jag är så gammal, men jag har icke heller tidigare någonsin hört, att de skulle ha en sådan uppfattning. Aldrig. Jag tror således, att det är fråga om sällsynta undantagsfall.

Jag för min del kan icke hjälpa, sådan är min gammalmodiga uppfattning, att när jag läser detta betänkande, så tycker jag, att det är, som om man trampade i en slaskhink. Men det är ej nog därmed, utan jag tycker, att man icke alls har det rätta greppet på frågan. Man tycks ej förstå, vad det egentligen här hänger på. När jag ser, att utskottet vill betona, att fosterfördrivning i regel bör lämnas straffri, om ingreppet sker i början av havandeskapet, förefaller det åtminstone mig, att utskottet egentligen icke förstode vad som är det avgörande här. Om fosterfördrivningen sker i början av havandeskapet eller längre fram, spelar i sig själv ingen roll, då man vill avgöra, huruvida den bör vara straffri eller ej.

Jag hörde också, att professor Holmgren, vilken har en uppfattning, som alldeles överensstämmer med vad som står i utskottsutlåtandet, sade, att vid abort under ett tidigare stadium av havandeskapet är det ej ett mänskligt väsen, som förintas, utan det är ett ägg. Ja, jag förstår inte det. Tror kanske professor Holmgren på den så kallade obefläckade avlelsen, eftersom han kan driva den satsen, att det icke föreligger något annat än ett ägg? Efter min uppfattning föreligger det en varelse i ett tidigt stadium av sin tillvaro, man må nu f. ö. kalla den för det ena eller det andra. Avlelsen är det avgörande ögonblicket. Varför skall staten ingripa emot den, som undanröjer denna möjlighet, om jag så får uttrycka mig, denna början till ett mänskligt väsen? Såvitt jag förstår är det naturliga ögonblicket för staten att ingripa och giva sitt skydd åt detta väsen redan i början av havandeskapet, så snart alla förutsättningar för ett mänskligt väsen sålunda föreligga. Detta skydd utövar staten på många sätt, icke blott så, att den bestraffar fosterfördrivning, utan också — det veta ju herrarna — t. ex. så, att den ger ett barn, som fötts först efter faderns död, arvsrätt jämte övriga syskon eller framför andra arvingar. Detta visar tydligen den principiella uppfattning, som vår lagstiftning utgått från och som synes så klar till sin natur. Jag vet inte, var man annars skulle sätta gränsen. Skall man sätta den i första månaden, i andra månaden eller i tredje månaden etc.? Avlelsen däremot är en naturlig gräns.

Men det är icke nog med att staten genom bestraffande av fosterfördrivning skyddar detta väsen, denna varelse, låt vara att den ännu ej slutligen blivit född till livet, utan staten skyddar också ett stort intresse för sig själv. Det är visserligen sant, som herr Holmgren sade, att man kan säga, att de europeiska staterna för närvarande icke ha så stort intresse av att folkmängden stiger. Ja, det finns personer, som anse, att man kan hava ett intresse av att befolkningen går tillbaka, och man påpekar, att den nuvarande världssituationen är sådan, att Europa undan för undan bör se till, att det minskar antalet av sina inbyggare. För min personliga del tror jag, att detta är en fullkomligt felaktig uppfattning, men det hör nu icke hit. Även om man har den uppfattningen, följer därav icke, att man bör lämna fosterfördrivning straffri, ty vad staten bör reagera emot i sitt eget intresse, är just den fara för nationens bestånd, som ligger i att fosterfördrivning skulle få straffritt förekomma. En sak är, att de personer, som jag talade om, kunde finna det önskvärt, att folkökningen icke vore alltför hastig, men genom att låta fosterfördrivning straffritt äga rum släpper man lös en kraft, vars verkningar man alldeles icke kan

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.

(Forts.)

förutse. Det kan mycket väl hända, att den icke verkar så, att man får den folkmängd, som man anser vara den lämpliga, utan verkan blir kanske sådan, att man även med sin uppfattning om hur många inbyggare vi borde hava i landet blir förskräckt över resultatet. Det är sålunda denna fara för samhällets bestånd, för nationen, som man träffar genom att ifrågasättande åtgärd belägges med straff. Men å andra sidan kan man icke förneka, att särskilda fall kunna åberopas, där av subjektiva skäl vilken domare som helst skulle vara glad, om han kunde frikänna den kvinna, som har begått ifrågasättande handling. Det är alldeles otvivelaktigt, men, mina herrar, detta syfte bör icke vinnas genom att man lämnar handlingen straffri i strafflagen, utan här föreligger just ett fall, där benädningsrätten skall tagas i anspråk. Där dylika omständigheter verkligen föreligga, är det en anledning för benädningsrätten att utöva sin funktion, och benädningsinstitutet är enligt min uppfattning lika nödvändigt för ett samhälle som strafflagen själv. På detta sätt blir det en prövning i varje särskilt fall, och man löper icke den risk, som man utsätter sig för, om man försöker att genom utredning komma fram till regler om i vilka fall fosterfördrivning skall vara tillåten.

För mig är den ifrågasatta skrivelsen uttryck för en uppfattning i denna fråga, som jag anser vara synnerligen skadlig. Då jag har den övertygelsen, att vad som mer än något annat håller tillbaka en önskan, som mer eller mindre förtäckt kanske finnes hos en del kvinnor att göra sig av med sitt foster, just är den allmänna uppfattningen om att detta är något lågt, tarvligt och orätt, är jag ytterst rädd för att lagstiftaren på minsta sätt skall ge på hand, att det icke är så farligt, och liksom säga: »Fosterfördrivning är ju icke något vidare fint och smakligt, den är icke något estetiskt, men i själva verket är den ej något orätt, åtminstone icke alltid.» Därför måste jag på det allra varmaste hemställa, att kammaren måtte bifalla reservationen.

Herr Nothin: Herr talman! Jag kan väl instämma i de synpunkter, som hava blivit framförda av vissa talare därom, att det är en statens angelägenhet att skydda de ännu ofödda och att det alltså icke kommer an på de enskilda att själva efter gottfinnande disponera däröver. Men med denna utgångspunkt kommer jag dock till ett helt annat resultat än herr Trygger. För närvarande anse sig landets läkare kunna ingripa endast i sådana fall, där s. k. medicinska indikationer föreligga, d. v. s. där en naturlig utveckling av havandeskapet skulle riskera moderns liv eller allvarligt äventyra hennes hälsa. Däremot anser man sig icke kunna ingripa i fall, där eljest starka och ömmande skäl föreligga. Många gånger är dock skillnaden i sak ingen, och understundom kunna i de s. k. sociala fallen skälen för ingripande vara än starkare. Det gäller vissa fattiga och ofta barnrika familjer, där man visserligen kan säga, att modern kan genomgå själva havandeskapet, men där förhållandena äro sådana, att om havandeskapet skall genomlöpa hela sin utveckling, så kommer hemmet att fullständigt ruineras.

Herr Trygger sade, att man får det intrycket, att man går på gränsen av en slaskhink, när man läser detta betänkande. Det är alldeles riktigt, att man får den känslan, men det är icke, som herr Trygger vill göra gällande, för de synpunkter, som ligga till grund för betänkandet, utan det är för de sakförhållanden, som ligga där bakom, för det elände i samhället, som i betänkandet beröres, och som det är samhällets plikt att avhjälpa.

Jag skall be att här få omnämna ett enda fall. Det är hämtat ur allmänna barnbördshusets sjukhusjournal. Jag har fått anteckningarna från professor Forssner och har hans medgivande att här omnämna det. »En 37-årig hustru hade haft sju barn, av vilka fem levde. De tre sista hade hon fått på fyra år. Mannen hade oftast arbete, men söp och var som full en tyrann och en börda

för hemmet. Han bidrog mycket litet till familjens underhåll. Hon arbetade som tvätterska, praktiskt taget tills förlossningsarbetet började för varje gång. Hon erhöll något litet ekonomiskt bistånd från ett eller annat håll, och grannarna sågo till barnen på dagarna, som så ofta brukar förekomma. På detta sätt hölls den värsta nöden borta. När hon för åttonde gången blev gravid, något mindre än ett år efter sista barnet, orkade hon icke mera. Hon gick till en fosterfördriverska, kom in till barnbördshuset med en rasande feber och dog efter ett par dagar. Detta är ju ett av de hemskaste fallen, men det saknar ingalunda motstycke.»

Jag blir förvånad, när jag hör sådana omdömen som att det är lågt och tarvligt och simpelt att ifrågasätta ingripande i dylika fall.

Nu säger herr Trygger, att man alltid har benådningsrätten att begagna sig av och att den kan hjälpa i de särskilt ömmande fallen. Ja, det har ju redan gått därhän, att det är ganska sällan, som det överhuvud förekommer åtal mot de kvinnor det gäller. Vad bleve emellertid följden, om man skulle lita till benådningsinstitutet? Jo, denna trafik, om vilken man här icke vill tala om öppet, kommer att fortgå precis som hittills. Skulle man blott hava benådningsvägen att lita till, torde givetvis alltjämt ingen samvetsgrann läkare anse sig kunna ingripa och den hemliga fosterfördrivningen skulle florera i samma omfattning. För närvarande är det enbart här i Stockholm mellan tjugu och trettio dödsfall om året, där mödrar hava vänt sig till fosterfördriverskor och sedan dukat under för infektioner. Om man legaliserar ett ingripande i de mest ömmande fallen och alltså icke litar till benådningsvägen, kan man samtidigt också på allvar hålla efter varje dylikt ingripande i mindre ömmande fall. Jag tror, att en lagstiftning i den riktning, varom motionärerna hava hemställt, i motsats mot vad motståndarna till denna motion velat göra gällande, så mycket mindre skulle öka fosterfördrivningarnas antal, som det tvärtom i själva verket skulle leda till en förminskning därav genom den möjlighet man finge att ingripa mot obefogade åtgärder.

Huru denna fråga skall kunna lösas, är givetvis svårt att säga. Jag vill här till framtida övervägande nämna ett uppslag, nämligen att avbrytande av havandeskap endast får ske på allmänt sjukhus och att det i varje särskilt fall av vederbörande läkare skall lämnas en visserligen ej offentlig men fullständig och detaljerad rapport till överordnad myndighet. Det är möjligt, att man på den vägen kan komma till en lösning. Det är också möjligt, att man får söka sig fram på andra vägar, men vad lagutskottet här hemställer om är allenast en utredning i saken.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmgren: Herr Trygger anmärkte på min uppgift, att nu för tiden ett stort antal kvinnor skulle hysa den uppfattningen, att de kunna disponera över de barn de bära, och herr Trygger sade sig aldrig hava hört något liknande uttalande. När jag fällde detta yttrande, konstaterade jag endast ett faktum, nämligen min personliga erfarenhet om denna sak. Om herr Trygger har en annan erfarenhet därom, beror det kanske på, att herr Trygger icke har samma anledning som jag att ofta tala med kvinnor om sådana saker. Sedan framhöll herr Trygger, att det spelar ingen roll för brottsligheten, om ett havandeskap upphäves under den första tiden eller om detta sker längre fram, och frågade mig i sammanhang därmed, om jag tror på den obefläckade avlelsen. Jag vill då ställa den motfrågan till herr Trygger, om herr Trygger icke tror på den obefläckade avlelsen? Herr Trygger anmärkte, att jag sagt, att det den första tiden endast finnes ett ägg, men det är dock, säger herr Trygger, en varelse i ett tidigt stadium av sin tillvaro. Ja, det kan man visst säga, men jag tror, att det där nog mera blir en filosofisk spekulation, i vilken vi läkare åt-

Ang.
strafffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

minstone ha mycket svårt att finna något berättigande. Jag skulle för min del lika väl vilja påstå, att ett obefruktat ägg också är en varelse i ett tidigt stadium. Gränsen mellan vad som är varelse och icke varelse se vi nog icke på samma sätt som herr Trygger tycks göra. Herr Trygger framhöll vidare, att samhället omhuldar fostrens rätt och t. ex. ger dem arvsrätt. Men det är ju inte något som kommer i fråga, förrän det av detta ägg verkligen har blivit en varelse och barnet är fött.

Så säger herr Trygger, att staten skyddar ett stort intresse för sig själv, när den med straff belägger havandeskapets avbrytande, ty om den icke gör det, kan det uppstå en fara för statens bestånd genom en fortskridande avfolkning. Man måste emellertid komma ihåg, att det för varje kvinna är ett stort behov att få barn. Det finnes icke någon normalt utrustad kvinna, som icke vill ha barn, och i allmänhet vill varje sund och naturlig kvinna ha ett par, tre barn. Därför tror jag icke alls, att den faran är reell. Skulle emellertid under tidernas lopp en sådan avfolkning uppkomma, att fara för statens bestånd därigenom uppstår, ja, då har ett nytt moment tillkommit, som kan göra, att det kanske på den tiden kan finnas något berättigande i straffpåföljd för avbrytande av havandeskapet.

Vidare yttrade herr Trygger, att det ligger något lågt och tarvligt i att göra sig av med sitt foster. Det kan väl vara fallet ibland, men jag vill bestrida, att så nödvändigt skulle vara förhållandet. Vad som är det låga och tarvliga, är väl att ge sig in på låga och tarvliga könsförbindelser. Jag kan således icke finna mig övertygad av herr Tryggers skäl om att det icke skulle vara önskligt att få till stånd en utredning i denna fråga.

Herr Hederstierna: Herr Holmgren började sitt första anförande med att säga, att detta huvudsakligen är en läkarfråga. Det är en uppfattning, som man många gånger ser gå igen, men vars riktighet jag vågar bestrida. Att herrar läkare, som se så mycket elände omkring sig, komma till en sådan åsikt som herr Holmgren, kan jag förstå, men de bortse då från vad som för oss andra är det mest viktiga. Det viktigaste är naturligtvis moralen i samhället. Det är faran för den allmänna moralen i vårt samhälle, som gör, att vi andra vilja motsätta oss varje sådant steg, som det här är tal om. Jag tror, att det är alldeles rätt, som herr Holmgren säger, att numera uppfattningen hos en mängd kvinnor är, att det är deras fulla rätt att låta fördriva foster. Det är en uppfattning, som herr Holmgren stöder sig på, under det att jag med djupaste beklagande måste konstatera, att detta synes mig innebära ett förfall hos våra kvinnor. De måste lära sig inse, att de icke hava rätt till något sådant. Herr Holmgren vill nu söka räddningen i andan i hemmen, och han säger, att man i allvarliga, bildade hem har den uppfattning, som han nämnde. Men det är icke sådana hem, som vi här tala om. Att de resonera sig fram till en sådan åsikt, är jag livligt övertygad om, men det är, när det gäller de sämre hemmen, de dåliga hemmen, som man måste reagera. Där finnes icke den moraliska uppfattning, som vi anse vara önskvärd. Med de kvinnor, som uppfostras i dylika hem, blir naturligtvis förhållandet ytterst beklagligt, och de äro säkerligen färdiga för vilka förbindelser som helst. Det är alldeles rätt, som herr Holmgren säger, att uppfattningen i hemmen är en viktig faktor härvidlag, men hur vill herr Holmgren göra, när hemmen äro dåliga?

Det var ett mycket upprörande fall, som herr Nothin talade om, då en kvinna slutligen fann sig nödsakad att anlita en fosterfördriverska och sedermera avled till följd av behandlingen. Men varför behövde hon göra något sådant? Samhället har ju dock medel att hjälpa i dylika fall. Varför gick icke denna kvinna till fattigvården? Den skulle hava tagit hand om barnen och uppfostrat

dem, om det icke funnits tillräckliga medel i hemmet. Detta är något som samhället sedan många år har bjudit människor i denna situation, och detta medel finnes alltid. När herr Nothin slutligen kom till sitt förslag, talade han, om jag uppfattade honom rätt, om att kvinnorna skulle läggas på ett allmänt barnbördshus etc. — det var kanske inbillning av mig, men nog tyckte jag, att herr Nothin själv skämdes en smula för det. Detta innebure ju rent av, att man skulle tillråda fosterfördrivning; men det är inte för en vanlig sund människa naturligt att tillråda något dylikt.

*Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)*

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr talman! Herr Holmgren har här försökt göra gällande, att det skulle vara en ganska allmänt utbredd uppfattning, att kvinnorna borde hava rätt att, om de ville det, avbryta havandeskapet. Jag tror nog, att möjligen bland en del ansvarslösa ungdomar en sådan uppfattning kan hava gjort sig gällande till följd av en tarvlig agitation, men att den skulle förekomma bland bildade och tänkande personer i vårt land, vågar jag bestrida. I det fallet är jag av samma mening som herr Trygger. Jag tror icke, att det finnes någon allmänt utbredd sådan uppfattning. I fall de erfarenheter, som herr Holmgren gjort i denna sak, skola anses hava något värde, borde man också få veta, av vilken anledning de kvinnor, som hava talat med honom, önskat en sådan frihet för kvinnorna. Man söker ju i vanliga fall icke läkare, när allt går i normala gängor, utan det är när någonting råkat i olag, som man söker läkare, och jag tvivlar icke på att ganska många kvinnor hava sökt honom för att höra sig för, om det icke vore möjligt att undgå den blivande nedkomsten. Såsom ju utskottet och även reservanternas förutsätta, kan det föreligga en allvarlig fara för moderns liv eller för hennes hälsa. Hon känner, att hon knappast skulle gå igenom en förlossning. Vidare måste man betänka, att många kvinnor inför den blivande händelsen bliva nervösa och gärna skulle vilja undslippa den. Det är säkerligen sådana fall, som herr Holmgren har talat om, men de kunna icke vara normerande för vårt omdöme i stort sett.

Vad som här står på spel är grundsatsen om livets helgd. Fosterfördrivning är ett brott emot livets helgd, och denna grundsats har ett mycket högt etiskt värde. Kvinnan föder med smärta, ofta med livsfara, och vad som uppehåller henne är medvetandet om att hon här fyller en ofrånkomlig plikt och står under inflytande av en grundsats om livets helgd, som måste efterlevas. Försvagas nu medvetandet härom, bortfaller känslan av att hon måste fylla en ofrånkomlig plikt. Havandeskapet blir en odräglig börda, om hon icke inser ofrånkomligheten av att gå faran till mötes. Jag tror, att ett bifall till utskottets förslag, hur måttfullt det än kan synas, i ganska hög grad skulle befordra just den uppfattningen, att kvinnorna skulle hava någon rätt att på egen hand rucka på denna etiska princip. Jag tror därför, att det ligger en fara ur etisk synpunkt i att bifalla utskottets förslag. För de undantagsfall, där det kan finnas mera ömmande förhållanden, finnas utvägar. Reservanternas hava redan påpekat, att det icke kan komma i fråga, att man ådömer ansvar i ett sådant fall, där det är uppenbart, att moderns liv har varit i överhängande fara. Jag instämmer fullkomligt i vad reservanternas uttalat om att ett bifall till utskottets förslag skulle leda till ett betänkligt utsuddande av gränsen emellan det på detta område tillåtna och icke tillåtna.

Jag yrkar bifall till reservanternas förslag.

Herr Trygger: Herr talman! Det är naturligtvis icke min mening att gå in på någon läkardiskussion med en så framstående vetenskapsman som professor Holmgren, men å andra sidan får jag säga, att jag av hans anförande

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.

(Forts.)

fick ännu mera klart för mig, hur enormt viktigt det är att fixera den tid, när verkligen ett blivande mänskligt väsen föreligger. Jag beklagar, att jag nödgas gå in på vissa detaljer, som jag skulle hava velat undvika, men som det är alldeles nödvändigt att nämna, för att man skall förstå, vad frågan gäller. Herr Holmgren sade, att det i början endast finnes ett ägg av samma slag som det, som går bort vid menstruationen. I det sista anförandet sade han, att man kunde ifrågasätta, huruvida man icke på ett tidigare stadium än som jag gjorde gällande skulle kunna tala om ett mänskligt väsen. Ja, nog har jag hört, att det finnes vissa djur, som utveckla sig blott och bart ur ett ägg, men de stå ju mycket lågt. Jag vet inte, vad det är för slags varelser, och i varje fall är detta en fråga, som jag icke känner till. Människosläktet är emellertid annorlunda beskaffat, och hos detta kan en sådan utveckling icke äga rum. Här har man sålunda en bestämd gräns, som naturen själv ger, och den bör man hålla fast vid, ty alla andra gränser bliva godtyckliga.

När jag gjorde gällande, att statens reaktion mot fosterfördrivning motive-
rades genom den fara det skulle medföra för samhället, om dylika handlingar vore straffria, svarade den ärade talaren, att han icke trodde, att någon av-
folkning skulle inträda i sådan grad, att en fara uppstode, och att man under
alla omständigheter kunde vänta, tills det visade sig, att så bleve fallet. När
man säger, att ett brott består i att en handling framkallar en viss fara och att
det är detta, som bestraffas, väntar man aldrig, tills den faran realiserats, utan
faran själv är, vad man vill reagera emot. Och när man kommit så långt,
att nationens bestånd är underminerat, är det för sent att komma med en lag-
stiftning. Ett bevis härför hava vi ju i historien, om man erinrar sig det ro-
merska kejsarväldet, vars lagar icke voro i stånd att hindra den folkminsk-
ning, som fortskred undan för undan och föranledde rikets fall. Jag kan så-
lunda icke för min del finna annat än att det jag har sagt såväl med avseende
på brottets fixerande som med avseende på det stora statsintresse, som ligger
i att man icke lämnar dessa handlingar straffria, fortfarande har sin fulla gil-
tighet.

Herr Holmgren: Jag skall icke säga många ord. Med anledning av vad
herr Hederstierna yttrade skulle jag till en början vilja påpeka, att jag aldrig
påstått, att denna fråga huvudsakligen skulle vara en läkarfråga, utan jag
sade, att den till stor del vore en läkarfråga, och det tycker jag ändå, att man
kan våga påstå. Herr Hederstierna vände sig sedan mot mitt meddelande om
uppfattningen hos många kvinnor, att det egentligen noga besett skulle vara
deras ensak, om de ville låta ett påbörjat havandeskap fortsätta eller icke,
och sade, att jag stödde mig på denna uppfattning för min åskådning i saken.
Det är kanske inte riktigt så det ligger till, men jag skulle vilja säga, att man
knappast kan undgå att taga hänsyn till att moraliskt högtstående, intelligent
och bildade människor se saken på detta sätt, och just när det är fråga om
kvinnorna, som det ju gäller, kan jag icke tycka annat än att det är rimligt, att
man tager en betydande hänsyn till denna uppfattning.

När herr Ekman säger, att det endast är bland ansvarslös ungdom och till
följd av en tarvlig agitation, som en sådan uppfattning skulle finnas, ber jag
helt enkelt att få konstatera, att det är ett misstag. Det är icke så, och jag har
tillräcklig erfarenhet av den saken för att verkligen kunna göra det påståendet.
Herr Ekman ville höra, vad det var av för anledning, som dessa kvinnor hade
vänt sig till mig, och tycktes tro, att de kommit till mig för att jag skulle
befria dem från deras havandeskap. Det förekommer utomordentligt sällan,
att någon vänder sig till mig i en sådan angelägenhet, och något dylikt menade
jag icke alls. Men när man talar med sina patienter, måste man alltid gå
igenom en mängd saker. Man måste tränga in i deras liv, och på det sättet

får man som läkare många insikter, som andra icke hava tillfälle att förskaffa sig om sina medmänniskors intimare åskådningar.

Herr Trygger säger, att det är viktigt att fixera, vid vilken tidpunkt det föreligger ett mänskligt väsen, och givetvis är detta riktigt. Naturligtvis har det icke varit min mening att förneka, att det skulle finnas en skillnad mellan ett befruktat ägg och ett obefruktat. Jag har blott icke ansett denna skillnad vara av så avgörande natur, som herr Trygger anser, utan jag har trott, att en lämpligare gräns i det avseende, som vi nu tala om, ligger vid den punkt, när havandeskapet har hunnit några månader framåt, och att man här nog blir tvungen att hålla sig till den gränsen. Herr Trygger säger vidare, att om man kan tänka sig möjligheten av en avfolkning i framtiden på grund av att kvinnor avbryta sitt havandeskap i mycket stor utsträckning, är det inte nog med att man då reagerar däremot, utan man måste redan nu reagera emot denna fara. Men jag kan icke se, att faran finnes. Jag kan tänka mig, att den möjligen i framtiden skall växa fram, men nog förefaller det mig besynnerligt, om man skulle straffa avbrytande av havandeskap endast på den grund, att man kunde tänka sig möjligheten av att det eljest i en framtid skulle uppkomma en avfolkning.

Fröken Hesselgren: Jag tror icke, att vare sig någon som här yttrat sig eller det betänkande, som föreligger från utskottet, åsyftat, att alla straffbestämmelser på detta område skulle försvinna. Därigenom skulle man enligt min mening beröva kvinnorna ett skydd, som de behöva. Skulle det icke finnas några straffbestämmelser, skulle säkerligen många kvinnor utsättas för en stark påtryckning att begå en handling, som de kanske icke själva vare sig vilja eller anse vara riktig.

Men detta är den ena sidan av saken. Den andra är, att det här gäller att utreda, under vilka förhållanden ett avbrytande av havandeskapet kan vara berättigat. När man ser, vad som anförts av utskottet, och vet, att bakom detta står en allmän opinion från läkarnas sida att på detta område få klara och rena papper, kan jag icke förstå, hur man kan motsätta sig en utredning. Det är alldeles sant, som det här har sagts, att det ständigt och jämt brytes mot denna lag på ett sätt, som medför fruktansvärda följder för många människor. Detta kan man icke hindra, och man har icke kunnat hindra det med nuvarande lagbestämmelser. Vad är det man vill? Man vill undersöka, på vad sätt denna sak skall kunna komma i rätta händer och icke i händerna på samvetslösa människor, som av vinningslystnad hjälpa de stackars kvinnorna.

Det har här sagts, att de direktiv, som utskottet angivit för denna utredning, skulle kunna leda till ett obefogat åtnjutande av den strafffrihet, som eventuellt skulle medgivas. Jag tror, att detta är ett absolut misstag. Om man tillsatte en kommission av samvetsgranna personer, läkare och jurister, män och kvinnor, som finge taga på sitt ansvar att göra en undersökning, i vilka fall det skulle kunna vara berättigat att avbryta ett havandeskap är, tror jag icke, att man behöfve befara, att man därmed släppte lös någon tygellöshet.

Här har uttalats en sådan ömhjärtenhet för liv, att man icke under några förhållanden annat än när det gäller att rädda moderns liv, skulle vara berättigad att ingripa. Jag är tacksam och glad att höra, att man har en sådan respekt för liv, och jag hoppas, att den också skall komma till uttryck, när det gäller att framdriva reformer, som tjäna till att hjälpa mödrarna, när dessa dyrbara liv komma till världen. Det är icke säkert, att barn mötes på sådant sätt, att det är lätt för mödrarna att bära fram dem. Många gånger, då ingrepp gjorts under medvetande om att de inneburit ett brott emot lagen, har man mot denna insikt måst ställa den omständigheten, att de barn, man skulle föda, skulle komma till världen i sådana förhållanden, att man hellre såge, att de

*Ang.
strafffrihet för
foster-
fördriving
i vissa fall.
(Forts.)*

*Ang.
straffrihet för
foster-
fördriving
i vissa fall.*

icke komme dit. Laga, att det blir så för barnen i världen, att mödrarna verkliga känna, att de kunna föda fram dem, så behöver ni aldrig vara oroliga för att straffriheten på något sätt skall missbrukas!

(Forts.)

Herr Nothin: Herr talman! Det har gjorts gällande av olika talare, att den allmänna moralen komme i fara och att det skulle ske ett utsuddande av gränsen mellan det tillåtna och icke tillåtna, därest man bifölle utskottets hemställan. Det är alldeles sant, att den allmänna moralen redan i viss mån är i fara, men det är just på grund av den hemliga trafik som nu sker men som man icke vill se, att den pågår. Rättskänslan kränkes ingalunda därav, att man ser denna sak sådan som den verkligen är och medgiver att ett ingripande får ske i särskilt ömmande fall.

Så till sist en replik till herr Hederstierna. Vi voro, om jag fattade honom rätt, ense därom, att det av mig omtalade fallet var synnerligen ömmande, men vi hade olika recept för ett ingripande. Jag framställde mitt förslag, och herr Hederstierna sitt, som gick ut därpå, att ett avbrytande av havandeskapet vore brottsligt. Kvinnan borde enligt hans mening gå till fattigvården! Så frågade herr Hederstierna, om jag icke skämdes för mitt förslag. Det gör jag icke. Men jag skulle däremot nog draga mig för att framställa herr Hederstiernas förslag.

Herr Ljunglund: Herr talman, mina damer och herrar! Här har framställts så många praktiska grunder för och emot, att jag tror, att man kan hålla på hela dagen utan att komma till någon väsentlig övervikt på den ena eller andra sidan. Här beror det väsentligen på hur samvetet, det enskilda samvetet, förhåller sig till det föreliggande fallet. För min del kommer jag av gammal vana, när sådana frågor äro uppe, att tänka på den gamle filosofen Heraklit, som också kallades för den gråtande filosofen, ty han såg mycket pessimistiskt på tillvaron. Han lärde emellertid, att det finns två vägar i denna värld — den ena vägen går uppåt och den andra vägen nedåt. Vi västerlandets folk ha hittills vandrat vägen uppåt i fast förtröstan på att fastän vi icke kunna utmönstra tragedien ur vår tillvaro, kunna vi dock ständigt gå framåt, ständigt lyfta oss, ständigt stiga. Det är vad jag tror, att Heraklit skulle kalla tron på vägen uppåt. Men i samma stund, som vi uppge denna tro, som vi finna, att de besvärligheter, som följa med tillvaron, äro sådana, att döden är bättre, då äro vi på väg nedåt. Ingen lag kan hindra ett folk att vandra denna väg nedåt, om inte i deras ljusa tro finns inskriven en förhoppning om detta stigande, som hör till kulturens innersta drivkraft. Tro vi, att vi inte kunna få vårt folk till sådan hög nivå, att det kan reda sig självt, att vi inte kunna få våra näringskällor uppdrivna, att vi i värsta fall inte kunna grunda kolonier för att få plats och utrymme för dem, som komma till i detta folk, då går det med oss såsom med romarna, herr Trygger nyss talade om. Vi gå ohjälpligt tillbaka, vilken lagstiftning vi än vidtaga. Med detta vill jag dock säga, att så länge samhället självt, så länge staten själv icke har givit tappt, så länge finns det dock en möjlighet att vandra vägen uppåt. När emellertid samhället säger, att den här saken är likgiltig, där måste den enskilde göra, som han vill, han må hålla livet i helgd eller icke, det angår icke mig, då finnes icke längre någon samhällsprincip, ett folkets liv skall bevaras.

Den talarinna, som här nyss yttrade sig, sade många tänkvärda ord. Hon framhöll bl. a., att en lagstiftning i denna fråga också kan vara ett skydd för kvinnorna själva. Ja, jag tror, att det är ett skydd just för det bästa och heligaste, som finns hos kvinnorna själva, nämligen detta medvetande om livets höghet och helgd, som kvinnorna säkerligen ha i ännu starkare och högre grad än männen. Männen hava under alla tider många gånger nödgats taga

till kniven och svärdet, men det är icke kvinnans uppgift. Kvinnans uppgift är icke att anlita döden, utan hennes uppgift är att anlita livet så långt det går. Jag vet mycket väl, att man skall finna dessa mina tänkesätt mycke opraktiska, men de äro principiellt korrekta, och man skall icke kunna finna något fel i min tankegång.

*Ang
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)*

Jag säger, att jag kan inte ge något patent, om det verkligen är så pass illa ställt som den här motionen förutsätter och om den allmänna opinionen i landet är färdig att biträda den. Nej, då finns ingen hjälp. Men vi, som sitta här i riksdagen, företråda staten, vi företråda principer, vi företråda den livsprincip, som vi efter min mening icke ha rätt att uppge, förrän fördärvet gått så långt, att principens vidhållande icke längre är möjligt.

Jag vill säga ett ord om en sak till. Det talas nu så ofta om evgenik, och man talar om kontraselektion. Det födes nämligen till världen barn, som äro så illa utrustade, att det vore bättre, om de aldrig kommit till. Det är mycket riktigt, och i det hänseendet har jag ganska mycket gemensamt med professor Holmgren, och jag skulle önska, att man kunde råda bot för det. Men vi kunna icke göra det genom någon lagstiftning. Vi äro ännu icke vuxna det, vi ha ännu icke kommit så långt framåt, att någon läkare på jorden med bestämdhet kan giva en regel för vilka ofödda barn ej böra få komma fram till världen. Vi få vänta till dess att forskningen har hunnit så långt, att den verkligen kan visa, att det är till skada och olycka för världen, om ett väntat barn kommer till. Då skall jag gå med på att dessa tänkesätt äro moraliskt försvarliga, men så länge forskningen icke hunnit dit, kan jag icke göra det. Då man talar om att det är obekvämt, att det är besvärligt, att det är fattigt o. s. v. och säger, att dessa sociala grunder skola vara avgörande, vill jag bestämt säga, att man tänker då icke riktigt, icke etiskt, och jag är viss om att varje sjunkande i etiskt hänseende är ett sjunkande i alla hänseenden. Det är ett sjunkande för framåtskridandet överhuvud taget.

Herr talman! Jag får yrka bifall till reservationen.

Greve Lagerbjelke: Endast några få ord. Herr Nothin slutade ett av sina anföranden i denna fråga med de orden: »Det är endast en utredning, som utskottet begär, och till denna hemställan yrkar jag bifall.» Jag vill då framhålla, att denna utredning skulle, om riksdagen antar utskottets förslag, grunda sig på de angivna direktiven. Det är dessa direktiv, som jag och många med mig icke kunna gilla. Jag vill givetvis i denna sena timme icke närmare ingå på de av utskottet anförda motiven, men jag vill påpeka det sista, där utskottet säger: »Slutligen vill utskottet betona, att såsom en bland förutsättningarna för att fosterfördrivning må lämnas straffri bör i regel gälla, att ingreppet sker i början av havandeskapet.» Ja, det tror jag är riktigt. Men vad är början av havandeskapet? Det har sagts, att därmed skulle avses de tre första månaderna efter avlelsen. Givet är att vid tillämpningen av denna princip skulle fastställas ett viss tidsmoment. Utgår man då ifrån, att det skulle vara tre månader, skulle följden bli, att en fosterfördrivning på den sista dagen av de tre månaderna skulle vara straffri, men dagen därefter vara ett brott. Det förefaller mig vara ganska egendomligt, och nog kan det åtminstone i vissa fall leda till att vederbörande kvinna avlivar fostret på den sista dagen, hon kan göra det, utan att straffas.

Beträffande vidare utskottets motivering finner jag också, att det är ganska anmärkningsvärt, att när 1921 års utskott, som i det hela går på samma motivering som detta års utskott, uttryckligen använde ordet »brott» för fosterfördrivning, har detta års lagutskott i sitt utlåtande undvikit att använda detta ord. Jag föreställer mig, att detta icke är en tillfällighet.

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

Jag vill nu sluta med att framhålla, att jag kan icke annat än medgiva, att det föreligger allvarliga skäl för en utredning i frågan; men att det är påtagligt, att denna utredning kommer i sammanhang med den nya strafflagstiftningen. Att denna fråga där upptages, får väl anses vara utom all fråga. Jag kan således icke finna, att det är nödvändigt, att riksdagen i dag beslutar en utredning, när frågan i alla fall kommer upp, och jag vill säga ännu en gång, att jag icke kan vara med om en utredning på de av utskottet angivna direktiven.

Jag får sålunda, herr talman, yrka bifall till reservationen.

Herr **Petrén**: Herr vice talman! De talare, som yrkat avslag på utskottets hemställan, ha ju i allmänhet gjort det med den motiveringen, att de icke vilja lämna fosterfördrivning straffri. Visserligen ha motionärerna bekant sig till den ståndpunkten, att det är en kvinnas ensak, om hon vill låta fördriva sitt foster eller icke. Jag vill dock fästa uppmärksamheten på — jag begärde ordet därför — att *det* ingalunda är utskottets ståndpunkt. För min del är jag absolut motståndare till motionärernas ståndpunkt, och vid diskussionen inom utskottet kan jag icke erinra mig att någon enda utskottsledamot ville vara med om att under alla förhållanden göra fosterfördrivning straffri. Det är alltså icke den saken, det gäller, utan här gäller det, huruvida det kan anses moraliskt förkastligt att verkställa fosterfördrivning i alla andra fall än när det är fara för kvinnans liv. Det är den frågan, som utskottet ansett borde utredas. Jag frågar: Kan det verkligen anses vara så moraliskt förkastligt, att den kvinna, som blivit havande genom våldtäkt av en vagabond, låter fördriva sitt foster, kan det verkligen vara så moraliskt upprörande, att foster fördrives å en sinnesslö kvinna, som blivit havande, då man tänker på vilken tragik det för ett barn måste vara att till mor hava en sinnesslö — i all synnerhet om barnet blir fullmåligt. Man kan rent av sätta i fråga, vilket som är mest moraliskt, att en drinkarehustru, som redan har fött flera barn, låter fördriva fostret på sig eller låter barnet födas till världen, fastän detta barn kanske ganska säkert på grund av arv och miljö är predestinerat till förbrytare och kommer att i framtiden befolka fängelserna.

Herr **Trygger** talade om livets värde. Jag är under mitt fångvårdsarbete i beröring med så många individer, om vilka jag måste säga, att med deras värde är det föga bevänt, och beträffande vilka det varit bättre, att de aldrig sett dagens ljus. Jag tror alltså, att det finnes synnerligen goda skäl för att den utredning, som utskottet här har tillstyrkt, kommer till stånd. Jag vill emellertid tillägga, att egentligen är denna fråga att förhindra att under vissa förhållanden barn födas till världen icke löst genom fosterfördrivning, ty efter någon tid kan ju samma situation inträffa. Därför vill jag begagna tillfället att framhålla, vikten av, att den lagstiftning, varom riksdagen 1922 begärde utredning, nämligen beträffande sterilisering i vissa fall av sinnesslöa, sinnessjuka och fallandesjuka, verkligen kommer till stånd, och när jag ser statsrådet och chefen för justitiedepartementet här närvarande, skall jag be att få fästa uppmärksamheten på att denna riksdagsskrivelse nu har legat på regeringens bord i 5 år, utan att vi ännu sett ett tecken från regeringens sida att vilja företaga den utredning, som riksdagen för 5 år sedan begärde.

Jag yrkar emellertid bifall till utskottets hemställan.

Herr **Trygger**: Endast några ord, herr talman, till fröken Hesselgren. Jag kan icke citera. Men då hon riktade sig mot mig, som då var i närheten, sade hon — åtminstone tanken var den —: Laga ni så att mödrarna verkligen kunna föda fram sina barn, kunna försörja dem, ha något att giva dem, så blir en sådan lagstiftning som den föreslagna obehövligen. Men till dess! Det

skall bli roligt att se, hur ni ställer eder till dylika förslag. I allmänhet tycker jag, att sådana repliker icke äro så lämpliga, men eftersom detta yttrande har kommit fram, vill jag säga, att jag åtminstone för min del tror, att jag under mitt liv kanske gjort lika mycket för att dessa fattiga mödrar skola kunna få något att giva sina barn som fröken Hesselgren, och jag behöver icke mer än någon annan visa det sinnelag, jag har, därest förslag i ena eller andra riktningen skulle komma fram.

Ang.
straffrihet för
fooster-
fördriving
i vissa fall.
(Forts.)

Herr Möller: Ja, jag skall endast be att få ställa en fråga till herr Ljunglund. Det var nämligen hans filosofiska betraktelser, som uppkallade mig. Jag kan ju mycket väl förstå, om man säger, att ett folk befinner sig på en nedstigande linje, om det icke har den aktningen för livet, att det, så att säga, under alla omständigheter respekteras. Då vill jag emellertid fråga herr Ljunglund, huruvida våra gamla förfäder, som — om icke den historiska forskningen på den punkten har något nytt resultat, som jag icke känner till — satte ut sina nyfödda barn i ödemarkerna för att förgås, om de icke ansågo dem passa i familjen av det ena eller andra skälet och som äro skuld till att vi äro till, åtminstone i viss grad, befunno sig på en uppstigande eller nedstigande linje i utvecklingen?

Herr Ljunglund: Jag vill endast svara med ett enda ord. Dessa våra förfäder voro som alla föregångare till den nuvarande kulturen i början på en låg nivå. Därifrån ha vi höjt oss så småningom. Jag finner icke, att det är någon förnuftig mening i att vi nu börja gå utför igen.

Fröken Hesselgren: Jag kan icke förstå annat än att herr Trygger missuppfattat mig. Jag har aldrig någonsin sagt, att om förbättrade förhållande inträffade för mödrarna, kunde man avvara lagen helt och hållet. Jag tror, att jag började mitt anförande med att säga, att denna lag är ett skydd för kvinnorna, men att samtidigt som det var ett skydd kunde det bli motsatsen, om man icke genom lagstiftning skapade möjlighet att ordna förhållanden, som nu äro allt annat än väl ordnade. Jag har aldrig tänkt mig, att man skulle släppa saken lös under väntan på bättre förhållande. Jag har endast och allenast sagt, att ni behöver icke vara oroliga för att gå in för vad som här föreslås till utredning, om ni samtidigt ser till, att förhållandena för mödrarna bli sådana, att denna frestelse att på grund av de sociala förhållandena icke föda fram barn kommer bort. Jag kan icke tro annat än att herr Trygger och jag i det avseendet ha samma åsikt, att man bör ställa så bra som möjligt för mödrarna. Huruvida herr Trygger eller jag åstadkommit mest i den vägen, vill jag icke alls yttra mig om, men jag är övertygad om att herr Trygger är mig långt överlägsen.

Herr Möller: Ja, jag skall icke upptaga kammarens tid länge. Jag vill blott påpeka, att det icke var frågan om utgångsnivån, utan att det var frågan om uppstigande eller nedstigande linjer, som diskuterades. Den lilla sofistiska repliken till mig går icke.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang.
straffrihet för
foster-
fördrivning
i vissa fall.
(Forts.)

Herr *Héderstierna* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 25, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr förste vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Julin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 52;

Nej — 59.

Då tiden nu var långt framskriden, beslöts på framställning av herr förste vice talmannen att behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 4 A, till Konungen i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1927—1928 under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till försvarsdepartementet.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 19, angående förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 27 april 1923 angående rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift;

nr 20, rörande förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror;

nr 21, angående godkännande av ett mellan Sverige och Grekland avslutat handelsavtal;

nr 22, angående ändring i gällande tulltaxa av tullsatsen för korinter m. m.;

nr 23, angående beredande av emeritlöner för biskopar;

nr 24, angående lag om ändrad lydelse av 2 och 3 §§ i lagen den 9 december 1910 om emeritlöner för präster;

- nr 25, angående lag om gäldande ur kyrkofonden i visst fall av pensionsavgift, belöpande å innehavare av prästerlig emeritelön;
- nr 26, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk;
- nr 27, om åtgärder för snabbare offentliggörande av valresultaten vid landstingsval och kommunalfullmäktigeval;
- nr 28, rörande viss ändring av bestämmelserna angående tilläggsavvittring i Västerbottens läns lappmark;
- nr 29, angående ändring i grunderna för bestämmande av pensionstillägg enligt lagen om allmän pensionsförsäkring;
- nr 30, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § första stycket andra punkten i lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom m. m.;
- nr 31, angående lag om ändrad lydelse av 11 kap. 4 § vattenlagen;
- nr 32, angående vissa beslut, som fattats av den internationella arbetsorganisationens konferens vid dess åttonde sammanträde i Genève år 1926;
- nr 33, angående godkännande av en mellan Sverige och Belgien undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat;
- nr 34, angående godkännande av en mellan Sverige och Österrike undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat;
- nr 35, angående lagstiftningsåtgärder för beredande av ökad möjlighet att tillvarataga det i de allmänna flottlederna sjunkna virket;
- nr 36, angående lag om ändrad lydelse av § 34 mom. 4 värnpliktslagen den 12 juni 1925;
- nr 37, angående förslag till lag om försäkringsavtal m. m.;
- nr 38, angående lag om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar;
- nr 39, angående förslag till lag om dödande av förkommen handling m. m.;
- nr 40, angående viss ändring i sjölagens bestämmelser om ersättning för överliggedagar;
- nr 41, angående lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen den 6 mars 1899 om verkställighet i visst fall av utländsk domstols beslut;
- nr 42, angående lag om behörighet för diplomatisk tjänsteman att verkställa konsulär förrättning;
- nr 43, angående vissa inrikes postavgifter;
- nr 44, rörande vissa ändringar i förordningen den 26 juli 1926 angående utförelsebevis för råg och vete;
- nr 45, rörande viss ändring i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförelse av utländsk vara;
- nr 46, angående ändrad lydelse av § 4 r) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor;
- nr 47, angående ändrad lydelse av § 4 b) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor, m. m.;
- nr 48, angående vissa ändringar i den vid förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor fogade tulltaxa;
- nr 49, angående ändring av tullen å elektriska centralställverk och delar därtill m. m.;
- nr 50, angående tullfrihet för med bly överdraget bandjárn av vissa dimensioner;
- nr 51, angående tullfri införelse av en telefonkabel;
- nr 52, angående nedsättning av tullen å lödpasta och lödpulver; samt
- nr 53, angående viss bestämmelse om tull å kärl och behållare av järnplåt med invändig beklädnad av aluminium.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 2, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skyldighet för personal vid försvarsväsendet att i vissa fall underkasta sig förflyttning till annat truppförband;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för förre furiren Karl Erik Viktor Pettersson från viss betalningsskyldighet;

nr 55, i anledning av väckta motioner angående flyttningsersättning åt sådana till truppförband eller stab i Boden hörande officerare m. fl., som lämna tjänsten på grund av avsked eller överföras på övergångsstat;

nr 56, i anledning av väckt motion om rätt för två musikdirektörer vid armén att för uppflyttning i löneklass tillgodoräkna sig viss tjänstetid;

nr 57, i anledning av väckt motion om befrielse för vissa officerare och underofficerare vid Gotlands artillerikår från skyldighet att återbetala vissa till dem felaktigt utanordnade lönebelopp;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nybyggnad för fysikalisk-kemiska laboratoriet vid universitetet i Uppsala;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ordinarie lärarbefattningar i medicinsk radiologi vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgnings- och ändringsarbeten vid Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund jämte i ämnet väckta motioner;

nr 61, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till folkskoleseminarierna;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning angående understöd åt småskoleseminarier jämte i ämnet väckta motioner;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av ordinarie anställning åt nomadskolinspektören;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av kostnaderna för trettonde nordiska nykterhetsmötet i Stockholm år 1928;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedsättning av arvsskatten å viss del av kvarlåtenskapen efter framlidne direktören G. L. Öberg i Shanghai;

nr 66, i anledning av väckt motion om restitution till bostadsföreningen Hemfrid u. p. a. i Malmö av viss stämpelavgift;

nr 67, i anledning av väckt motion om återbetalande till Ängelholms stad av vissa staden felaktigt påförda utskylder; samt

nr 68, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om vissa anslag under fjärde huvudtiteln;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av väckta motioner om fullföljande av utredningen angående rätten till växande vilda bär m. m.;

nr 29, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om inskränkning av tiden för skörd av lingon; samt

nr 30, i anledning av väckta motioner om åvägabringande av utredning och förslag rörande ersättning åt nämndemän för nämndemansuppdragets fullgörande; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 1, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare i vad rör jordbruksärenden;

nr 32, angående reglering av utgifterna för kapitalökning för budgetåret 1927—1928 i vad angår jordbruksärenden;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till nyodling och betesförbättring å ofullständiga jordbruk;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse samt förlängd giltighetstid av avlöningsreglementet för tjänstemän vid domänverket m. m.;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av avkastningen av statens hästavelsfond;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändring i grunderna för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss del av Västgöta och Skaraborgs regementens förutvarande mötesplats Axvalls hed;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa tullverket tillhöriga jordlotter i Norrtälje;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till byggmästaren E. Jonsson i Malåträsk i anledning av förluster å byggnadsarbeten för domänverkets räkning; samt

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avsättande till nationalpark av visst område av kronoparken Norra Kvill i Kalmar län.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.20 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 2 april e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft motionerna nr 1 i första kammaren av herrar *Nothin* och *Sandler* samt nr 6 i andra kammaren av herr *Engberg*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga följande förslag till

L a g

om ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 18 kap. 13 § strafflagen, sådant detta lagrum lyder enligt lagen den 22 juni 1911 (nr 53 s. 4), skall i nedan angiven del erhålla följande ändrade lydelse:

Sprider — — — — kommer.

Där någon offentligen utställer eller förevisar föremål, som är avsett för otuktigt bruk eller till att förebygga följder av konsumgänge, eller i skrift, som han utsprider, eller eljest genom tillkännagivande för allmänheten till salu utbjuder eller själv eller genom annan till försäljning kringför dylika föremål, varde, ändå att gärningen ej är sådan, som i 1 mom. sägs, dömd efter ty där stadgas.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herr *Akerman*, som, med instämmande av herrar *Jacob Larsson*, *Julin*, *Lindqvist* i Halmstad, *Lindley*, *Karlsson* i Vätö och *Carlson* i Mölndal, på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner måtte av riksdagen bifallas.

Herr *Akerman*: Herr vice talman, mina herrar! Som herrarna finna av betänkandet, hava åtskilliga ledamöter av lagutskottet reserverat sig till förmån för motionerna. Bland dessa reserveranter är jag en, och jag skall nu be att få yrka bifall till denna reservation.

Jag vill då först konstatera hur svårt det är, att sedan en lag en gång, kanske i en hastig vändning och under trycket av en uppagiterad sinnesstämmning, kommit till stånd, få en ändring i densamma. Vi ha ju här i landet flera exempel på sådana där slitstarka lagar, jag kan erinra om Åkarpslagen, Staafflagarna och nu den här ifrågavarande. Man kan säga att de likna Egyptens pyramider inte bara därutinnan att de trotsa tiderna, utan också däri att de förvåna åskådaren.

Lagrådet har nu avstyrkt ändring i en lagstiftning, vars införande 1910 års lagråd motsatte sig. Om man jämför dessa två lagråds uttalanden, får man ett starkt intryck av riktigheten av vad jag nyss nämnde, nämligen hur svårt det är att få en ändring i en lag, sedan den en gång kommit till. Jag skall blott läsa upp några rader av de respektive utlåtandena.

*Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)*

1910 års lagråd säger bland annat: »Det betraktas i vår tid icke såsom en statens sak att undertrycka varje mening, vars spridande anses stå i strid med samhällets bästa. Historiens lärdomar hava tillräckligt ådagalagt de sorgliga konsekvenserna av en sådan uppfattning rörande samhällsmaktens uppgift. I varje tidevarv, men framför allt i en brytningstid sådan som den nuvarande, måste det inträffa, att uppfattningen om vad som länder till enskilt och allmänt väl till den grad skiftar, att meningar, som omfattas av vissa samhällsmedlemmar eller samhällsgrupper, av andra betraktas såsom i högsta grad fördärvliga. Skulle dessa meningar taga sig uttryck i handlingar, som staten ansett sig kunna och bära i lag förbjuda, eller i uppbyggande till dylika handlingar, måste samhället, såvida det skall fylla sin uppgift att upprätthålla rättstillståndet, inskrida med straff eller andra tvångsmedel. Men i övrigt bör enligt nutida, på dyrköpt erfarenhet grundad uppfattning staten i det längsta möjliga avhålla sig från ingripande mot den som på ett till formen oantastligt sätt vill verka för sina meningars spridande eller genomförande.»

Och längre fram säger 1910 års lagråd: »Det erkännande av yttrandefriheten, vartill samhället sålunda nått fram, hämtar sitt berättigande ur flera särskilda förhållanden. Viktigare än något annat är måhända det faktum, att ett genomförande av grundsatsen om samhällets befogenhet och plikt att söka undertrycka villomeningar visat sig i många fall leda till de mest beklagansvärda misstag. Till den nuvarande samhällsordningens förtjänster torde det bära räknas, att den, i känslan av att de fördelar, yttrandefriheten ur nämnda och andra synpunkter medför, överväga olägenheterna, vetat att i det stora hela hålla yttranderätten i helgd, även när såsom i förevarande fall frestelse till dess inskränkande legat nära till hands. Andra samhällsformer kunna måhända medföra ett återfall i forna tiders tvång; men att för närvarande inskränka möjligheten av det meningsutbyte, som ledes av allvarliga bevekelsegrunder, synes ej utan tvingande skäl kunna förordas.

Att vidare ingå på hithörande principspörsmål kan nu ej ifrågakomma. Dock torde det vara på sin plats att här framhålla, hurusom i våra dagars samhälle lagens helgd lätt kan komma att lida, om lagstiftningen börjar anlitas för undertryckande av meningar, som ej innefatta kränkning av någons rätt eller uppeggande till otillåtna handlingar eller till ett tygellöst levnadsätt men likväl av flertalet anses samhällsfarliga. Redan ett första steg på denna väg kan ur nämnda synpunkt vara betänkligt, och skulle det, såsom lätt kan befaras, komma att följas av andra försök att låta lagens maktspråk träda i stället för upplysning och andlig fostran, är det fara värt, att lagens auktoritet, som i våra dagar behöver i högsta möjliga grad upprätthållas, komme att väsentligen försvagas.»

Ja, så skrev lagrådet 1910. Det var på den tiden som liberalismen ännu var stark och hade många representanter i riksdagen. Det var också naturligt, att ett sådant anförande av lagrådet skulle av dem som stodo på den sidan, läsas med glädje och tacksamhet.

Hur ställer sig lagrådet nu? Det säger bland annat: »Vid behandlingen av 1910 års förslag till ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen framställdes mot dess antagande starka principiella betänkligheter. Dessa betänkligheter fingo emellertid vika för det praktiska behov av ytterligare lagstad-

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

ganden å förevarande område, som ansågs böra tillgodoses. Då det nu ifrågasättes att delvis upphäva de sålunda tillkomna bestämmelserna, synes emellertid läget i viss mån vara ett annat. Även för den, som delar ovan antydda principiella betänkligheter och således icke skulle varit benägen att medverka till tillkomsten av dessa bestämmelser, lär det ej därför vara självfallet, att stadgandena, då de nu finnas i lagen, böra därur avföras.»

Vidare heter det: »Skulle nu andra momentet i den del, varom nu är fråga, upphävas, skulle därav lätt kunna tänkas uppkomma den föreställningen, att lagstiftaren ansett dylikt förfarande icke utom i flagranta fall innebära en sedlighetssärande gärning. Särskilt torde en sådan uppfattning kunna befaras vinna insteg hos allmänheten, något som säkerligen skulle leda till ett förnyande i ohöljda former av ovan angivna propaganda, vilken under senare år synes hava varit i viss mån stävjad.»

Ja, så låter det nu, och man ser således hur svårt det är att få ändring i en lag när den en gång kommit till.

Nu skall jag be att få erinra om en sak, som torde vara rätt viktig, nämligen, att under den diskussion, som föregick antagandet av den s. k. preventivlagen, var det huvudsakligen två spörsmål, som voro föremål för uppmärksamhet, nämligen dels i vad mån en vidgad kännedom om medel med antikonceptionell verkan skulle vara ägnad att minska nativiteten, och dels huruvida en dylik kännedom skulle leda till ökad sedeslöshet. Däremot fästes vid lagens tillkomst jämförelsevis mindre avseende vid möjligheten att genom vissa preventivmedel hindra överförandet av könssjukdomar. Rörande sistnämnda fråga rådde delade meningar även bland de medicinskt sakkunniga. Emellertid har, såsom i den vid utlåtandet fogade bilagan erinrats, »den efter lagens tillkomst förflutna tiden och särskilt under världskriget nya och synnerligen viktiga erfarenheter vunnits om den personliga profylaxens utomordentliga betydelse för bekämpandet av könssjukdomarna. Dessa erfarenheter hava lett därtill, att bland de på förevarande område speciellt sakkunniga läkarna f. n. torde råda en praktiskt taget enhällig uppfattning om vikten av att de profylaktiska metoderna och däribland även användandet av vissa mekaniskt verkande medel komma till vidgad användning. Frågan om den ståndpunkt, som det allmänna bör intaga till begagnandet av medel av sistnämnda slag, kan sålunda sägas hava efter preventivlagens antagande kommit i ett väsentligen nytt läge.»

Ja, det har ju erinrats om detta också i reservationen. Man har fäst uppmärksamheten på den mycket viktiga lagstiftning, som 1918 infördes såsom ett led i kampen mot könssjukdomarna. I lagen av den 20 juni 1918, § 27, har föreskrivits bland annat att Konungen äger förordna om de åtgärder, som erfordras för att bland allmänheten sprida kunskap om könssjukdomarnas natur och smittfarlighet samt om medel, som stå till buds för att hindra smittas överförande.

Frågan om vilka medel som böra användas har varit föremål för utredning av inom civildepartementet tillkallade sakkunniga, vilka den 9 mars 1921 avgivit betänkande i frågan.

Om herrarna tagit kännedom om den vid lagutskottets utlåtande fogade första bilagan, hava herrarna i den funnit intagna åtskilliga yttranden av medicinska myndigheter och andra som äro hörda över det nu föreliggande lagförslaget, och man må väl säga att det går som en röd tråd genom flertalet av dessa utlåtanden, att lagen såsom den nu är icke är bra. Den kan lägga hinder i vägen för en upplysningsverksamhet, som statsmakterna enhälligt ansett vara av nöden. Jag skall i det fallet erinra om ett uttalande av det s. k. Dermatologiska sällskapet. Det är en sammanslutning av specialister på köns- och hudsjuk-

domarnas område. Här omtalas en sak, som synes mycket betecknande. Detta sällskap hade för några år sedan till medicinalstyrelsen för granskning överlämnat ett förslag till flygblad om de smittsamma könssjukdomarna och begärde bidrag av statsmedel för att sprida detta flygblad. Jag skall läsa upp en del av detta för att herrarna skola höra hur lojalt det var hållet.

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Det heter där: »Trohet i könsförbindelser är såväl för den enskilde som för samhället av största betydelse i kampen mot de veneriska sjukdomarna. Var och en bör behärska sin könsdrift så, att yttringar därav aldrig framträda tanklöst eller ansvarslöst. En sådan självbehärskning understödes verksamt genom ett nyktert levnadssätt. Otaliga äro de personer, som tillskriva sin olycka ett tillfälligt alkoholbruk, vilket dövat deras eljest vaksamma självkontroll. Rättast och klokast är att ej utsätta sig för att bliva smittad! Utsätter sig någon likväl genom könsumgänge för risken att bliva smittad, kan dock mycket göras för att minska faran, även om intet fullt säkert medel därför gives. Användandet av s. k. skyddsmedel (kondong) kan sålunda oftast skydda mot överförande av smitta.»

Vid förslaget granskning i medicinalstyrelsen uteslöts den sista punkten. Det ansågs tvivelaktigt, huruvida den vore förenlig med preventivlagen.

Man må ju säga, att nog är det underligt, att då statsmakterna beslutat att kampen mot dessa sjukdomar skall understödjas av en verksam upplysning, man då vill motsätta sig att ur den s. k. preventivlagen avlägsna de rader som just lägga hinder i vägen för en sådan upplysningsverksamhet. Jag behöver väl icke understryka att det nu icke är fråga om att avskaffa hela preventivlagen — det vet herrarna naturligtvis — utan bara den delen, som man anser lägger hinder i vägen för en nyttig upplysningsverksamhet, som statsmakterna själva velat främja.

Nu vill jag visst inte förneka att efter preventivlagens tillkomst har man icke längre förspört några av de mest motbjudande formerna av preventiva medels utbudande och ockrandet på lasten. Men det är att märka, att dithörande delar av preventivlagen beröras icke av det föreliggande förslaget.

Som jag redan erinrat om, trycktes det vid preventivlagens tillkomst mycket hårt på två saker: dels faran för att undergräva det sedliga tillståndet i landet och dels faran för nativitetens minskning. Förhoppningarna om att preventivlagen skulle bli till gagn genom att hejda nativitetsminskningen ha icke gått i uppfyllelse, ty under det antalet levande födda i Sverige på 1,000 invånare år 1911 var nära 24. år 1911 var 23—24 pro mille, har det numera nedgått till under 20 (18.11).

Hur pass sedligheten har stigit eller sjunkit under dessa år, skall jag icke tillåta mig att yttra mig om; det undandrar sig väl varje bedömande. Men beträffande den andra saken, nativiteten, stå preventivmedlen till densamma i ett förhållande av dubbel art. Det är icke blott så, att konceptionsfrekvensen minskas genom användande av ifrågavarande medel, utan de äro också i viss mån av betydelse för höjandet av nativiteten, i det många äktenskap, som nu äro barnlösa, icke behövt bli det, om icke mannen under sin föräktenskapliga tid ådragit sig veneriska sjukdomar som gjort honom steril.

Jag skall i detta sammanhang erinra om en aktad läkares uttalande, som finnes intaget i bilagan här. Han säger där: De profylaktiska medlen användes i antiveneriskt syfte huvudsakligen av personer i lösa förbindelser; den minskning i nativiteten, som uppstode genom användandet i profylaktiskt syfte av de även antikonceptionella medlen bleve sålunda en *minskning av antalet utom äktenskapet födda barn*, under det att den ökning av nativiteten, som ett vid lösa förbindelser allmänt bruk av profylaktiska medel medförde, därigenom att antalet sterila minskades, bleve en *ökning i nativiteten av inom äktenskapet födda barn*. Det vore möjligt, säger han vidare, att en utav vissa åtgärder upp-

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

kommen nativitetsminskning mer än väl uppvägdes av en nativitetsökning, föranledd av en minskning av antalet sterila personer, och vidare uppvägdes av en kvalitetsökning av de födda och därav att de födda kunde i större utsträckning än vad nu skedde uppfostras inom äktenskapet. Han slutar med att säga, att det vore mycket möjligt, att man i en framtid, komme att i nativitetsökningens intresse ropa på en så intensiv propaganda som möjligt för de profylaktiska medlen.

Som jag redan sagt, kan enligt min mening tillvaron av denna lag utgöra ett hinder mot den upplysningsverksamhet, som statsmakterna ena sig om. Givetvis avser lagen icke att förhindra en rationell upplysning av allmänheten beträffande medlen för förebyggande av de smittsamma könssjukdomarnas spridande. Men att lagen verkat och verkar i sådan riktning, är visat. Nu säger man från andra sidan, att även om det kan hända, att en och annan avhålls från att sprida den upplysning, som annars varit lämplig, får man taga det obehaget, då det kan resas invändningar ur sedlighetssynpunkt mot en sådan upplysningsverksamhet. Men jag anser, att åtgärder mot vilka betänkligheter kunna resas ur sedlighetssynpunkt, dock äro ett mycket mindre ont än en bristande upplysning.

Som herrarna nu se, hava inom utskottet de frisinna, som reserverade sig när lagen var före 1910, gått med högern. Jag vill hoppas, att den sålunda ingångna förbindelsen hör till de mera lösa erotiska förbindelserna. Möjligen kan den ha tillkommit under en mystisk trollmakt, som jag icke skall närmare försöka utreda beskaffenheten av. Denna trollmakt har i alla fall varit så starkt att som preventivmedel mot densamma icke räckt de frisinnades gamla hederspost som yttrande- och tankefrihetens försvarare.

Herr Hederstierna: Utskottets ärade ordförande började debatten med att läsa upp åtskilliga uttalanden. Det har hänt förut, och på den vägen har han nu fortsatt, då han läste upp åtskilligt av vad som här förekommit. Jag skall icke trötta kammaren med flera uppläsningar i vidare mån än att jag skall be att få referera en sak, som jag anförde, om jag minns rätt, sista gången denna fråga var före. Jag tillät mig då, att ur minnet relatera ett anförande, som hölls när denna lag infördes. När professor Thyrén då försvarade lagförslaget och skulle påpeka, hur farligt i moraliskt avseende det då, före 1910, bestående förhållandet var och vilka verkningarna skulle bli, om man lät det vara som det var, sade han, om jag minns rätt, att om man tillåter eller rättare sagt uppmuntrar användandet av dessa preventiva medel, gör man ett ganska betänkligt inskridande i förutvarande vanor. Det är på landet, sade han då, ganska vanligt, att bondflickan har sin fästman och de ha mycket roligt tillsammans. Att hon har valt den mannen, beror på att hon vet, att den karlen kan hon lita på, och skulle det bli någon följd av de upprepade samlagen, gifter han sig med henne. Få de däremot klart för sig, att dessa preventiva medel finnas, så tänker hon, att det gör detsamma, ty det blir aldrig någon följd, och de behöva aldrig gifta sig. Det blir därför ett mycket löst liv ute på landet — i städerna också, för övrigt, just på grund av detta starka medvetande eller tron på att de preventiva medlen komma att förhindra, att det blir någon påföljd av samlagen, och att det sålunda gör detsamma med vem man bedriver dem.

Det är, såvitt jag förstår, precis taget på kornet. Detta skulle säkerligen ha blivit följden, om detta utbudande av preventivmedel hade fortsatt.

Jag minns också, hurusom jag den tiden besökte en disponent på ett bruk i Västmanland, vilken sade mig, att regelbundet en viss dag i veckan kom dit ett ekipage med en handlande, försedd med häst och varor — sådana här varor — och där strömmade folket till och köpte preventivmedel. Disponenten förbjöd naturligtvis den där affärsmannen, att komma till bruket, men följden var bara den, att handelsmannen begav sig upp i en backe utanför bruket, och då ström-

made folket dit i stället. De vanor, som höllo på att få fast form, innan denna preventivlag kom till, blevo ju på det sättet mycket betänkliga, och jag vågar hoppas, att lagen har verkat något hindrande i detta avseende.

Jag hörde verkligen inte på, det får jag erkänna, vad ordföranden läste upp, men med den vana han besitter som gammal föredragande i högsta domstolen, vågar jag antaga att, när han då läste upp något av vad lagrådet sagt, gjorde han det fullständigt. Herrarna ha ju därav funnit, att det nuvarande lagrådet avstyrkt detta lagförslag. Lagrådet har gjort detta, dels på den grund, att om man skall ändra lagen på detta sätt, så tro affärsmännen, som sälja varorna och folket, som köper dem, att nu är det ändrat på lagen, och nu kunna vi tryggt driva den här hanteringen. Detta kommer naturligtvis att bli ett nytt uppslag i den här handeln, som man ingalunda kan finna önskvärt.

Anhängarna av motionerna visa ju ständigt på, att Kungl. Maj:t enligt lagen av 1918 skall utfärda föreskrifter i upplysningssyfte beträffande dessa förhållanden, och därvidlag har lagrådet sagt, att det är ju alldeles klart, att en på allvarliga motiv driven föreläsningsverksamhet icke faller under lagen. Då menar man naturligtvis den vetenskapliga föreläsningsverksamheten. Professor Holmgren håller t. ex. en föreläsning i detta ämne, som han naturligtvis gör i fullkomligt allvarligt syfte. Det blir ju inte åtal, eller åtminstone blir det inte dömt. Men driver man däremot föreläsningarna i rent propagandas syfte och i affärssyfte, då döms man enligt lagen. Sålunda, medan herrarna här driva den satsen, att man har medgivit en föreläsningsverksamhet i detta ämne genom 1918 års lag, men att denna skulle vara straffbar, har lagrådet alldeles bestämt uttalat, att den icke är straffbar, varför det påståendet ej vidare håller streck. Jag har själv haft den djärvheten uttala denna mening förut, och jag har nu ett ytterligare stöd i lagrådets uttalande. Det är naturligtvis endast den här propagandahistorien och reklamen, som man bedriver i affärssyfte för att få av-sättning för vissa varor, som skall straffas.

Bland de skrifter och handlingar som herr ordföranden läste upp, förmodar jag emellertid, att man icke återfinner en redogörelse för ett förslag, som jag har här i min hand och som just icke talar för herr ordförandens reservation. Det är ett förslag til Almindelig borgerlig Straffelov i Danmark, framlagd av den socialdemokratiska regering som satt vid makten 1924, vilket förslag allt fortfarande ligger på danska riksdagens bord. I det förslaget finns en paragraf 237 — kapitlet handlar om Forbrydelser mot Kønssædeligheden — och denna paragraf säger: »Med Bøde straffes den, som reklamerer for eller udstiller, eller som paa forargerlig Maade udbyder till Salg Genstande, om hvilke han ved eller burde vide, at de er tjenlige til at forebygge Følger af Samleje eller afbryde Svangerskab.» Denna socialdemokratiska regering i Danmark har således framlagt ett förslag, som herrarna nu icke vilja vara med om att behålla, när det de facto finnes i vår lagstiftning. I motiveringen till paragrafen anföres: »Justitsministeriet har ment at burde udelade denne Begrænsning af det strafbares Omraade» — nämligen till fall, då handlingen sker »paa forargerlig Maade» — »for saa vidt angaar Reklamering, og har derhos udtrykkelig fremhævet Udstillen af de paagjældede Genstande som et strafbart Forhold. Det er saaledes efter Lovforslaget kun Udbyden til Salg, der skal være sket paa forargerlig Maade for at kunne straffes. — Dernæst foreslaar Ministeriet Bestemmelsen udvidet til ogsaa at omfatte den, som reklamerer for eller udstiller eller som paa forargerlig Maade udbyder till Salg Genstande, der er tjenlige til at afbryde Svangerskab. Der tænkes herved særlig paa de saakaldte Modersprøjter med langt rør, der i Følge Oplysning fra Sundhedsstyrelsen overhovedet kun kan anses at have betydning som fosterfordrivende Middel og hvis Anvendelse i adskillige Tilfælde vides at have foraarsaget Dødsfald, og uden kyndig Vejledning under alle Omstændigheder er forbundet med icke ringe

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Fare. Den foreslääde Bestemmelse, der synes naturligt at slutte sig till Paragraffens övriga Indhold, er Udtryk for et i Justitsministeriet i de senere Aar næret Önske om at modarbejde Anvendelsen af disse Apparater for hvilke der reklameres stærkt og som synes at være Genstand for stor Omsætning.»

Det visar således, att i Danmark hade man den erfarenheten, att man borde motarbeta omnämnda missförhållanden med användande av sådana lagbestämmelser, som, efter vad jag nämnde, redan finnas här i Sverige, och vilka säkerligen under de senare åren i någon mån hejdat framfarten.

Det, som ligger bakom hela vårt motstånd mot en förändring i den nu gällande lagen, är naturligtvis, att vi anse, att en sådan förändring skulle komma att medföra en sänkning av den moraliska nivån hos vårt folk. Det var också den tanken, som låg bakom vårt avböjande av skrivelseförslaget i förmiddags — något, som vi ju lyckades — och jag hoppas, att eftermiddagen skall bli förmiddagen värdig.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Nothin**: Herr talman! Den siste talaren började sitt anförande med en kritik, riktad mot utskottets aktade ordförande, därför att denne »läste *ur* handlingarna». Jag vill börja mitt anförande med ett beklagande av, att den siste ärade talaren inte läst tillräckligt i handlingarna. På annat sätt kan jag inte tillfredsställande förklara, att herr Hederstierna här inför kammaren sökt göra gällande, att detta lagförslag avsåg att möjliggöra och underlätta kringförande av preventivföremål till offentligt saluhållande m. m. I fall herr Hederstierna ville begagna den tid, som återstår, till dess herr Hederstierna kommer med nästa anförande, med att läsa sid. 42 i utskottets betänkande, så skall han finna, att enligt motionen offentligt utställande eller utbudande av preventiva föremål skulle fortfarande som hittills vara straffbelagt, utbudande till salu genom utställande för allmänheten därav skulle jämväl såsom hittills vara straffbelagt liksom ock kringförande till försäljning. Det enda nya, som med denna motion avsågs var, såsom också i motionen säges, »att en allvarlig och även till formen oantastlig framställning i förevarande ämnen icke må drabbas av ansvar». Bakom detta yrkande står tämligen enhälligt landets läkarkår.

Frågan har nu kommit i delvis annat läge än när den debatterades 1910. Då låg nativtetsfrågan i förgrunden. Nu har emellertid tillkommit 1918 års lag. Man har på allvar fått uppmärksamheten fästad vid preventivmedlens betydelse ur folkhälsans synpunkt. Jag skall i detta avseende, om herr Hederstierna tillåter, läsa upp ur handlingarna ett par rader av medicinalstyrelsens yttrande. Styrelsen anför bl. a. »I valet mellan en fullt effektiv profylax å ena sidan och en till sin praktiska verkan tivelaktig lagstiftning mot fruktanshämmande åtgärder å den andra, måste styrelsen därför för sin del, med all respekt för andra uppfattningar, hävda profylaxens förmånsrätt.»

Nu har lagrådet avstyrkt det dit remitterade förslaget under förmenande, att gällande lag icke skulle lägga något hinder i vägen för en dylik upplysningsverksamhet. Det är möjligt, att lagrådet kan ha rätt, men det är också möjligt, att detta lagrådets uttalande kan motsägas. Jag vill anmärka, att departementschefen år 1910 tycks ha ställt sig på en något annan ståndpunkt. Han yttrar nämligen: »Att icke varje offentlig framställning rörande de preventiva medlen bör förbjudas, kan jag dock medgiva. I den offentliga undervisningen vid de medicinska läroverken böra hithörande frågor fortfarande få behandlas; och även för andra fall är måhända, såsom i avgivna utlåtanden över förslaget blivit framhållet, ett ovillkorligt förbud ej alltid på sin plats.»

Man märker den rätt påtagliga nyansen mellan detta anförande och lagrådets uttalande nu. Och i fall herr Hederstierna vill se efter i handlingarna

— jag vågar inte citera mera — på sid. 40, så återfinnes där ett uttalande av professor Stjernberg, som även går i en något annan riktning än lagrådets uppfattning.

*Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)*

Jag skall emellertid inte inlåta mig i någon tvist om hur lagen bör förstås. Det anförda torde vara alldeles tillräckligt för att visa, att Sveriges läkarkår inte utan lagändring vågar sig på den upplysningsverksamhet, vilken läkarna anse så behövlig. Jag ser ett bevis härför bland annat däri, att den upplysningsverksamhet, som 1918 års lag föreskriver, hittills omfattat endast kemiska preparat och därmed jämställda medel.

Nu har emellertid befarats, att en lagändring skulle komma att medföra straffrihet i vissa fall, där sådan straffrihet icke vore önskvärd. Jag vill i detta avseende åberopa vad 1910 års lagråd yttrade rörande frågan, hurvida en vetenskaplig upplysningsverksamhet, om den skulle göras fri, kunde anses medföra fara för tillkomsten av icke lämpliga föredrag och yttranden. I det uttalande, som lagrådet hade 1910 och som återfinnes på sid. 11 i handlingarna redogöres för i vilka avseenden anledning kunde föreligga till begränsningar eller medgivanden vid utövande av upplysningsverksamhet, var-efter uttalandet slutar med följande ord: »Med en dylik begränsning skulle emellertid det nya stadgandet knappast komma att inrymma andra fall än som enligt lagens nuvarande lydelse kunna bestraffas.» Jag vill också påpeka, att den kända propagandaverksamhet, som på sin tid gav upphov till nu gällande lag, blev bedömd av domstol och belagd med frihetsstraff redan med den lag, som då gällde.

Nu har det sagts, att preventivlagen ytterst sällan tillämpas. Det lär också vara mycket få fall, efter vad jag hört uppgivas, då straff blir utdömt. Orsaken därtill torde nog vara att söka däri, att lagen i väsentliga delar inte står i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet, och att man i känslan av att en tillämpning i vissa fall skulle verka stötande och sårande drar sig för att överhuvud tillämpa lagen. Lagrådet yttrar nu: »Bortsett från att ett dylikt växlade av ståndpunkt under loppet av en kortare tid inom lagstiftningen och särskilt å strafflagens område i regel måste verka ogynnsamt å den allmänna rättsuppfattningen, torde praktiskt sett ett upphävande i förevarande fall av de givna bestämmelserna kunna befaras icke helt återföra förhållandena i det läge, som förevar vid bestämmelsernas antagande.»

Jag skulle snarare vilja säga, att på det allmänna rättsmedvetandet verkar det ogynnsamt att ha kvar en lag, som anses orimlig, och som icke tillämpas. Bättre är här att tillämpa Olaus Petri ord i domarreglerna, att då lagen blivit skadlig, är den inte mera lag utan olag och bör avlägsnas.

Med avseende på den redaktionella avfattningen vill jag framhålla, att lagrådet nu icke haft något annat alternativ att föreslå, utan jag tror man kan utgå ifrån, att om det nu skall ske någon ändring, lagrådet icke haft någon annan utväg att anvisa för att nå det åsyftade målet. Lagrådet pekar visserligen på en tredje möjlighet, som under förarbetena ifrågasatts men yttrar härom: »Även en tredje möjlighet har ju under förarbetena ifrågasatts, nämligen en sådan omformulering av preventivlagens bestämmelser, att därigenom från lagens tillämplighet uttryckligen undantoges den enligt 27 § i 1918 års lag anordnade, av staten kontrollerade upplysningsverksamheten. Lagrådet har tagit även denna möjlighet under övervägande men funnit hinder ur lagteknisk synpunkt möta för en omformulering i dylik riktning.»

Slutligen har utskottsmajoriteten åberopat, att de erinringar, som lagrådet framställt, icke ha behandlats i konselj och sålunda icke blivit av Kungl. Maj:t prövade. Jag vill med justitieministerns medgivande här nämna, att jag någon gång före jul, innan jag bestämde mig för att väcka denna motion hos justitieministern efterhörde, om man hade att vänta något fullföljande av

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

det lagstiftningsuppdrag, som innefattas i det till lagrådet remitterade förslaget. Därvid meddelade justitieministern, att det uppslaget icke komme att fullföljas av regeringen. Motionen innefattar alltså icke något föregripande av Kungl. Maj:ts prövning. Huruvida Kungl. Maj:t möjligen anser några helt andra eller mindre jämkningar böra ske i gällande lagstiftning, exempelvis beträffande saluhållande av preventiva medel, känner jag icke till och har icke heller haft anledning att gå in på.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Åkerman m. fl. vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Bismark: Lagutskottets ordförande beklagade sig över svårigheten att få en lag, som en gång blivit antagen, ändrad. Jag trodde, att han och jag skulle vara eniga med varandra därom, att detta i själva verket innebär en stor fördel för oss domare åtminstone, och att det bör finnas vissa kraftiga skäl för att man skall ändra en lag.

Om man då undersöker, vad som i detta fall föreligger och som skulle kunna ge anledning till en lagändring, så har det av motionärerna här åberopats, att detta skulle vara den enhälliga opinionen hos Sveriges läkarkår, enär denna kår känt sig hindrad i sin strävan att utöva en propaganda i profylaktiskt syfte just på grund av denna lag. Detta skulle vara ett så mycket starkare skäl, som 1918 års lagstiftning hade anbefallt anordnande av en dylik propaganda. Om jag nu skulle medge, att det, när detta lagutkast först utsändes, fanns någon anledning till ett dylikt resonemang, så kan jag emellertid icke förstå, vad det finns för anledning att säga följande ord, som yttras i lagrådets avstyrkande utlåtande: »En upplysningsverksamhet — omfattande jämväl de mekaniskt verkande preventivmedlens betydelse i profylaktiskt avseende — vilken i allvarlig och värdig form och med beaktande av de i Renströms yttrande samt i sistberörda betänkande och utlåtande angivna synpunkterna från auktoritativt håll kommer till stånd utslutande i syfte att förebygga utbredande av könssjukdomar, lärer icke kunna anses medföra någon 'allmän fara för andras förförelse'.» Jag skulle vilja se den åklagare, som efter dessa utlåtanden skulle våga sig på ett åtal mot någon, som gjort propaganda av den art, som här är avsedd, och jag skulle vilja se den domstol, som skulle döma vederbörande för en dylik propaganda. Om läkarkåren efter dessa upplysningar fortfarande skulle vara rädd för att idka sådan propaganda i profylaktiskt syfte, så behövs det endast, efter vad jag förstår, en upplysningsverksamhet bland läkarna. Denna kunde anordnas av medicinalstyrelsen och ordnas så, att styrelsen gav dem dessa fakta och upplyste dem om att det inte det ringaste hinder för dem att utöva denna upplysningsverksamhet.

Man skulle på ett konkret sätt kunna uttrycka, hur denna upplysningsverksamhet skall vara beskaffad, om man säger, att det kunde skrivas en broschyr, som är sådan, att vilken förständig far som helst skulle vilja sätta den i hand på sin son, när han går ut i världen. Om den är av den beskaffenheten, lär ingen kunna säga annat än att den fyller de fordringar, som myndigheterna här hava uttalat sig för. Det är en enkel och konkret formel, efter vilken man kan bedöma saken. Och det lär ingen väl vilja påstå, att en sådan broschyr, som man kan sätta i handen på sin son, kan vara av den beskaffenhet, att den kan

innebära någon allvarlig fara för andras förförelse. Jag tror, att de betänkligheter, som här uttalats för att läkarkåren fortfarande skulle känna sig bunden och inskränkt i sin handlingsfrihet av de nuvarande bestämmelserna i 18 kap. 13 § strafflagen, äro fullständigt överdrivna. Jag menar alltså, att alla de skäl, som herr Nothin här anfört för lagens ändring, fullständigt kullkastats genom de utlåtanden från olika håll, som tillkommit, efter det att detta lagutkast tillkom.

Det yttrades av en talare i fråga om ett annat lagförslag, som var före här, att riksdagen kunde lugnt taga en lag, som var godkänd av lagrådet och framlagd av den nuvarande justitieministern. Jag skulle verkligen vilja säga, att riksdagen kan med ännu större lugn avslå ett lagförslag, som är avstyrkt av lagrådet och som den nuvarande justitieministern icke ansett sig böra framlägga.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmgren: Herr talman! Det kanske kan vara av något intresse för kammaren att höra, hur en läkare ser på denna fråga. Jag får då säga, att det givetvis endast är min egen åskådning, som jag här kommer att ge uttryck åt och som jag själv står för.

Den tankefölgd, om jag så får säga, som har lett mig till min ståndpunkt, är ungefär följande. De preventiva medlen brukas ju dels för att skydda sig mot smitta och dels för att förhindra befruktning. Om jag tager den senare frågan först, så förekommer förhindrande av befruktning såväl inom äktenskapet som utom äktenskapet. Inom äktenskapet äro här i vårt land åtgärder, preventiva åtgärder för att förhindra befruktning, för att förhindra havandeskap, som bekant mycket vanliga, och det sjunkande av nativiteten, de minskade födelsetal, som vi kunna iakttaga, bero utan tvivel till stor del på de preventiva medel, på de preventiva åtgärder, som användas inom äktenskapen i vårt land. Det finns också onekligen många anledningar till att man inom ett äktenskap inte önskar sig flera barn. Modern t. ex. kan vara alldeles utsläpad och inte orka med flera barnsängar än dem hon redan haft. Kanske icke heller ekonomien tillåter försörjandet av en talrikare avkomma. Säkert är det också kvinnörelsen, kvinnoemancipationen, som har skapat en alldeles ny kvinnotyp och som medfört en förändrad syn på dessa saker hos kvinnorna, så att hustrurna inte vilja ha så många barn som förut var vanligt. Hustrurna vilja nu för tiden ha ett par barn, men de vilja inte ha många barn.

Det finns bara två vägar att förhindra konceptionen. Den ena är, att makarna inte alls leva tillsammans. Den andra är, att preventiva medel eller preventiva åtgärder brukas. Jag tror inte, att jag misstager mig, om jag säger, att de flesta familjer inom den s. k. överklassen i städerna och en stor del av arbetarklassens familjer efter ett tioårigt äktenskap, eller så omkring, använda preventiva medel eller åtgärder i samma syfte. Det är såvitt jag kan förstå varken mänskligt eller på något sätt berättigat att se något orätt däruti. Om jag tänker på de unga äktenskapen på senare tider i vårt land med den betryckta ekonomi, som de flesta familjer få dragas med, så kunna en mycket stor del yngre människor inte ingå äktenskap annat än under förutsättning av att de inte få barn. Då man talar med sådana unga hustrur, som man har anledning att som läkare undersöka och då man bland annat kommer att höra efter om de ha några barn, får man till svar, att de inte ha barn, och vill man försöka ta reda på anledningen till detta, får man jämnt och ständigt höra, att anledningen varför de äro utan barn är den, att de inte vilja ha några barn emedan de inte ha råd därtill. Och detta gäller visst inte några lättsinniga människor utan aktningssvärda och strävsamma personer här i landet.

Första kammarens protokoll 1927. Nr 20.

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Det är enligt min mening otvivelaktigt, att det ur dessa unga människors synpunkt och ur statens och samhällsnyttans synpunkt är mycket fördelaktigare och mycket mera önskvärt, att de få tillfälle att gifta sig än att de icke göra det. Men de kunna icke gifta sig annat än under förutsättning av att begagna preventiva åtgärder. I ofantligt många äktenskap är en svår anledning till disharmoni och slitningar hustrurnas skräck att om och om igen råka i grossess, och makarnas oförmåga att på ett tillfredsställande sätt lösa det problem, som därigenom uppkommer. Jag kan sålunda för min del icke finna något orätt och klandervärt i, att inom äktenskapet antikonceptionella medel och metoder brukas, och en vederhäftig och värdig upplysning om sådana ting anser jag vara av stor betydelse.

Om man sedan kommer till de utomäktenskapliga förbindelserna, vet jag av en trettiotårig erfarenhet om befolkningen från så gott som alla delar av vårt land, att det bland landsbefolkningen är utomordentligt vanligt, att unga män och kvinnor leva tillsammans utan att vara gifta, såsom också herr Hederstierna för en stund sedan påpekade. Men jag kan icke ha samma uppfattning om detta förhållande som herr Hederstierna hade. Dessa förhållanden behöva visst icke vara några osedliga förhållanden. Jag skulle tvärtom våga påstå, att de i allmänhet alls icke äro det, utan att de i allmänhet äro trofasta kärleksförhållanden, och att de allra flesta av dessa unga bondsöner och bondflickor, som leva tillsammans utan att ha ingått äktenskap, äro präktiga och hederliga människor. Det är icke någonting osedligt, men det brukas så, att de icke gifta sig, förrän barnet skall komma.

När herr Hederstierna gjorde gällande, att det skulle innebära en fara för de unga att lära känna till bruket av preventiva medel, emedan då bondflickan icke skulle hålla sig till sin fästman utan gå med vem som helst, vågar jag påstå, att detta är en fullkomligt oriktig uppfattning av den svenska bondeklassens psyke. En flicka på landet, som betedde sig på det sättet, skulle ögonblickligen mista allt anseende och bli utskämd, det är åtminstone den erfarenhet jag kunnat bilda mig om saken. Att sådana par på landsbygden, vilka leva i ett förhållande, som icke skiljer sig från ett sedligt äktenskapligt förhållande på annat sätt, än att vigsel icke kommit till stånd, men vilka av ekonomiska eller andra skäl ej kunna gifta sig, använda preventiva medel, kan jag ej på något sätt ur samhällets synpunkt finna skadligt. Jag vill naturligtvis med detta alls icke ställa mig på den ståndpunkten, att det är önskligt, att de icke gifta sig utan leva i utomäktenskapliga förbindelser. Men det är en annan fråga.

Komma vi så till städerna, äro ju förhållandena där betydligt olika mot på landsbygden. De utomäktenskapliga förbindelserna i städerna äro lika vanliga som på landsbygden, eller vanligare, men de besglas ofta icke med giftermål, även om kontrahenterna skulle ha åtskilliga barn. Och i städerna förekomma de med konst framkallade aborterna talrikt både bland hustrur och ogifta havande kvinnor. Vi hörde i förmiddags herr Winberg lämna några siffror rörande denna sak, vilka siffror emellertid voro alldeles för låga. Herr Winberg trodde, att siffran 170, som han fått från Barnbördshuset, omfattade hela antalet fall, som förekommit där under de månader siffran avsåg, men den härrörde i själva verket endast från den ena av de två avdelningarna. Antalet är sålunda redan av den anledningen säkerligen dubbelt så stort som det av honom uppgivna. Varpå beror denna talrika förekomst av de kriminella aborterna? Ja, de bero väl framför allt just på att vederhörande icke ha förstätt sig på att hindra havandeskapets inträdande. Sålunda följer därav, att ett mycket viktigt medel för att minska de kriminella aborternas antal är just spridandet av kännedom om de preventiva möjligheterna.

Det förefaller mig påtagligt, att upplysning om preventiva medel till förebyggande av havandeskap i allvarliga förbindelser, vare sig de äro äktenskapliga eller utomäktenskapliga, icke kan vara skadlig, utan måste betraktas såsom i all huvudsak en nyttig upplysning.

Man kan fråga sig, huruvida en sådan upplysning ändock icke kan göra skada på annat sätt. Man säger, att ungdomen avhåller sig från ett sexuellt lättsinnigt liv av fruktan för havandeskap och att den skulle förledas till lättsinne genom meddelande av kunskap om de preventiva medlen. Jag tror emellertid, som jag sade redan i förmiddags då vi behandlade frågan om fosterfördrivning, att det är andan i hemmet, som är helt och hållet bestämmande för en flickas uppfattning i dessa saker. Jag tror icke, att man kan skapa sedlighet genom att undanhålla kunskaper, utan att sedlighet måste skapas genom positivt uppfostrande åtgärder.

För den ungdom, som är lättsinnigt anlagd, tror jag, att det i stället är den del av upplysningsverksamheten i fråga om preventivmedel, som avser förhindrandet av venerisk smitta, som kan verka olämpligt. Den ungdom, som är så anlagd, behöver naturligtvis framför allt påverkas i den riktningen, att lösliga könsförbindelser med lättfärdiga kvinnor äro ovärdiga och medföra allvarliga faror genom könssjukdomar. Beskrivningar om hur denna smittorisk skall undvikas kunna, det vill jag visst medge, på ungdomen lätt göra det intrycket, att man tar för givet, att sådant könsungänge måste förekomma. Reflexionerna beträffande denna sak ha gjort mig ganska betänksam mot en sådan upplysningsverksamhet. Men å andra sidan måste man, om man går vidare i saken, fråga sig: hur går det, om man icke ger upplysning om hur smitta skall undvikas? Måntro icke den ungdom, som saknar det moraliska stödet av en uppfostran med god sexuell etik, likafullt kommer att knyta lösa och smittofarliga förbindelser? Ungdomen bryr sig icke om smittorisk. Sålunda blir skillnaden icke den, att det blir mindre sådana lösliga förbindelser än förut, utan skillnaden blir endast den, att de, som utsätta sig för risken, sakna kunskap om möjligheterna att undgå smitta och sålunda ådraga sig sjukdomar, som mängden sedan här sota hårt för med ohälsa eller med förtidig död och som deras hustrur och barn också få sota för.

Herr Ljunglund sade i förmiddags, att viktigare än allt annat är, att mänskligheten utvecklar sig uppåt, att den förädlas och att den mänskliga etiken blir allt högre. Det sinnelag, som herr Ljunglunds ord gav uttryck åt, och den etiska patos, som besjälade honom, sympatiserar jag med på det allra livligaste. Ingen kan mer än jag avsky griseri i sexuellt avseende, och jag är för min del övertygad om att prostitutionen alldeles icke är något ofrånkomligt ont, som så många vilja tro. Tvärtom anser jag, att den måste övervinnas och att den kommer att övervinnas och att det kommer den tid, då det anses vara så vidrigt och ovärdigt att inlåta sig med en liderlig könssjuk kvinna, att sådant icke förekommer. Men jag vill framhålla, att med utgångspunkt från en sådan åskådning och sådana synpunkter kommer jag i alla fall till slutsatsen, att det är oriktigt och icke samhällsgagneligt att lägga hinder i vägen för en allvarlig upplysning om preventiva medel.

Nu säges här, senast av herr Bissmark, att lagens nuvarande avfattning gör det möjligt att utgiva för allmänheten avsedda broschyrer angående preventiva medel, som äro skrivna på ett sådant sätt, att en far kan sätta dem i händerna på sin son, på sina barn. Och det är just så de skola vara skrivna, det är också min mening. Skulle lagen fullkomligt otvivelaktigt medgiva detta, är det klart, att det icke behöves något mer. Men därom tycks ju meningarna trots allt vara ganska delade, och i varje fall gör ett utslutande ur lagen av denna passus, som motionärerna rikta sig mot, det än mer klart och otvivel-

*Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.*

(Forts.)

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.

(Forts.)

aktigt att det är tillåtet. Och då en sådan utslutning icke på något sätt, såvitt jag kan förstå, gör någon skada, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hederstierna: Det är alldeles tydligt att herr Nothin icke vill förstå mig. Nog har jag reda på vad herrar motionärer yrkat och vad de ha tänkt sig. Men jag har hela tiden sagt, och det är naturligtvis det som ligger bakom hela mitt resonemang, att upphäva vi denna bestämmelse i lagen, så möjliggöra vi icke endast, att herrar professorer få skriva synnerligen beaktansvärda och synnerligen lämpliga avhandlingar, utan vi komma också att ge rum för ett sådant sätt att uppföra sig och skriva och propagera, som varken herr Nothin eller jag kan finna önskligt. Det har två olika sidor, sådant här!

Nu kan jag icke förstå annat än att det genom lagrådets klara uttalande i denna fråga har blivit helt och hållet fastslaget, att varje upplysningsskrift i den värdiga form, som det här talas om, d. v. s. av vetenskapsmän, redan nu är straffri. Därför kan herr Holmgren lugnt ge ut sin bok. Men det är någonting helt annat, som kommer att bli följden av ett beslut i enlighet med motionen, nämligen sådan propaganda, som varken herr Holmgren eller jag vill se bedriven. Det är ju detta, som ligger bakom, och det förstår jag icke, att herr Nothin icke vill inse.

Vi veta nu, huru denna sak har kommit fram. När herr Nothin fick läsa lagrådets betänkande, gick han upp till nuvarande departementschefen, och när han fann, att denne icke ämnade framkomma med något förslag till denna riksdag, sade han sig själv, att han skulle motionera, så att det åsyftade lagrummet i alla fall skulle komma bort. Herr Nothin får ursäkta, att jag säger, att det finns en skillnad mellan departementschefen Nothin och motionären Nothin. Ty bakom departementschefens uppträdande ligger även hela den juridiska kunskapen och insikten i departementet, som har till uppgift att i de föreliggande frågorna utbyta åsikter med departementschefen. Jag förmodar, att ett sådant tankeutbyte icke har ägt rum mellan motionären Nothin och departementet. Saken ter sig således något annorlunda i de båda fallen.

Herr Holmgren poängterade i sitt anförande, att han framförde läkarens syn på tingen. Det var också mycket intressanta detaljer, som herr Holmgren redogjorde för. Men jag skall näst be att få fråga herr Holmgren: har jag någonsin påstått, att ett könsungäme och ett könsförhållande mellan en bondpojke och en bondflicka, som ha klart för sig, att de skola gifta sig om det blir någon påföljd, är någonting osedligt? Det har aldrig ett ögonblick fallit mig in. Men jag tror, att herr Holmgren ser sakerna något annorlunda än de äro. Förhållandena voro säkerligen sådana, som herr Holmgren här beskriver, för en del år sedan, men de äro nu helt annorlunda. Sorgligt nog har moralen på detta område i vårt land under de senaste åren gått tillbaka på ett häpnadsväckande sätt. När herr Holmgren tror, och det låter ju mycket bra, på hennens vårdande och fostrande inflytelser, så har professorn naturligen haft en mycket lycklig erfarenhet i det fallet. Och vare det fjärran från mig att påstå, att det icke finns massor av goda hem. Men den erfarenhet jag i min egenskap av tjänsteman har av livet i massor av hem i Stockholm är av den mest sorgliga beskaffenhet. Det är ingalunda föräldrarna, som uppfostra barnen, utan det är barnen som uppfostra föräldrarna, och det göra de på ett synnerligen olämpligt sätt. De stackars hyggliga föräldrarna våga icke knysta mot sina barn, och följderna av detta har jag sett upprepade exempel på i mina ämbetsåligganden.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr Sandler: Herr talman! Justitiedepartementet har på sin tid anmodat statistiska centralbyrån att lämna uppgifter angående antalet avdömda mål,

som vore att hänföra till den här ifrågavarande s. k. preventivlagen. Jag vet icke, till vilken användning inom justitiedepartementet denna lilla utredning har kommit. För min del tror jag, att dessa uppgifter kunna ha sitt intresse vid kammarens behandling av det föreliggande ärendet, och jag skall därför taga mig friheten att delgiva kammaren resultatet av undersökningen. Den gäller åren 1913—1925, och möjliggör sålunda ett ganska fullständigt bokslut över preventivlagens verkningar, såvitt de nu kunna komma till synes i dessa siffror.

Det visar sig, att under dessa tretton år ha enligt preventivlagen förekommit 121 mål. Åtalade ha varit 124 personer, det vill säga pr år räknat icke fullt tio stycken! Ungefär hälften av de mål, som det här är fråga om, gäller rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, och det finner kammaren måhända icke vara så märkvärdigt.

Nu är emellertid att lägga märke till, att dessa siffror, som ju i och för sig ge vid handen, vilken ringa räckvidd själva åtalandet på detta område har, gälla preventivlagens hela område. Den motion, som herr Nothin och jag under-tecknat, avser endast att ändra en del av preventivlagen; det är tidigare i dag framhållet av herr Nothin, i vilka avseenden den gamla preventivlagen, om motionen antages, i allt fall lämnas orubbad åt eftervärlden.

Och om jag då frågar, hur stort är antalet mål, som gäller den del av preventivlagen, som motionen åsyftar, den som handlar om förledande och meddelande av undervisning rörande användning av preventiva föremål, så visar det sig av den utförda undersökningen, att åtal beträffande denna del av preventivlagen under de gångna tretton åren anställts i, säger, *fem fall*. Av de fem åtalade ha fyra blivit sakfällda. Vi kunna alltså säga, att en person blivit sakfälld vart tredje år enligt det lagrum, som det här är fråga om. Målen ha förekommit ett vid vardera av Linköpings, Halmstads och Härnösands rådhusrätter, ett vid Överluleå tingslags häradsrätt och ett vid Jukkasjärvis lappmarks tingslags häradsrätt.

Man lägger onekligen märke till, att exempelvis Stockholm fullständigt saknas i detta sammanhang. Under de tretton åren av preventivlagens tillvaro ha alltså förhållandena i Stockholm varit sådana, att icke ens ett enda åtal har förekommit enligt det lagrum, som här är i fråga. Lyckliga land, kan man väl säga, som har en sådan huvudstad, att där på tretton år icke förekommit någonting, som har givit anledning till åtal enligt detta lagrum! Eller är det männe så, att det är fråga om en upprörande slapphet från myndigheternas sida? Nej, säger någon, det verkliga förhållandet är naturligtvis det, att preventivlagens straffhot har varit så kraftigt verkande, att folk överhuvud taget icke vågat sig på någonting, som lagts under dess straffhot.

Och det är verkligen sant, att i ett visst avseende har effekten varit kraftigt verkande: det är effekten i fråga om läkarnas upplysningsverksamhet. Det har sagts åtskilligt om det förut i debatten. Jag skall be att få styrka den uppfattning, som jag har kommit till, genom ett par ytterligare bidrag. Statsmakterna ha ju tagit ställning till åtgärderna emot könssjukdomarna genom en lagstiftning av år 1918. Enligt denna lagstiftning skall Konungen äga att förordna om åtgärder, som erfordras för att bland allmänheten sprida kunskap bl. a. om de medel, som stå till buds för att hindra smittas överförande. För att det skulle bli någonting av denna lagstiftning har det suttit särskilda sakkunniga för att utarbota förslag. Och vad ha dessa sagt? De ha bl. a. sagt, att kunskap om den personliga profylaxen borde spridas genom flygblad och andra skrifter och genom av läkare för vuxna hållna föreläsningar. Men det har av de sakkunniga ansetts önskvärt, att utredning sker, huruvida på grund av lydelsen av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen hinder kan anses föreligga mot en dylik upplysningsverksamhet. Jag går vidare till

*Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)*

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

medicinalstyrelsens ställning i frågan. Då medicinalstyrelsen på grund av denna lagstiftning om åtgärder emot könssjukdomarna utfärdade föreskrifter och upplysningar, så inträffade enligt medicinalstyrelsens eget yttrande följande i fråga om meddelande av föreskrifter — det gäller förhållandena närmast vid hären och flottan — med uppgift att hindra smittspridning från de sjuka eller att förebygga förnyad infektion av dem. »I dessa föreskrifter», säger medicinalstyrelsen, »liksom i nämnda flygblad äro, på grund av ovan omnämnda tveksamhet angående lagens tolkning, de profylaktiska metoder, som samtidigt verka antikonceptionellt, icke berörda.»

Det förefaller mig vara alldeles uppenbart, då man känner sådana fakta, att preventivlagens verkningar ha varit mycket kraftiga, då det gäller att lamslå den upplysningsverksamhet, som inom läkarkretsar har ansetts vara erforderlig. Det var emellertid, mina herrar, icke egentligen den saken, som man syftade till. Det har erinrats förut, att man ju aldrig har avsett, att den verksamheten skulle drabbas därav. Det är fullkomligt riktigt, att justitieministern 1910 också hade sagt någonting i den riktningen — ehuru icke så särdeles klart — om att man icke åsyftade att angripa läkaren uti hans medicinska verksamhet utan att det var andra förhållanden, som man ville drabba. Justitieministern 1910 pekade särskilt på det, som han kallade för det värsta av allt och som då var oåtkomligt enligt hans mening för lagstiftningen, nämligen sådant som priskuranter, tidningsannonser och försäljningar under hand av preventivmedel.

Ja, jag går då över till den andra sidan av saken. Om preventivlagens verkningar uppenbart ha varit betydande, då det gäller läkarkårens verksamhet på detta område, frågar jag vidare: Hurudana ha verkningarna varit, då det gällt att förhindra dessa andra förhållanden? Ja, jag ber kammaren att söka svaret på frågan genom att läsa annonsavdelningarna i våra tidningar. Det är ett fullkomligt tillräckligt och upplysande svar. Jag tror icke, att man kommer ifrån att preventivlagen har lyckats alltför väl på ett område, som man icke åsyftade att drabba, men den har däremot grundligt misslyckats på det område, som man åsyftade att drabba.

För min del, herr talman, ber jag att få förena mig i reservationens yrkande.

Herr Åkerman: Herr talman! Det var ett par ord av herr Bissmark, som uppkallade mig.

Han slutade sitt anförande med att säga: »Jag skulle vilja se den åklagare, som skulle åtala ett sådant flygblad, som det nu är fråga om, hållet i vederhäftig ton och form, och jag skulle vilja se den domstol, som skulle kunna döma en läkare, som har utfärdat ett sådant flygblad.» Ja, herr Bissmark, om vi icke göra den ändring, som här är föreslagen, kan det hända, att herr Bissmark får se det. Tror herr Bissmark verkligen, att alla Sveriges åklagare sitta inne med riksdagstrycket? Tror herr Bissmark, att de ha så reda på allt, som händer här i riksdagen, att de äro i stånd till en fullkomligt klar tolkning av en sådan här lagparagraf, som till och med lärt folk av högsta rang har stannat vid olika mening om? Det tror jag icke. »Domstolarna skola väl vara så utomordentligt skickliga, att de icke kunna taga fel?» Ja, de större av dem och de, som ha någorlunda skapligt med tid, kunna möjligen i sådana här fall gå till förarbetena med lagen och taga noggrann kännedom om lagens tillkomst. Men att de dessutom skulle sträcka sina undersökningar så långt, att de skulle taga reda på alla de uppslag till ändringar i lagen, som framkommit, det tror jag sannerligen icke. För att de skulle få reda på det lagrådsuttalande, som herr Bissmark finner vara så utomordentligt vägledande, skulle de alltså taga kännedom om vad som har före-

kommit i riksdagen här i dag. Det tror jag icke, att de komma att göra. Ett lagrådsuttalande innebär för övrigt icke någon som helst garanti för att en lag blir tolkad efter vad lagrådet har sagt, ty först och främst är lagrådet icke någon lagtolkande myndighet, och vidare vill jag fråga: Hur ser den borgensförbindelse ut, som herr Bismark anser, att lagrådet i det här fallet utfärdad och som skulle vara en trygghet för läkarkåren?

*Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)*

Ja, den är sannerligen mycket svävande. Jag ber om ursäkt, att jag kommer att citera igen det stycke, som herr Bismark åsyftade, men det finns mål, som äro av den beskaffenheten, att det är viktigt, att man får höra den precisa ordalydelsen och icke några fria fantasier. Den lyder — med herrarnas tillstånd — som följer: »En upplysningsverksamhet — omfattande jämväl de mekaniskt verkande preventivmedlens betydelse i profylaktiskt avseende — vilken i allvarlig och värdig form och med beaktande av de i Renströms yttrande samt i sistberörda betänkande och utlåtande angivna synpunkterna från auktoritativt håll kommer till stånd uteslutande i syfte att förebygga utbredande av könssjukdomar, läser icke kunna anses medföra någon 'allmän fara för andras förförelse' och således icke heller komma i strid med preventivlagen.»

Nej, tack för sådana borgensförbindelser! Dem skulle jag icke vilja trygga mig till.

Herr Åkerberg: Jag vill erkänna, att jag blev i någon mån överraskad av det betänkande, som första lagutskottet framlagt i denna fråga och över att utskottet har kunnat avstyrka det förslag, som här föreligger. Det har dock, sedan den s. k. preventivlagen antogs, hänt åtskilligt, som skulle ha kunnat motivera ett annat ställningstagande. När lagen genomfördes, hade vi en helt annan uppfattning om hela vår befolkningsfråga än vi ha i våra dagar. Vi hade bl. a. en rent fantastisk uppfattning om huru mycket folk, som skulle kunna rymmas i vårt land. Det var under dessa dagar, då Ossian Nilsson upphävde jämmerrop över den »ström», som gick över Atlanten och talade om att vi skulle »binda Sveriges barn i fosterlandet». Det var då också, som nationalföreningen bedrev sin antiemigrationsromantik.

Sedan dess ha vi haft ett världskrig, som visserligen har skjutit bort åtskilliga miljoner människor men som i alla fall har lärt oss, att världen är överbefolkad, även vårt land, vilket förut betraktades som varande glest befolkat. Överbefolkningen är ett problem, som i närvarande stund sysselsätter tänkande människor i olika läger.

Det är ganska märkligt, att i detta första lagutskottets betänkande endast socialdemokrater ha reserverat sig till förmån för motionen. Det har dock på sista tiden även från annat håll höjts röster till förmån för ett annat ställningstagande och för ett upphävande av preventivlagen. Jag vill erinra om att Svenska Dagbladets redaktör Helmer Key i sina emigrationsartiklar uttalat mycket bestämt att preventivlagen måste anses vara föråldrad, och jag läste för icke så länge sedan en artikel i Göteborgs Handelstidning, där författaren från rena rasbiologiska synpunkter kom till samma resultat. Denne författare åberopade bl. a. en utredning, som hade gjorts i Amerika. Det gällde något slags intelligensprov, som hade anställts i samband med mobilseringen under kriget. Detta hade gått ut på att utröna, huru intelligens och begåvningsnivån ställde sig inom olika lager, och utredningen ansågs hava givit det resultatet, att av hela nationen, var det endast 10 %, som ansågos vara så begåvade, att de kunde taga en förnämligare akademisk examen. Sedan var det ytterligare 10 %, som ansågos kunna ta en medelmåttig akademisk examen. De övriga 80 % betraktades såsom stående utanför alla möjligheter i den vägen.

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Jag känner icke till med vilka medel man har gjort undersökningen och hur pass mycket värde man kan tillmäta densamma, men författaren i Handelstidningen fäste sig vid att utredningen givit vid handen, att dessa första 10 %, som skulle kunna anses kapabla att avlägga en förstklassig akademisk examen, på ett uppseendeväckande sätt sammanföll med de redan förut och sedan århundraden ledande klasserna och familjerna i Amerika. Det är, som sagt, ytterst vanskligt att bedöma vilket värde man kan tillmäta en sådan utredning, men författaren i Handelstidningen drog i alla fall den konklusionen, att den amerikanska kulturen byggde så gott som uteslutande på dessa sedan århundraden ledande klasser. Något ligger det naturligtvis i detta, det nämligen att vissa släkter och vissa individer äro bärare av begåvningen och kulturen i högre grad än andra.

Nu förhåller det sig ju så att dessa släkter och dessa individer redan på frivillig väg ha genomfört en barnbegränsning, under det att inom andra lager av befolkningen barnalstringen är tämligen ohämmad. Författaren i Handelstidningen drog av detta den slutsatsen, att hela den moderna kulturen därigenom äventyrades.

Om man ställer sig på hans ståndpunkt, och det förefaller, som om den skulle vara i hög grad, jag skulle icke vilja säga samhällsbevarande, men man kan säga borgerlig, måste man även draga den slutsatsen, att när kulturens bärande skikt redan ha genomfört barnbegränsning samt t. o. m. enligt statistiken gå tillbaka, innebär det en fara för kulturen, att icke ett rationellt upplysningsarbete kan bedrivas även inom andra grupper av befolkningen. Man borde minst av allt, om man ställer sig på den ståndpunkten, vilket jag visserligen icke kan göra, eftersom jag icke kan kontrollera, vilket värde man skall tillmäta statistiken, motsätta sig, att t. o. m. en mycket ingående och grundlig upplysningsverksamhet tillåtes inom dessa klasser av befolkningen.

Nu hade, jag tror det var herr Hederstierna, den farhågan, att om man släpper lös det här, blir det icke bara professorer, som komma att bedriva en sådan upplysningsverksamhet, utan även andra. Jag tror för min del icke, att det är så stor fara, om även andrahandsprofessorer skulle få tillfälle att tala om sina erfarenheter på området och bedriva en sådan upplysningsverksamhet. Man har även uttalat, att det skulle innebära en fara för sedligheten. Man har också i den goda smakens namn reagerat mot att man får tala alltför öppet i sådana frågor. Jag tror för min del, att allmänheten själv kommer att reagera mot överdrifter av det slaget.

Ur den synpunkten finns alltså icke någon anledning att motsätta sig ett bifall till motionen, och jag vill därför, herr talman, sluta med att yrka bifall till reservationen.

Herr Lindley: Herr Bismark yttrade, att enligt hans uppfattning skulle ingen åklagare kunna åtala och ingen domare fälla en person, som bedriver upplysningsverksamhet, lagd efter de här ifrågasatta grunderna.

I den statistik, som herr Sandler läste upp med de fem fall, som förekommit sedan 1913, fäste jag mig vid, att inbland dessa fem fall var ett från Halmstad. Jag tror verkligen, att det skulle intressera kammaren att få veta, huruvida herr Bismark som domare i Halmstad haft ett finger med i fråga om detta måls avgörande.

Herr Bismark: Jag skall genast be att få svara på den sista frågan. Jag kan ju säga så mycket, att efter lagrådets utlåtande ha vi icke haft något fall, och det var detta utlåtande, jag baserade mitt yttrande på. Efter lagrådets utlåtande finns det icke längre någon tvekan. Huruvida vi ha haft något fall förut, kan jag icke säga, men vi ha icke haft något tryckfrihets-

åtal och icke heller något åtal för muntlig propaganda. Har det varit något fall, har det gällt reklam för dylika artiklar — alltså åtal enligt de bestämmelser, som motionärerna icke ha velat upphäva.

Beträffande herr Åkermans replik till mig vill jag säga, att då han läste upp lagrådets yttrande, kunde jag icke finna, att det innehöll något annat än vad jag vid genomläsningen uppfattat — lika litet som de övriga utlåtanden, som förut upplästs.

När herr Åkerman säger, att han icke vill godkänna lagrådets borgen, får jag säga, att det visar endast, att herr Åkerman är en ovanligt försiktig och rädd man. Gentemot hans farhågor för att domstolar och åklagare icke skulle på något sätt få kännedom om lagens mening finns det allra enklaste medel i världen, nämligen att den person, som blir hotad med åtal eller utsatt för åtal, lägger fram för åklagaren eller för domstolen lagutskottets yttrande. Jag förutsätter nämligen, att medicinalstyrelsen sätter i gång med den upplysningsverksamhet, som jag talte om, så att läkarna verkligen få reda på vad de ha att rätta sig efter i fråga om propagandans bedrivande.

Herr **Petrén**: Herr talman! Jag begärde ordet för att bestyrka, att vad herr Sandler uttalade om att den nuvarande preventivlagen vore ett hinder för läkarnas upplysningsverksamhet på området är alldeles riktigt. Jag vill för att visa detta bara erinra om ett mycket belysande exempel.

För några år sedan skulle specialisterna på könssjukdomarnas område här i Stockholm, Dermatologiska sällskapet, utfärda ett flygblad angående de smittsamma könssjukdomarna och sättet för deras bekämpande och undvikande. I detta flygblad var även upptagen en passus av den lydelsen, att användandet av så kallade preventivmedel oftast kan skydda mot överförande av smitta.

När detta förslag till flygblad förevisades medicinalstyrelsen för granskning, inträffade att medicinalstyrelsens juridiske expert förklarade, att denna passus icke borde intagas, ty den stred emot preventivlagen. Jag tvivlar på att under sådana förhållanden en läkarsammanslutning vågar i ett flygblad införa dylikt bestämt uttalande, så länge preventivlagen står kvar i sin nuvarande form.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Hederstierna**: Här kunna vi hålla på hela natten och resonera om den här saken. Vi, som stå på utskottets sida, ha sagt, att här har kommit in ett nytt moment genom lagrådets uttalande. Vad svara herrarna på det? Jo, med saker som hände, innan lagrådet hade uttalat det — det är ungefär som goddag — yxskaft.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr andre vice talman jämligt de därunder framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr andre vice talman, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Nothin** begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26, röstar

Ja;

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Om
ändring i den
s. k. preventiv-
lagen.
(Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr andre vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr andre vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Akerman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 36.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckt motion angående faderskapsbevisning medelst blodundersökning.

Utskottets hemställan bifölls.

Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, i anledning av väckt motion angående folkupplysning i hälsovårdsfrågan.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 181, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen — till främjande av ej blott nykterhet utan även personlig hygien i vidare omfattning bland rikets invånare samt sålunda även av besparing i barmhärtighetsanstalter och eventuellt sanering i någon mån av partilivet — måtte hemställa hos Kungl. Maj:t att överväga skapandet av en på sunt förnuft, vetenskaplig forskning och omläggningar inom medicinalväsendet grundad, bred folkupplysning om självsansvarets och naturläkedomens mäktiga inflytande på folkhälsan.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herr *Sandegård* beträffande utskottets motivering.

Herr *Lindhagen*: Jag har under årens lopp ansett, att bland de realpolitiska frågor, som böra upptaga vår tid, hör även en vidgad upplysningsverksamheten rörande den personliga hygien. Det är nu fem år sedan denna fråga var före, och jag har därför ansett tiden vara lämplig att återupptaga densamma, detta med hänsyn närmast därtill, att på det område, där verkligen sådan upplysningsverksamhet undantagsvis bedrivits, nämligen nykterhetsfrågan, börjar även själva saken urarta mer och mer till att bli en politisk fråga. Det har gått så långt, att saken blivit partiskiljande, i det att städernas intellektualister, som äro vana att efter dagens arbete vila upp sig med någon alkoholinjutning, i denna punkt taga avstånd från landsbyg-

dens mera robusta och mindre nervösa personer, som vilja göra ett ideal av nykterheten och påtvinga stadsbefolkningen densamma. Då dessa partier nu stå emot varandra och det föreligger en avgrund mellan deras känsloliv på denna punkt, har på sistone till och med föreslagits en politisk formel, varigenom man skulle kunna återförenas på den fråga, i vilken man står mitt emot varandra. Till på köpet ha alla partier upptagit s. k. folknykterhet på sitt program, vilket väl knappast betyder annat än att vi alla gärna vilja ha nykterhetsfolkets röster. På det sättet går även nykterhetsfrågan som folkupplysningsfråga till spillo, och vi få således ingenting kvar av den personliga hygienens problem.

Det borde vara självklart, att individens förmåga att taga vara på sig själv spelar en ofantlig roll, ja säkerligen den allra största rollen, även i samhällslivet. Och varför skola vi i denna stora fråga, som kallas den personliga hygienens problem, inskränka oss till att låta den bli föremål för statens verksamhet endast i de fall, där det gäller missbruk av spritdrycker? Detta avser blott en del av ett ofantligt stort område, som försummas, nämligen kroppsvården i allmänhet. Varför bara tänka på spritdryckerna och icke på kroppskulturen i allmänhet? Varför vidare endast tänka på kroppskulturen, när den bereder nöje såsom sport, och icke också, då det gäller att övervinna sig själv för hälsans skull?

En hel del nykterhetsfolk betraktar icke tobaks- och kaffemissbruk, manna-mördande matordning, vitamininslagens utmotande ur födan för att fägna ögat och gommen, eller överhuvud taget en kropps- och själsruinerande diet såsom något anmärkningsvärt. När riksdagen 1912 begärde en upplysningsverksamhet, på motion av mig för resten, för att stävja missbruk av tobak och kaffe, innebar detta äntligen ett plus till upplysningsverksamheten på området. Men två år efteråt framlades för riksdagen en proposition om tobaksmonopol, och då var riksdagen genast färdig att antaga denna proposition, som ville bygga statsinkomster på just det folkets fördärv, som riksdagen två år förut bett, att Kungl. Maj:t skulle hjälpa riksdagen att befria det från. Och i motiveringen stod det uttryckligen, att man hoppades, att rökningen skulle tilltaga, så att monopolet blev inbringande. Jag minnes så väl, att herr Carl Gustaf Ekman stod i andra kammaren rakt nedanför talarstolen, därifrån jag yttrade mig. Jag sökte hetsa honom till att ha precis samma uppfattning som jag, att detta att locka folket till dylikt fördärv var detsamma som att locka det till fördärv med rusdrycker, men herr Ekman stod bara och glodde på mig och röstade i alla fall för propositionen, i vars motivering det stod, att man hoppades, att folket skulle öka sin tobaksförbrukning, så att staten skulle få inkomster. En nykterhetsundervisning, som ej kan gå vidare, har kört fast och äventyrar nu som sagt att förlora även sig själv bland de politiska virvlarna.

Vad det här framför allt gäller är den stora frågan att *förekomma lidande, nöd och fattigdom genom en sund hälsovård*. Det har uttryckligen betonats i motionen. Huvudsaken är, att individen skall taga vara på sig själv för att förebygga lidande, nöd och fattigdom, genom att göra det, medan han är frisk, så att han icke blir sjuk. Men hela den medicinska undervisningen och alla övriga statsåtgärder gå huvudsakligen ut på att, *sedan* individerna blivit nödlidande och sjuka, tager man hand om dem med ofantliga utgifter för stat och kommuner. För den profylaktiska verksamheten erbjudas sig en mängd medel, som alldeles förbises i samhällsupplysningen, nämligen sol, luft, vatten, enkel föda, arbete, rörelse, vila, naturglädje med mera sådant. Sjukhus, fattighus, fängelser o. d. resa sig ur jorden såsom en frukt av olydnaden mot dessa naturens anvisningar. Varför skall man lämna denna oerhörda realitet i människornas dagliga liv fullständigt åsido? Varför skall icke en upplysningsverksamhet i detta även lämpligen få äga rum lika väl som i fråga om spritdryckerna? Vi hade

Om folkupplysning i hälsovårdsfrågan.
(Forts.)

Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.
(Forts.)

nyligen en upplysningsriksdag, så att säga, mot spritdryckerna, och uppropet till denna var undertecknad främst av överståthållaren Hederstierna. Varför får man ej se hans och andra framskjutna personers namn under en upplysningsverksamhet mot individens förgörande av sig själv genom oaktsamhet på andra hälsovårdsråden.

En läkare vid ett stort sjukhus i London skriver: »Hos dieten ligger nyc-keln» — det är kanske överdrift, men han har väl sina erfarenheter — »till nio tiondelar av de sociala och politiska problem, som plåga vår nation och vår tid. Dieten, sådan den för närvarande är, är produkten av en väldig hop okunnighet.» Jag har ansett, att verksamheten för att individen även genom karaktärsdaning hindras från att förgöra sig medelst missbruk av spritdrycker även skall utsträckas till hygienens område i allmänhet, och jag har tillåtit mig överväldigt föreslå, att det skall ske ett övervägande av skapandet av en på sunt förnuft — ett försök att framföra saken under den rubriken ligger närmast till hands — vetenskaplig forskning och omläggningar inom medicinalväsendet grundad, bred folkupplysning.

Jag vet nu naturligtvis, herr talman, att detta kommer att avstyrkas på utskottets s. k. välvilliga motivering. Välviljan överflödar så, att man förstår ej, hur utskottet kunnat motstå sin välvilja och trots denna avstyrka motionen. Utskottet tycker att motionens syfte är så bra och så behöfligt samt betonar att »mycket» återstår att göra. Men så säger utskottet: »Motionären synes emellertid underskatta värdet av de omsorger om folkhälsan, som genom statsmakternas åtgärder under senare tid på skilda områden kommit till uttryck.» — Det har jag icke alls gjort. Att det är mycket, som återstår att göra på detta område, har utskottet ju självt erkänt, och det är detta myckna, som jag vill, att man också skall befatta sig med. På dessa underliga skäl kommer utskottet till ett avstyrkande, trots motionens »ideella syfte» — gudbevars. Det är för ideellt! Men det är väl en realitet att söka få folk att låta bli att äta biffstek och smörgåsbord med öl och sup kl. 8 om morgnarna. Det är helt enkelt ett reellt företag. Det hade varit bättre, om utskottet gjort sig kvitt detta försök att smita ifrån realiteterna och uppriktigt sagt: Vi bry oss icke om det. Det gör man bara, när det gäller nykterhetsfrågan, ty det är en valfråga, en politisk fråga, och därför skall staten ge ut pengar till den, men de andra frågorna ha inte hunnit bli det ännu så länge. Utskottet säger till sist, att förslagen »trots sitt ideella syfte icke synas vara ägnade att läggas till grund för positiva reformer i motionens syfte och således icke heller kunna tjäna till utgångspunkt för en riksdagens skrivelse». Sådana förfärliga fraser utan ringaste innehåll! När i motionen begäres en upplysningsverksamhet om hygieniska problem genom personlig självbehärskning, icke blott i nykterhetsfrågan utan i andra närliggande hygieniska frågor, så kan det icke läggas till grund för positiva reformer! Det är icke svar på tal utan gudsfred — yxskaft.

Nu har utskottet infortrat yttrande från två myndigheter, som äro denna motions naturliga motståndare. Då är det klart, att utskottet skall få i viss mån vatten på sin kvarn — dock icke alldeles, utan snarare tvärtom, ty medicinalstyrelsen avger ett sötsurt utlåtande, men på samma gång slår den över, och ni skola få höra vad den säger. För det första opponerar den sig mot en motsättning mellan naturläkekonsten och den av vetenskapligt utbildade läkare utövade läkekonsten. Jag måste trycka på, att här gäller det som sagt, att friska personer skola behålla sin hälsa genom upplysning om, hur det skall gå till. Då spelar naturläkekonsten en mycket framstående roll. Jag skall bara taga ett exempel. En fru på Äppelviken frågade mig: Hur skall jag bära mig åt med min man, han är så dålig och trött. Han får piller och dylikt av läkare och blir bara sämre. Jag högg till på måfå, herr talman, och sade: Låt honom gå till staden i stället för att åka spårvagn! Jag trodde icke, att det skulle

lända till efterrättelse, men han fick rådet och följde det. Sedan yttrade hans maka till mig: Vet borgmästaren, att han har efter detta råd blivit som en annan människa. Så enkelt kan det vara.

Medicinalstyrelsen talar också något om dessa läkemedel, som motionen förordar: »sol, luft, vatten, enkel föda, arbete och vila.» Det är ganska lustigt, att den räknar upp ordagrant vad jag sagt, utom att när jag säger »enkel föda», översätter medicinalstyrelsen det med »lämplig» föda, d. v. s. det kan vara hela festmiddagar också. Således man vill komma ifrån detta otrevliga skymtandet av »självansvar», som sedan hånas längre ned. Medicinalstyrelsen tillåter sig erinra om, att våra tuberkulossanatorier skötas just efter förenämnda program. Ja, sedan människor blivit sjuka, men de skötas icke medan de äro friska, så att de icke behöva komma dit. Det befattar man sig icke med, såsom exemplet från Äppelviken bland annat visar. Medicinalstyrelsen tillägger: »Att utrota sanitära ovanor, förmå människor att leva hygieniskt och övertyga dem om företrädena av viss utspisning (t. ex. olika brödsorter), som i deras respektive landsdelar icke har hävden för sig, äro emellertid synnerligen svåra och otacksamma uppgifter.» Ja, där ha vi det! Man vill ej göra sig besvär. Men kan man göra det i fråga om spritdrycker, kan man göra sig samma besvär i fråga om de andra sakerna. Egentligen har man sagt, att det här är något, som man bör taga fasta på, men att det är en svår och otacksam uppgift, därför att folket inte vill underkasta sig det. Men det är det, man skall undervisa dem om lika väl som i fråga om spritdryckerna.

Medicinalstyrelsen fortsätter: »Några lysande resultat har visserligen denna verksamhet icke nått.» Det är ett ytterligare skäl att bifalla motionen, när man på den nuvarande, negativa vägen ej nått lysande resultat. Det är ju de lysande resultaten, jag efterlyst.

Så kommer det slutligen: »Medicinalstyrelsen har svårt att tänka sig att ett riksdagsbeslut, som, i enlighet med herr Lindhagens förslag, i första hand inställes på något så abstrakt som stärkandet av självansvarskänslan eller så obestämbar som naturläkeedomens inflytande på folkhälsan, skulle kunna medföra avsevärt bättre framgång.» Ja, men när det gäller spriten äro ju alla partier eniga om, att det skall gå till på det sättet, att man skall stärka självansvarskänslan. Och jag frågar fortfarande: Varför bara i fråga om spritdryckerna? Är det därför, att nykterheten är en politisk fråga och att det är så många valmän bakom, som man ej får stöta för huvudet för att kunna bilda regering i kungariket Sverige?

Efter all denna motsträvighet överraskar medicinalstyrelsen till sist med någonting, med anledning varav jag skall göra samma yrkande som medicinalstyrelsen formulerar. Den säger så här:

»Får emellertid motionen så uppfattas, att riksdagen skall bevilja medel till en ännu bättre organiserad och mera omfattande, i stor stil och på lång sikt lagd, vederhäftig och praktisk upplysningsverksamhet rörande hygieniska missförhållanden i allmänhet, hyser medicinalstyrelsen självfallet det största intresse därför och vill under sådan förutsättning på det livligaste tillstyrka motionen.»

Det är ju precis vad motionären vill.

Skolöverstyrelsen åter är alldeles omöjlig, ty den tror, att allt skall implantas hos skolorn. Men karaktärsdanningen på detta stadium av ungdomen har icke stor betydelse, ty det går in genom ena örat och ut genom det andra. Det är den mer eller mindre vuxna befolkningen, de, som ännu icke äro sjuka, som böra främst få denna upplysning, vilken sedan kan fortplanta sig genom exemplens, vanans och lydnadens makt även till skolorn. Överstyrelsen säger om den undervisningsverksamhet, som drives i de överstyrelsen underlydande läroanstalterna:

*Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.
(Forts.)*

Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.
(Forts.)

»I den mån motionen må anses äga avseende på den undervisningsverksamhet, som bedrivs i de överstyrelsen underlydande läroanstalter, torde de uttalade önskemålen få anses tillgodosedda genom föreliggande av Kungl. Maj:t utfärdade undervisningsplaner.» — »Torde få anses tillgodosedda», säges det, men av detta förekommer ingenting väsentligt ens i skolorna. Vidare yttras: »Därest den av Kungl. Maj:t i proposition till årets riksdag föreslagna omorganisationen av det högre skolväsendet vinner riksdagens bifall, synes föredragande departementschefens anförande till statsrådsprotokollet utvisa, att förhållandena i fråga icke skola förbises vid utarbetande av de nya sådana planer, varav behov torde komma att föreligga.» »Icke skola förbises!» Det är alldeles motsatsen. Då kan man säga lika gärna »kommer icke att bli någon hjärtesak». Det känna vi till fullständigt.

Det är menar styrelsen också många enskilda som intressera sig för saken, men detta är väl ej något skäl, varför ej även det allmänna skall få göra det.

Till sist kommer en ganska lustig avslutning på skolöverstyrelsens utlåtande, då det säges i sista stycket: »Vad slutligen angår den i motionen avhandlade frågan om tobaks- och kaffemissbruket, kan överstyrelsen icke underlåta att erinra, att detta spörsmål ägnats särskild uppmärksamhet i den 'Handbok i alkoholfrågan', som på Kungl. Maj:ts uppdrag år 1924 utgivits av överstyrelsen.» När rubriken endast kunnat bli »Handbok i alkoholfrågan», kan man förstå, huru litet det står i den boken om de andra sakerna och att de äro underordnade. I alla händelser erkännes det, att alla andra hygieniska frågor, som icke falla under rubrikerna tobak och kaffe, icke stå upptagna i denna märkvärdiga bok.

Ja, herr talman, detta är ju en kamp emot våra fördomar och våra myndigheter och vår världsordning, som föres ifrån menige folket i stor utsträckning. Jag skall be att få framföra såsom en röst från dessa många ett nytt formulerat yrkande i full anslutning till medicinalstyrelsens sista uttalande, nämligen att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t att överväga skapandet av »en ännu bättre organiserad och mera omfattande, i stor stil och på lång sikt lagd, vederhäftig och praktisk upplysningsverksamhet rörande hygieniska missförhållanden i allmänhet» — och således icke blott om spriten, herr talman.

Herr Johansson, Johan Peter: Den föregående ärade talaren var i egenkap av motionär missnöjd med att utskottet avstyrkt hans motion och ännu mera missnöjd med att utskottet gjort detta med en välvillig motivering. Det är ju riktigt, att den fråga, som motionären här upptagit, är en synnerligen viktig fråga.

Motionens motivering innehåller en del sanningar, som ingen människa kan eller vill bestrida. Man kan ju ändå tycka, att motionären i någon mån underskattat de åtgärder, som redan äro vidtagna i syfte att främja det mål, han vill ernå. I våra skolor lämnas ganska goda kurser i människokroppens byggnad och vård, och kommunerna, landstingen och staten ha åtagit sig synnerligen tunga bördor för hälsovården. Tillståndet i vårt land i detta avseende är icke sämre än i andra länder utan snarare tvärtom. Detta behöver inte betyda, att man icke skulle kunna ha något vidare att göra hos oss i det avseendet, utan frågan är den, huruvida det kan vara skäl i att nu forcera detta arbete med de ökade kostnader, som därav följa, eller om man skall se tiden an och låta de åtgärder, som redan äro vidtagna, visa sina verkningar. Motionären har säkerligen tillräckligt stor erfarenhet för att veta, med vilken långsamhet sådana här stora frågor mogna och vilken tid det kräves att utrota gamla fördomar och ingrodde ovanor. Visst är det realiteter, då motionären talar om, att män-

niskorna skola göra långa promenader etc., men det kan man icke lagstifta om. Man kan icke ålägga folk genom lagbud att göra långa promenader varje dag. Visst är det en realitet, att folket skall föra en sund och lämplig diet, men man kan icke lagstifta därom.

Utskottet har ansett de av motionären i motiveringen till motionen anförda skälen vara riktiga och bra, men att de icke äro av den natur, att de kunna läggas till grund för en riksdagsskrivelse. Det är av detta skäl, som utskottet avstyrkt motionen, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Den siste ärade talaren anförde de verkliga skälen för utskottets avstyrkande och framhöll med styrka, att sådana här stora frågor — jag ger honom min reverens för att han kallar denna fråga för en stor fråga — enligt naturens ordning mogna långsamt. Utskottet vill icke gå emot naturens ordning och därför vill utskottet se till, att det sker långsamt. Det är åtminstone begripligt.

Däremot torde ju den siste ärade talaren, om han läst motionen och uppmärksammat mitt sista anförande, ha funnit, att det icke alls är fråga om att lagstifta och ålägga någon något i detta avseende, utan att det är fråga om att genom upplysningsverksamhet kunna förmå människorna att reflektera på denna upplysning för att självmant och frivilligt börja taga hand om sig själva. Jag har betonat, att det är den metoden, som nykterhetsvännerna själva använda i fråga om spritdryckerna, och jag har åberopat, att vi nyligen hade en slags riksdag, för vilken herr överståthållaren i Stockholm gick i spetsen för att skydda upplysningen bara på det hållet. Det är ingenting annat än en sådan upplysning, som jag fordrar skall komma till stånd på övriga områden också.

Herr Bergman: Herr talman! Jag kan icke neka till, att jag hyser sympatier för den tanke, som ligger till grund för herr Lindhagens motion, men jag kan dock med hänsyn till dess vaga och allmänna karaktär icke rösta för den. Jag blev närmast uppkallad på grund av den indirekta kritik, som motionären riktade emot nykterhetsrörelsens upplysningsverksamhet. Herr Lindhagen tycks alldeles ha förbisett vad denna rörelse redan gjort och alltjämt gör i här berörda avseende. Det är icke bara med avseende å spriten, som centralförbundet för nykterhetsundervisning vid de talrika kurser, som hållas år efter år ute i landet, driver upplysningsverksamhet. Staten har länge anslagit stora medel till dessa kurser, bl. a. för ett hundratal lärare vid olika läroanstalter varje år. Det har ju också uttryckligen föreskrivits, att dessa kurser skola gälla ej blott nykterhet utan även just vad herr Lindhagen intresserar sig för, nämligen hygieniska frågor i allmänhet. I dessa kurser ha sådana män som professorerna Thunberg, Virgin, Almqvist, Henschen, Sjövall, den danske läkaren dr Otto-son och en hel mängd andra auktoriteter på hygienens och läkarvetenskapernas område ofta medverkat. Det göres verkligen ganska mycket i det avseendet på initiativ av nykterhetsrörelsen, och man skulle nästan kunna säga, att flertalet av de kursföreläsningar, som anordnas, numera handla mera om andra saker än direkt om nykterhet. Man kan till och med understundom undra, om den egentliga nykterhetsupplysningen icke blir över hövan undanskjuten.

Jag vill också säga, att, då herr Lindhagen talar om den kurs, som nyligen hållits i Stockholm och därvid tycktes kritisera vad den i det avseendet gjort, han dock borde ha observerat, att även där förekom upplysning beträffande mycket annat än nykterhets-saken. Professor Almqvist föreläste t. ex. om vad som tillhör hans speciella område.

Jag har, som sagt, ganska stora sympatier för herr Lindhagens idéer i här förevarande fråga, men utskottets ärade ordförande har säkerligen alldeles

*Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.*

(Forts.)

Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.
(Forts.)

rätt, då han förmenar att en skrivelse efter de oklara direktiv, som antydast i motionen, sådan den nu föreligger, icke är tillräddlig. Jag skulle därför vilja hemställa till herr Lindhagen, huruvida han icke skulle vilja komma tillbaka med sitt yrkande ett annat år, men då kosta på det en litet mera positiv motivering. Då tror jag nog att det icke skulle vara omöjligt att få staten att understödja en än mer intensiv och djupgående allmän upplysning i folkhygieniska frågor, än den som hittills med tillgängliga medel kunnat bedrivas. Ty en sådan är förvisso önskvärd.

Herr Sandegård: Jag vill för min del bara säga det, att jag tycker, att man kan vara lagom välvillig. Kammaren skulle kanske kunna hjälpa det stackars utskottet att krama innehållet bland annat ur följande ord: »en på sunt förnuft» etc. Vad är sunt förnuft, herr Lindhagen? Vad är »vetenskaplig forskning»? — Vilka »omläggningar inom medicinalstyrelsen» avses? Jag för min del är åtminstone fullkomligt ur stånd att av snömos åstadkomma något, som man kan taga på och hålla i, och därför får jag säga, att min välvilja icke räckt till att följa med utskottet. Jag yrkar avslag å motionen och bifall till utskottets hemställan. Jag vågar naturligtvis icke yrka på strykning av den välvilliga motiveringen, men det spelar ju ingen roll.

Herr Lindhagen: Den siste ärade talaren kan icke komma till något annat resultat än det, vartill han tycks ha kommit, ty han har ju enligt egen utsago icke en aning om vad sunt förnuft är. Det har den ärade talaren också visat mer än en gång. Det är kanske hans stora clou här i livet, att icke veta vad sunt förnuft är. Det visade han ock, då fråga var om världsspråket.

Vad är åter vetenskaplig forskning? Jag kan väl icke, såsom talaren synes antytt, utfylla motionen med vetenskapliga avhandlingar i alla hithörande ämnen. Om icke herrarna kunna förstå, vad sunt förnuft, vetenskaplig forskning och omläggning inom medicinalväsendet kan betyda och innebära, då är det icke värt att besvara riksdagen med några framstegsfrågor. Då befinner man sig ännu på stenåldersståndpunkten, men den borde man väl kommit över i någon mån.

Gentemot herr Bergman vill jag anmärka att allt detta, som vi vilja ha fram, nu endast får komma fram såsom ett tillfälligt inslag under alkoholen såsom överrubrik. Till alkoholfrågan skänker man pengar, mot alkoholen skola kongresser hållas och mot alkoholen skall upplysningsverksamheten riktas. Jag vill, att verksamheten skall riktas emot människans brist på förmåga att taga vara på sig själv i alla hygieniska avseenden, och i det fallet får alkoholen gärna vara den första underavdelningen, men det är givet, att de andra avdelningarna komma att bli lidande på att få en alltför underordnad och gemenligen bortglömd plats.

Nu har det i det program, som vi fått från medicinalstyrelsen, sagts, att genom vad som gjorts på de andra områdena ha icke några lysande resultat nåtts, men däremot vill medicinalstyrelsen på det livligaste förorda en tillstyrkan av motionen med den formulering, som jag nu efter noggrann uppläsning av medicinalstyrelsens formulering har föreslagit kammaren att antaga. Hela denna medicinalstyrelsens formulering är också byggd på sunt förnuft och passar således icke herr Sandegård men möjligen några andra.

Herr Sandegård: Jag ber att få svara det, att jag för min personliga del är ganska ledsen över att icke ha kunnat medverka till något i motionens riktning, eftersom det icke förelegat något rimligt yrkande, något som, i det

fallet håller jag med utskottet, kunnat läggas till grund för en riksdags-skrivelse i ärendet.

Herr Lindhagens frånfallande av det i motionen gjorda yrkandet visar ju i alla fall, att herr Lindhagen själv tydligtvis icke är oemottaglig för de rättelser han i allmänhet består oss andra. Det är naturligtvis omöjligt att på stående fot taga ställning till ett yrkande, som kommer upp under debatten. Hade det förelegat i motionen, skulle jag emellertid för min del ha kunnat reflektera på det.

Om folk-
upplysning i
hälsovårds-
frågan.
(Forts.)

Herr Lindhagen: Denna formulering, som jag nyss tillät mig framföra såsom mitt yrkande, finnes i ett till utskottets betänkande fogat yttrande från medicinalstyrelsen, och då jag förmodar, att den siste ärade talaren har läst detta yttrande, innan han gick med på utskottets hemställan, hade han därav kunnat finna både hur det var formulerat och att medicinalstyrelsen livligt tillstyrkt motionen i sådan form. Han hade sålunda haft tillfälle att på grund av egen kännedom om detta yrkande gå fram med yrkande om bifall till motionen i denna turnerade formulering. Jag har icke fallit ifrån mitt yrkande, herr talman, ty det är precis detsamma som det jag yrkade förut, men eftersom vi ju mest lita på auktoriteter, är det opportunt och visar en tillstympelse till sunt förnuft även hos motionären, att han verkligen aktar på en sådan tillfällig gynnsam omständighet och föreslår en formulering, som är avfattad i överensstämmelse med en auktoritets tillstyrkan.

Herr Sandegård: Jag ber bara få påpeka, att det här gäller ett tillfälligt utskott, som saknar motionsrätt, varför vi icke kunnat förändra, åtminstone icke i utvidgande syfte, motionens yrkande.

Herr Lindhagen: Det är förvånande vad vi ha liten kunskap i den offentliga rätten, herr talman! Ingenting är vanligare, än att utskotten förändra ett yrkande. Det gjorde vi jämt och ständigt under de år jag satt i lagutskottet, då det gällde att finna en formulering, som var bättre på samma gång som den föll inom motionens ram. Då jag hört av talmanskapet, att det av mig nu senast framställda yrkandet upptages till proposition, så visar det ju, att det anses falla inom motionens ram. Då hade även en sådan hemställan här kunnat göras av utskottet.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr andre vice talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr Lindhagen, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om övervägande av »en ännu bättre organiserad och mera omfattande, i stor stil och på lång sikt lagd, vederhäftig och praktisk upplysningsverksamhet rörande hygieniska missförhållanden i allmänhet».

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10.33 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 5 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3.30 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

*Ang.
ändringar i
den s. k.
Åkarpslagen.*

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **Thyrén**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Winbergs interpellation angående ändringar i den s. k. Åkarpslagen, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Winberg har erhållit kammarens medgivande att till mig framställa följande spörsmål:

1) Vilka åtgärder äro av regeringen vidtagna med anledning av riksdagens skrivelse 1925 om utredning rörande vilka ändringar i 15 kap. 22 och 24 §§ strafflagen som lämpligen borde vidtagas i syfte att undanröja de nuvarande bestämmelsernas ensidiga karaktär?

2) Kan det förväntas, att förslag i detta ärende kommer att av regeringen föreläggas den nu samlade riksdagen?

Såsom en förberedande åtgärd med anledning av riksdagens ifrågavarande skrivelse rörande den s. k. Åkarpslagen lät chefen för justitiedepartementet från statistiska centralbyrån infordra vissa statistiska uppgifter angående av underdomstolarna åren 1915—1924 avgjorda mål rörande tillämpning av 15 kap. 22 § andra stycket strafflagen.

Sedan denna statistiska utredning inkommit till justitiedepartementet, anmäldes ärendet i statsråd den 23 oktober 1925. Dåvarande departementschefen förklarade sig hava kommit till den uppfattning, att den av riksdagen begärda utredningen erfordrade en mera omfattande och klarläggande utredning om de principer, som borde ligga till grund för den straffrättsliga behandlingen av försök till brott i allmänhet. Närmast syntes därför böra verkställas en utredning om möjligheten att inom den nuvarande strafflagens ram genomföra en efter nutida förhållanden avvägd reform i detta hänseende. Sedan denna utredning verkstälts borde övervägas, huruvida förslag skulle framläggas rörande den i riksdagsskrivelsen omförmälda lagstiftningsfrågan för sig eller beträffande försöksbrotten i allmänhet.

I enlighet med departementschefens hemställen beslöt Kungl. Maj:t uppdraga åt de sakkunniga, vilka tillkallats jämlikt bemyndigande den 28 november 1924 för att avgiva yttrande och förslag i vissa strafflagstiftningsfrågor — den s. k. lilla strafflagskommissionen — att verkställa den nu ifrågavarande utredningen. Departementschefen förklarade sig därvid förutsätta, att de sakkunnigas arbete med detta spörsmål skulle utan undanskjutande av annat dem lämnat uppdrag kunna avslutas inom sådan tid, att förslag i ämnet kunde föreläggas 1927 års riksdag.

Strafflagskommissionen, inom vilken jag haft Kungl. Maj:ts förordnande att vara ordförande, har även efter det jag tillträdde mitt nuvarande ämbete fortsatt sitt arbete. Under fjolåret har detta arbete varit delat mellan utredningen angående bestraffandet av försök till brott och det till kommissionen redan tidigare lämnade uppdraget att inkomma med förslag till reformering av bötesstraffet. I denna senare fråga föreligger, såsom kammaren känner, i år en kungl. propo-

sition till riksdagen. Beträffande straff för försök till brott hade den förberedande behandlingen vid senaste årsskifte hunnit så långt, att jag ansåg mig kunna hysa förhoppning att även denna fråga skulle kunna föreläggas detta års riksdag. Denna tanke visade sig emellertid icke kunna genomföras med hänsyn till de många andra förslag, vilka skulle undergå granskning i lagrådet. I det läge, vari frågan nu befinner sig, synes emellertid finnas stöd för antagande, att hinder icke skall möta för dess framläggande vid 1928 års riksdag.

*Ang.
ändringar i
den s. k.
Åkarpslagen.
(Forts.)*

Herr Winberg: Herr talman! Jag är naturligtvis lika villig som skyldig att framföra mitt underdåniga tack för att justitieministern besvarat de av mig framställda spörsmålen.

Beträffande frågan, huruvida en interpellant är tillfredsställd med det avgivna svaret eller ej, så är det som bekant på det sättet, att missnöjet är en mycket starkt framträdande egenskap hos vår tids befolkning, och det skulle vara märkvärdigt, om inte jag också skulle vara smittad av denna allmänna åkomma. Jag kan således inte utan vidare förklara, att jag är så värst tillfredsställd med svaret, ehuru jag medger, att det kanske inte var mera att säga från justitieministerns sida i detta avseende.

Jag skall emellertid, eftersom detta ärende nu kommit upp till behandling, tillåta mig att i korthet erinra om sakens behandling vid 1925 års riksdag. Varför har man nu måst inskränka sig till att här tala om den utredning rörande ändringar i de nuvarande strafflagsbestämmelserna, som man anser böra företagas för att undanröja dessa bestämmelserns ensidiga karaktär? Jo, detta är en följd av det resultat, vartill riksdagen år 1925 kom vid behandlingen av denna fråga. Såsom kammaren vet, hade första lagutskottets majoritet då tillstyrkt, att sådan ändring borde omedelbart vidtagas i ifrågavarande lagrum, att man kunde anse, att det brottsbegrepp, detta lagrum, den s. k. Åkarpslagen, konstituerar, skulle i huvudsak bli utrensad ur lagstiftningen. Emellertid visade det sig, att båda de nuvarande regeringspartiernas ledamöter i riksdagen inte ville gå med på att få frågan löst på sätt lagutskottet då föreslagit, utan under debatten framkom från deras sida yrkande och förslag, att riksdagen skulle ena sig om en sådan formulering, som jag här använt i punkt 1) av min interpellation.

Beträffande frågans behandling därefter har justitieministern nu meddelat, att hans företrädare uppdragit åt den s. k. lilla straffrättskommissionen att undersöka den här saken. Redan när detta skedde och det meddelades i tidningarna, ställde jag mig undrande inför frågan, varför man redan då i sakens dåvarande läge sökt sammankoppla detta spörsmål med frågan om lagbestämmelser, innefattande straff för försök till brott i allmänhet. Detta senare är en relativt ny princip, som här börjat debatteras och som man är i färd med att införa i vår lagstiftning. Därom har jag dock ingen anledning att i detta sammanhang yttra mig. Men varför det skulle vara nödvändigt att sammankoppla båda dessa saker har jag aldrig kunnat förstå.

I varje fall torde detta vara anledningen till att saken nu fördröjts. Det må emellertid ursäktas arbetarna här i vårt land, om de ha litet svårt att förstå nödvändigheten av att det skall behövas denna så oändligt långa tidrymd, innan man kan komma till något resultat rörande omarbetning eller omjustering av en lag, som hela tiden den gällt med rätta måst betecknas som en direkt klasslag. Framför allt måste man ju förundra sig över de politiska partier, vilkas representanter vid denna lags tillkomst på det bestämdaste motsatte sig densamma, medan de nu, efter allt, som har inträffat under den senare tiden och då man skulle ha större skäl att vända sig emot tillämpningen av en dylik lagstiftning, motsätta sig dess borttagande. Av justitieministerns svar framgår

Ang.
ändringar i
den s. k.
Åkarpslagen.
(Forts.)

visserligen inte direkt, huruvida det eventuella förslag i ärendet, som han hoppas skola kunna föreläggas nästa års riksdag, kommer att bli av den beskaffenheten, att det innebär en sammankoppling av spörsmålet om en omarbetning av här ifrågavarande strafflagsparagrafer med frågan om strafflatituden för försök till brott i allmänhet. Såvitt jag kunnat läsa ut av hans svar, är emellertid detta mening. Vid sådant förhållande ställer sig ju saken så, att man inte får bort den förutvarande lagstiftningen i vad den avser försök till brott utan att man endast generaliserar denna lagstiftning till att gälla även andra brott än dem, som förut fallit under den s. k. Åkarpslagen. Det kan visserligen sägas: »Ja, men det är ju en slags kompensation, d. v. s. man tar inte bort den lagstiftning, som funnits förut och som betecknas som åkarpslagen, man utsträcker endast dess verkningar till att omfatta även andra försök till brott.» Det är emellertid, såvitt jag förstår, en ganska krokig omväg man här är inne på. Mig synes, att det hade varit riktigast, att man gjort upp denna sak, som under årtionden förorsakat så mycket svårigheter på olika områden, och att man först bringat den ur världen. Sedan kunde man ha tagit upp frågan om införandet i vår lagstiftning av det nya momentet med strafflatituder för försök till brott i allmänhet.

Då jag sålunda måste anse, att denna sammankoppling kan föranleda och redan föranlett ett dröjsmål med den utredning, som riksdagen beslöt 1925, och då jag vidare finner, att de praktiska verkningarna av en dylik sammankoppling bli, att man delvis får ha denna lagbestämmelse kvar och att enda skillnaden blir, att den kommer att gälla även andra slag av brott än dem, som avses i den s. k. Åkarpslagen, är det självklart, att det måste riktas så mycket större klander mot dem, som 1925 medverkade till att fälla det då av lagutskottet framlagda förslaget, genom vilket — om det blivit riksdagens beslut — denna fråga på allvar och i verkligheten varit avförd från dagordningen.

Justerades protokollen för den 30 nästlidne mars och den 1 innevarande månad.

Anmälades och bordlades

statsutskottets memorial nr 69, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset och gamla kungshuset; samt

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion, I: 105, angående ändrade bestämmelser rörande ersättning till besiktningsmän vid under offentlig kontroll ställda slakterier; och

nr 2, i anledning av väckt motion, I: 168, angående nödvändigheten av expropriation såsom ett yttersta medel för vissa jordfrågors lösning.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 5 A, i anledning av vissa i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1927—1928 under riksstatens femte huvudtitel, innefattande anslagen till socialdepartementet; och

nr 6 A, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1927—1928 under riks-

statens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet, ävensom åtskilliga beträffande samma huvudtitel väckta motioner.

Efter föredragning av ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 384, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, i anledning av väckt motion angående utredning rörande det vid försäljning av varor tillämpade avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt, beslöt första kammaren hänvisa detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

Herr förste vice talmannen yttrade, att han ville erinra kammaren om att morgondagens sammanträde komme att taga sin början kl. 10 f. m.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 2 och 53—67.

Vid föredragning av statsutskottets memorial nr 68, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om vissa anslag under fjärde huvudtiteln, godkändes de i detta memorial föreslagna voteringspropositionerna.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första lagutskottets utlåtanden nr 28—30 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 1 och 31—40.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag får hemställa, att kammaren ville besluta, att statsutskottets utlåtande nr 2 angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel måtte uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens plenum.

Denna hemställan bifölls.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.57 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
